

കിർമ്മീരപഥം

വിരോമണി പി. കൃഷ്ണൻ നായർ.

കിർമ്മീരവധം

ആട്ടശ്ശൈലം.

(മൂന്നാംപതിപ്പ്)

കൃഷ്ണിയ'മെന്ന വ്യാഖ്യാനത്തോടും അവതാരിക
യോടും കൂടിയതു്.

വ്യാഖ്യാതാവ്:

സാഹിത്യരത്നം വി. കൃഷ്ണൻ നായർ,
(വ്യാകരണ സാഹിത്യ ശിരോമണി)

പ്രസാധകൻ:

എ. ബാലകൃഷ്ണൻ.

എസ്. വി. വി. പ്രിൻസിംഗ് യർക്കു ,
ചിററൂർ — കൊച്ചിൻ.

54]

പകർപ്പവകാശം.

[ചില 1 ക. 4 ണ.

30 ലയത്തിന്റെ മൃഗയില്ലാത്ത പുസ്തകം വ്യാജനിർമ്മിതമാകുന്നു.)

മുഖവുര.

ആട്ടക്കഥ

കേരളത്തിൽ പണ്ടെയ്യുപണ്ടേ നടപ്പുണ്ടായിരുന്ന പൂർപ്പാട്ടു കോലടിപ്പാട്ടു, മോഹിനിയാട്ടം, എന്നിവയിൽ അഭിനയമുണ്ടായിരുന്നു. ആവക കളികളൊക്കെയും ഇപ്പോൾ ലുപ്തപ്രമാരമായിരിക്കുന്നു എന്നേയുള്ളൂ. മോഹിനിയാട്ടം ഇന്നും ചിലദിക്കിൽ ദുർല്ലഭമായി കാണുന്നുണ്ടെങ്കിലും ഈ നിലയ്ക്കു് അടുത്തകാലത്തിനുള്ളിൽ അത്രം നാമാവശേഷമാകുവാനുണ്ടെങ്കിലും. ഇവയ്ക്കു് പരമമകരകൂടി പരിഷ്കൃതരീതിയിലായി "കൂടിയാട്ടം" എന്നൊരു വക അഭിനയപ്രധാനമായ വിനോദവും നടപ്പുള്ളതായി വന്നിട്ടുണ്ടു്. എന്നു മാത്രമല്ല, വളരേക്കാലമുതൽക്കുതന്നെ സുപ്രതിഷ്ഠിതവും ഇന്നും പ്രചാരത്തിൽ ഇരിക്കുന്നതുമായ ചാക്യാർകൂട്ടത്തിലും അഭിനയമുള്ളതായി നാം കാണുന്നുണ്ടു്. ഈ സ്ഥിതിക്കു് നമ്മുടെ രാജ്യത്തു് പുരാതനകാലം മുതൽക്കുതന്നെ അഭിനയമുണ്ടായിരുന്നുവെന്നും ആയതു കാലക്രമേണ ഒട്ടൊട്ടു പരിഷ്കരിച്ചുകൊണ്ടു വന്നിരുന്നുവെന്നും അതിന്റെ ഫലമാണു് നമ്മുടെ ആട്ടക്കഥാപ്രസ്ഥാനമെന്നും നമുക്കു് അനുമാനിക്കാവുന്നതുമാണു്. പ്രാകൃതമായിരുന്ന അഭിനയരീതി ഇങ്ങനെ പടിപടിയായി ഒട്ടൊട്ടു പരിഷ്കരിച്ചുകൊണ്ടു വന്ന നിലയെത്തന്നെയാണു് കൂത്തും കൂടിയാട്ടവും മറ്റും കാണിക്കുന്നതു്.

ആകയാൽ, ഈവക അഭിനയപ്രധാനമായ വിനോദപലതിയാണു് ആട്ടക്കഥയ്ക്കുള്ള അടിസ്ഥാനമെന്നു നമുക്കു നിശ്ചയിക്കാം.

എന്നാൽ, ഏതാനും ചിലർ ഇത്രമാത്രമൊന്നു തൃപ്തിപ്പെടാതെ ആട്ടക്കഥാപ്രസ്ഥാനത്തെ അഷ്ടപദി ആട്ടം കൃഷ്ണാട്ടം എന്നിങ്ങിനെ ഒന്നു രണ്ടുപദികളിൽകൂടി കടത്തിക്കൊണ്ടുപോയതിന്നു

ശേഷമേ അവതരിപ്പിക്കുന്നുള്ളൂ. അവരുടെ അഭിപ്രായം—“കൂടി യാട്ടവും കൂടുതലാണ് അഷ്ടപദീഭൂതത്തിനു മാർഗ്ഗദർശിയായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നത്. ഭക്തശീരോമണിയായ ജയദേവകവി കൊല്ലവർഷം 3-ാം നൂറ്റാണ്ടിൽ നിർമ്മിച്ച ‘ഗീതഗോപിന്ദ’ത്തെ അചിരേണ കേരളത്തിലെ ചാക്യാന്മാർ അറങ്ങത്തു നടിക്കുവാൻ തുടങ്ങി; ഇതിനെയാണഷ്ടപദീയാട്ടം എന്നു പറയുന്നത്. ഈ അഷ്ടപദീയാട്ടം കൃഷ്ണാട്ടത്തിനു വഴികാണിച്ചുകൊടുത്തു കാലക്രമേണ കാലയവനികളുള്ളിൽ മറഞ്ഞുപോയിരിയ്ക്കുന്നു. കൃഷ്ണനാട്ടം കൊല്ലവർഷം നാലാം നൂറ്റാണ്ടിൽ ജീവിച്ചിരുന്ന കൃഷ്ണഭക്തനായ സാമൂതിരി കോവിലകത്തെ മാനവേദൻ തമ്പുരാൻ അഷ്ടപദീയാട്ടം കണ്ടു നിർമ്മിച്ചതാകുന്നുവെന്നാണ് കേൾവിയുള്ളതു്. ഇതിലെ ശ്ലോകങ്ങളും പദങ്ങളും എല്ലാം അഷ്ടപദീയിലേതുപോലെ സംസ്കൃതം തന്നെ. കവീവാക്യം പദ്യമായിട്ടും ബാക്കിയുള്ളവ പദങ്ങളായിട്ടും പ്രായേണ രണ്ടിലും ഒരുപോലെ നിബന്ധിച്ചു കാണുന്നതു തന്നെ മുൻപാഞ്ഞ കേട്ടുകേൾവിയെ ബലപ്പെടുത്തുന്നുണ്ടു്. എന്നു മാത്രമല്ല, രണ്ടിലേയും വിഷയം കൃഷ്ണലീലയാകയാൽ അതിനുകൂടി സാമാന്യരൂപണ സാജാത്യമുണ്ടെന്നും പറയാം. കൃഷ്ണാട്ടത്തിന്റെ കർത്താവായ മാനവേദൻ തമ്പുരാൻ രണ്ടാമത്തെ വിലപഥംഗലം സാമീയാരുടെയും ജോതിശ്ശാസ്ത്രത്തിൽ അദ്ധീതീയനായ തലക്കുളത്തു ഭട്ടതിരിയുടേയും സഹജീവിയായിരുന്നു. വിലപഥംഗലം സാമീയാർ ഭക്തനായ സാമൂതിരിപ്പാട്ടിനു ശ്രീകൃഷ്ണനെ കാണിച്ചു കൊടുത്തതായും ഭഗവാന്റെ മുടിക്ക് കട്ടിൽനിന്നു് ഒരു പിലിക്കുഷണം തമ്പുരാനു കിട്ടിയതായും മറ്റും പറഞ്ഞുവരുന്ന ചില ഐതിഹ്യങ്ങളും കൃഷ്ണാട്ടത്തിന്റെ ഉത്ഭവത്തിന്നു് അടിസ്ഥാനമായി എടുക്കാവുന്നതാണു്. ഇങ്ങിനെ ആവിർഭവിച്ച കൃഷ്ണനാട്ടം സാമൂതിരിയുടെ സന്നിധാനത്തിൽ വിജയിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കേ, കൊട്ടാരക്കാരന്മാരുടെ ഒരു വിശേഷദീവസം പ്രമാണിച്ചു് ആയോഗം തന്റെ ദിക്കിലേക്കുയച്ചുകൊടുപ്പാനായി സാമൂതിരിയോടു ആവശ്യപ്പെട്ടതിന്നു് അദ്ദേഹം അപ്രകാരം ചെയ്യാനെ കൃഷ്ണാട്ട

ത്തിൽ രസിക്കത്തക്ക യോഗ്യന്മാർ തെക്കൻഭിക്കുകളിൽ ഇല്ലെന്നിങ്ങിനെ ആക്ഷേപിക്കയാണു ചെയ്തതു്. അതീർന്നിന്നുണ്ടായ പരിഭവത്താലും വാഗ്ഗീയാലും കൊട്ടാരക്കാരത്തമ്പുരാൻ കൃഷ്ണാട്ടത്തിന് പകരം രാമനാട്ടം എന്നൊരു ആട്ടക്കഥയുണ്ടാക്കിയത്രേ— എന്നിങ്ങനെയാണു്.

മറവചിലർ സാമൂതിരി കൃഷ്ണാട്ടം അയച്ചുകൊടുക്കാത്തതു കൊണ്ടാണു് കൊട്ടാരക്കര തമ്പുരാൻ രാമനാട്ടം ഉണ്ടാക്കിയതെന്നുള്ള ഐതിഹ്യത്തെ അടിസ്ഥാനപ്പെടുത്തി കൃഷ്ണാട്ടത്തിന്നു രാമനാട്ടത്തെ അപേക്ഷിച്ചു പ്രാചീനത്വം സമ്മതിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും അഷ്ടപദീയാട്ടം കൃഷ്ണാട്ടത്തിന്നു പിന്മുറയായതുകയാൽ രാമനാട്ടത്തിന്നല്ലാതെ കൃഷ്ണാട്ടത്തിന്നു മാർഗ്ഗദർശിയാവുകയില്ലെന്നു പറയുന്നു.

ചേര ചിലർ അഷ്ടപദീയാട്ടം തുടങ്ങിട്ടു് ഇരുനൂറ്റിൽ ചിലാനം കൊല്ലമേ ആയിട്ടുള്ളു എന്നും നടപ്പാക്കിയതു ഇടപ്പള്ളിതമ്പുരാനാണെന്നും പറയുന്നു.

ഇതിനെല്ലാം പുറമെ ആട്ടക്കഥകളുടെ ഉത്ഭവം സംസ്കൃതനാടകങ്ങളിൽ നിന്നാണെന്നുകൂടി ചിലർ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നില്ലെന്നില്ല.

എന്നാൽ, കൃഷ്ണാട്ടത്തിന്റെ അവസാനശ്ലോകമായ

സ്തായദീപ്തിഭരണ നന്നമനസാ ശ്രീമാനവേദാദീയം
ക്ഷോണീന്ദ്രേണ കൃതാ നിരാകൃതകലിർ ഗ്രാഹസ്തുതിർഗാമകൈഃ
ലക്ഷ്മീവല്ലഭ കൃഷ്ണഗീതി' രീതി വിഖ്യാതാ തവാനഗ്രാഹം
ദേവ്യാ പുഷ്പരലോചനേഹ ഭജതാം പുഷ്പാളമോക്ഷശ്രീധം.

ഇതിലെ “ഗ്രാഹസ്തുതിർഗാമകൈ” എന്നതുകൊണ്ടു കൃഷ്ണാട്ടമുണ്ടാക്കിയതു കലിദാസനും 1736612നും—കൊല്ലവർഷം

829-മാണ്ട് ധനുമാസമാണെന്നു കിട്ടുന്നു. ഈ സ്ഥിതിക്ക്, ഏഴാം ശതവർഷത്തിന്റെ അന്ത്യത്തിലോ എട്ടാം ശതവർഷത്തിന്റെ ആദിയിലോ ഉണ്ടായതാണെന്നു നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്ന രാമനാട്ടം എങ്ങിനെയാണു് പ്രകൃത പ്രമാണപ്രകാരം ഒമ്പതാം ശതവർഷത്തിന്റെ പൂർവ്വാർത്തിലുണ്ടായ കൃഷ്ണാട്ടത്തിന്നു പിന്നീടാവുക? നേരേമറിച്ചു കൃഷ്ണാട്ടം അർച്ചാചിന്തം എന്നല്ലേ വരുന്നതു്? പ്രസിദ്ധനാരായി വിലപമം ലത്തു മൂന്നു സ്വാമിയാ നാരുണ്ടായിരുന്നതിൽ ഒട്ടവിലത്തെ സ്വാമിയാരായിരുന്നു മാനവേദൻ തമ്പുരാന്റെ സഹജീവി എന്നു വിചാരിക്കുന്നതായാൽ സ്വാമിയാർ അദ്ദേഹത്തിന്നു ശ്രീകൃഷ്ണനെ കാണിച്ചുകൊടുത്തു എന്നും മറ്റുള്ള ചെറുതിഹ്യങ്ങളും തീരെ അസംബദ്ധങ്ങളായിത്തീരുന്നതുമല്ല.

അഷ്ടപദിയാട്ടം കൃഷ്ണാട്ടത്തിനും രാമനാട്ടത്തിനും മേറും മാർഗ്ഗദർശിയാണെന്നു പറയുന്നവർക്കുള്ള അവലംബം അത്തരം ഒരു ആട്ടമുണ്ടായിരുന്നുവെന്നുള്ള കേട്ടുകേൾവി മാത്രാണു്. അഷ്ടപദിയാട്ടത്തിന്റെ താളിയോലഗ്രന്ഥം അവർ കണ്ടിരുന്നുവെങ്കിൽ അങ്ങിനെ പാകയില്ലായിരുന്നു. 31-ാമത്തെ വയസ്സിൽ തിരുമുപ്പു കിട്ടിയ ശ്രീവാസുദേവനെന്ന എടുപ്പുള്ളി വലിയതമ്പുരാന്റെ കല്പനപ്രകാരം രാമവർമ്മൻ തിരുമുല്ലാട്ടു് തെഴുതുവാനുവേണ്ടിയായ സ്വശിഷ്യന്റെ സഹായത്തോടുകൂടി കഥകളിയെ അനുസരിച്ചു്, ഗീതഗോവിന്ദത്തെ ആട്ടമാക്കിയതാണു് അഷ്ടപദിയാട്ടം. 1019-ലാണു ഇതിനെ അരങ്ങേറിയതു്. ഈ വിവരങ്ങൾ അതിൽ വ്യക്തമായി പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്.

ഇനി രണ്ടുവാക്കു പറയാനുള്ളതു് ആട്ടക്കഥകളുടെ ഉൽപത്തി സംസ്കൃതനാടകങ്ങളിൽ നിന്നാണെന്നതിനെപ്പറ്റിയാണു്. ഈ അഭിപ്രായവും ആദരണീയമായി തോന്നുന്നില്ല. എന്തെന്നാൽ, നാടകരചിത വേണ്ടതായ അങ്കനിയമമോ രസനിയമമോ സന്ധ്യാ

ദിനിയായോ ഒന്നും തന്നെ ആട്ടക്കഥകളിൽ കാണുന്നില്ല. എന്നു വേണ്ടാ. നാടകങ്ങളിൽ വധാദികളായ ഏതേതംശങ്ങളെ ആലങ്കാരികന്മാർ നിഷേധിച്ചും കവികൾ കാണിക്കാതെയും ഇരിക്കുന്നുവോ ആവകയൊക്കെയും കഥകളികളിൽ സുഖഭവം പ്രധാനവുമാണ്. ഇങ്ങിനെയിരിക്കെ, സംസ്കൃതനാടകങ്ങളെ ആശ്രയിച്ചാണ് ആട്ടക്കഥകളുടെ പുറപ്പാടെന്നു പറയുന്നതു യുക്തിവിരുദ്ധമാവാനല്ലേ തരമുള്ളൂ. എന്തായാലും ഇതിനെപ്പറ്റി ഇതിലധികമൊന്നും പറയുന്നില്ല.

കേരളത്തിൽ ആദ്യമായി അവതരിച്ച ആട്ടക്കഥ രാമനാട്ടമാണ്. ഇതിലെ കഥാവസ്തു രാമായണകഥതന്നെ. പ്രകൃതകഥയെ പത്രകാമേഷ്ടി, സീതാസ്വയംവരം, വിച്ഛിന്നാഭിഷേകം, ഖരവധം, ഖാലിഖധം. തോരണയുദ്ധം, സേതുബന്ധനം, യുദ്ധം എന്നിങ്ങിനെ എട്ടുഖണ്ഡങ്ങളായി പിരിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇതിന്റെ കർതാവ് കൊട്ടാരക്കര തമ്പുരാണെന്നു മുൻപുതന്നെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ. ഈ തമ്പുരാന്റെ കാലം കൊല്ലവർഷം എഴാം നൂറ്റാണ്ടിന്റെ ഉത്തരാർദ്ധം എട്ടാം നൂറ്റാണ്ടിന്റെ പൂർവ്വാർദ്ധം ആയിരിക്കണമെന്നാകുന്നു ഭാഷാചരിത്രകാരന്മാർ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നത്. എന്തായാലും ഇദ്ദേഹം രോഹിണീതീരങ്ങളിൽ ജനിച്ചു വഞ്ചീരൂപനായ കേരളവർമ്മരാജാവിന്റെ മരുമകനും ശങ്കരകവിയുടെ ശിഷ്യനാണെന്നു,

“പ്രാപ്താനന്തഘനശ്രീയഃ പ്രിയതമശ്രീരോഹിണീജന്മനോ
വഞ്ചികുമാരവീരകേരളവീഭോ രാജതസ്സപ.സസ്സൂനനാ
ശിഷ്യേണ പ്രവണേന ശങ്കരകവേ രാമായണം വർണ്ണിച്ചേ
കാരുണ്യേന കഥാഗുണേണ കവഃ കർവന്തു തൽ കണ്ഠയോഃ”

എന്ന രാമനാട്ടത്തിലെ മംഗളശ്ലോകംകൊണ്ടുതന്നെ തെളിയുന്നുണ്ടു് ഇതു ശങ്കരകവിയകേട്ടേ,

“ശ്രീശങ്കരേണ വിദ്യയാ കവിസാർവ്വഭൗമേ-
നാനന്ദമന്ദഗതിനാ പുരതോ ഗതേന
ശ്രീമന്മുക്തന്ദരജി മധുരസ്വപരേണ
പദ്മൈശ്വരവദ്വരഹിതൈരനവസ്തൂപമാനാ.”

എന്നും മറ്റും ചന്ദ്രോത്സവത്തിലും,

“കോലാനേലാവനസുരഭിലാൻ യാഹി യത്ര പ്രഥന്തേ
വേലാതീതപ്രഥിതവചസസ്തുകരാദ്യാഃ കവിന്ദ്രാഃ”

എന്നിങ്ങിനെ കോകിലസന്ദേശത്തിലും പുകഴ്ത്തപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന മഹാവിദ്വാനും കൃഷ്ണവിജയകർത്താവും ചന്ദ്രോത്സവകർത്താവിന്റേയും ഉദ്ദണ്ഡശാസ്ത്രികളുടേയും സമാകാലികനുമായ ആ ശങ്കരൻ തന്നെ ആയിരിക്കണമെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു.

കൊട്ടാരക്കരതമ്പുരാന്റെശ്ലഃം പ്രസിദ്ധനായ ആട്ടക്കഥാകർത്താവു് കോട്ടയത്തു തമ്പുരാൻതന്നെയാണു് അതിനിടയ്ക്കു കവികളാൽ വിശേഷിച്ചു ആട്ടക്കഥകളിൽ കൈവെച്ചതായിക്കാണുന്നില്ല. പക്ഷേ, കടത്തനാട്ടുതമ്പുരാൻ “ശതമുഖരായണം എന്നൊരാട്ടക്കഥ നിർമ്മിച്ചിട്ടുള്ളതായി അറിയുന്നുണ്ടെങ്കിലും, അതിന്നു പ്രമാണഭൂതമായി ഗോവിന്ദപിള്ള അവർകൾ ഉപന്യസിച്ചിരിക്കുന്നു—

“ശതമുഖരായണമിത്യേകം നാട്ടുപ്രബന്ധമകരോദ്യാഃ
ദേവൈഃ പ്രണതൈസ്സേവ്യം കലിമലരഹിതയയസുവൈകുണ്ഠം”

എന്ന ചരമശ്ലോകപ്രകാരം കലിദിനം 176524൯-നു കൊല്ലവർഷം 910-ൽ സപർജ്ജാരോഹണംചെയ്ത അദ്ദേഹം കോട്ടയത്തു തമ്പുരാൻ സമാനകാലികനല്ലാതെ പ്രാചീനനായിരിപ്പാൻ അവാകാശമില്ല. കോട്ടയത്തുതമ്പുരാന്റെ കാവ്യായുഷ്കാലത്തും ആട്ടക്കഥകളുടെ രംഗപ്രകടനരീതിയിൽ ഗണ്യങ്ങളായ ചില മാ

റാങ്ങർ സംഭവിക്കുകയുണ്ടായി. കൊട്ടാരക്കര ഗണപതിക്ഷേത്ര സന്നിധിയിൽവെച്ചു് ആദ്യമായരങ്ങേറിയ രാമനാട്ടത്തിലെ ആട്ടക്കാക്കു് ഇന്നുള്ളതുപോലെ അന്നു കപ്പായമോ, കിരീടമോ, ചുട്ടിയോ മറോ ഉണ്ടായിരുന്നില്ലപോൽ. വളരെ പുരാതനങ്ങളായ ചില പാട്ടുകൾ ആടിവന്നിരുന്ന പണിക്കന്മാരെപ്പോലെ കച്ചങ്ങിൻപാളയിൽ വേഷഭാഷതി കെട്ടിയായിരുന്നു അഭിനയിച്ചിരുന്നതു്. കൂടാതെ അന്നു പാടുന്നതും ആട്ടക്കാർതന്നെയായിരുന്നു. ഇന്നത്തെപ്പോലെ ഭാഗവതന്മാരല്ല. മദ്ദളം മുതലായവയല്ലാതെ ചെണ്ടയുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. പീനീട്ടു് വെട്ടത്തുനാട്ടിലെ രാജാവിന്റെ കൊട്ടാരത്തിൽ കഥകളി നടപ്പായതോടുകൂടിയാണു വേഷം, നാട്യസമ്പ്രദായം മുതലായവയിൽ പല പരിഷ്കാരങ്ങളും കച്ചിങ്ങാട്ടു്, കല്ലടിക്കോട്ടു് എന്നീനമ്പൂരിമാരുടെ പ്രതിഭാഫലമായി വന്നുകൂടിയതു് ഇതിന്നുശേഷം ഈ രീതിയെ വെട്ടത്തു സമ്പ്രദായമെന്നു പറഞ്ഞുവരുന്നു. കോട്ടയത്തുതമ്പുരാൻശേഷം കഥകളി എണ്ണത്തിലും വണ്ണത്തിലും വളരെ അഭിവൃദ്ധിപ്രാപിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു സമ്മതിക്കാതെ കഴികയില്ല. എന്നാൽ, ഇപ്പോഴോകട്ടേ ഈ പ്രസ്ഥാനത്തിന്റെ വളർച്ച സിലച്ചിരിക്കുന്നതായിട്ടാണു് കാണുന്നതു് എല്ലാം കൊണ്ടും കാലസ്ഥിതിക്കനുസരിച്ചു് ആട്ടക്കഥകളിൽ ഇനിയും ചില ഭേദഗതികൾ വരുത്തേണ്ടതായിട്ടുണ്ടു്. അങ്ങിനെ ചെയ്യുന്നപക്ഷം പ്രകൃതപ്രസ്ഥാനം മുൻപോലെതന്നെ മേലും സകലജനമനോരഞ്ജകമായി കേരളത്തിൽ കേളിയോടെ വിലസുമെന്നതിന്നു യാതൊരു സംശയവുമില്ല.

കോട്ടയത്തു തമ്പുരാൻ:

പ്രകൃതഗന്ധകർത്താവായ തമ്പുരാന്റെ ജന്മഭൂമി വടക്കൻ കോട്ടയമാണു്. ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ ജീവിതകാലം കൊല്ലവർഷം ഒമ്പതാം നൂറ്റാണ്ടിന്റെ ഉത്തരാർദ്ധമായിരിക്കണമെന്നാകുന്നു ഗവേഷകന്മാരിൽ ചിലർ ഉഘാടിക്കുന്നതു്.

“ഓതംഗാനനമബ്ജവാസരമണിം ഗോവിന്ദാദ്യം തുരം
വ്യാസം പാണിനീൽഗ്ഗനാരകണാദ്യാദ്യാൻമുനിദ്രാൻബുധാൻ
ദർഗ്ഗാഞ്ചാപി മൂഢഗതൈലനിലയാം ശ്രീപോക്ഖിമിഷ്ടദാം
ഭക്തോ നിത്വമുപാസ്മഹേ സപദി നഃ കർവന്തമി മംഗളം.”

എന്ന മംഗളശ്ലോകംകൊണ്ടു രമ്പുരാന്റെ ആദ്യത്തെ ആചാര്യൻ അല്ലെങ്കിൽ പ്രധാനഗുരു ഗോവന്ദാദിയേയും ഇഷ്ടദേവത മൂഢഗതൈലനീവാസിനിയായ ശ്രീ പോക്ഖിഭഗവതിയുടേണെന്നും, വിശേഷിച്ചു, വ്യസാദികളെ എടുത്തു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ആ മഹർഷികളാൽ ആർക്കുതങ്ങളായ ഗ്രന്ഥങ്ങളിലും അതായതു, —വേദാന്തം, വ്യാകരണം, തർക്കം, സ്തുതി, പുരാണമെന്നിവകളിലും അദ്ദേഹം തുരുമുഖേന വേണ്ടെല്ലാം അറിവു സമ്പാദിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും കിട്ടുന്നുണ്ടു്. കൂടാതെ—

“അസ്തി സപഥസ്താർജ്ജിതവീര്യധാതാം
ശസ്താ ഹരി(ത്വ)ച്ചന്ദ്രകുലോദ്ഭവനാം
പൃഥമീപതിനാം പുരളീതി നാറ്റാ
പുരി പുരാതാനീനീഷേവകോണം.”

“ശ്രീമാനൻഗലഗുണതാലിതയാ റുപാണാം
ഭൂഷായിതോനിജകരാത്തസമസ്തശേഷാഃ
കാമപ്രദാനജിതകല്പമഹീരഹസ്സ
ചിന്താമണിർജ്ജയതി കേരളവർമ്മനാമാ.”

“തദനന്തരജേനനിർമ്മിതം തദിദം പാണ്ഡുളവാം കഥാമൃതം
സപദതേസപദതാംഽയോലവൈയ്യുദ്ദനാഥാംഘ്രിസമച്ഛിതാത്മനാം.”

എന്നീ ശ്ലോകങ്ങളാൽ തന്റെ രാജധാനി പ്രശസ്തമായ പുരളീ യും താൻ ഹരിച്ചന്ദ്രപുത്രമാളുടെ പരമ്പരയിൽപ്പെട്ടവനും തന്റെ ജ്യേഷ്ഠൻ മഹാപരാക്രമിയും അതപ്സാരതീലനമായ കേരളവർമ്മാദിരാജവംശമാകുന്നുവെന്നും തമ്പുരാൻ സൃഷ്ടമാക്കിട്ടുണ്ടു്.

കേരളവർമ്മരായണമെന്ന പ്രസിദ്ധമായ വാല്മീകി രാമായണം കിളിപ്പാട്ടിന്റെ കർതാവും ഈ കേരളവർമ്മയും ഒന്നതന്നെയാണെന്നാകുന്നു പരക്കെയുള്ള വിശ്വാസം. തിരുവിതാംകൂറു ഭരിച്ചിരുന്ന ഉമയമ്മരാണി മുകിലന്റെ ആക്രമണത്തിൽനിന്നു രാന്റെ രാജ്യത്തേയും വംശത്തേയും രക്ഷിപ്പാൻ അപേക്ഷിച്ചപ്പോൾ ഇദ്ദേഹം മുകിലനെ തോല്പിച്ചോടിച്ചു കരകാലം അവിടെത്തന്നെ താമസിക്കുകയും അക്കാലത്തു വാല്മീകിരാമായണം കിളിപ്പാട്ടുണ്ടാക്കുകയും ചെയ്തവെന്നാണ് പറഞ്ഞുവരുന്നത് എന്നാൽ, കേരളവർമ്മരായണത്തിന്റെ കർതാവ് ഈ കേരളവർമ്മതന്നെയാണെന്നുള്ളതിലേയ്ക്ക് പ്രകൃതശ്ലോകത്തിൽനിന്നു നമുക്കു യാതൊരു തെളിവും കിട്ടുന്നില്ല. നേരോടിച്ചു, അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ ജ്യേഷ്ഠന്റെ ഔശ്യത്തേയും ഭൗദായത്തേയും എടുത്തുകാണിച്ചിരിക്കുന്നതുപോലെ വിശേഷിച്ചു താദൃശഗ്രന്ഥകർത്താപത്തേയും അല്ലെങ്കിൽ സാമാന്യമായി കവിതപത്തെയെങ്കിലും വീളിച്ചുപറയേണ്ടതായിരുന്നുവെന്നു ശങ്കിപ്പാനാണ് അവകാശമുള്ളത്. എങ്കിലും പ്രകൃതഗ്രന്ഥകർതാവ് ആട്ടക്കഥകളുണ്ടാക്കിയതിനു ശേഷമാണ് കേരളവർമ്മരാജാവ് കവിതയിലേയ്ക്കു മനസ്സുവ്യാപരിപ്പിച്ചതു്; അതുവരേയും രാജ്യഭരണതന്ത്രത്തിന്നു് അത്യാവശ്യമായ വീശ്യുത്സാഹാദികളിലാണ് ഏറ്റെടുത്തിരുന്നതു് എന്നോ മറ്റൊരു ഒരുവിധം സമാധാനിക്കാമെന്നുമാത്രം.

കോട്ടയത്തു തമ്പുരാൻ കിർമ്മീരവധത്തിനു പുറമേ ബകവധം, കല്യാണസൗഗന്ധികം, കാലകേയവധം എന്നിങ്ങിനെ മൂന്നു ആട്ടക്കഥകൾകൂടി എഴുതിട്ടുണ്ട്. ഇവകൂടാതെ 'മോക്ഷപ്രദായക'മെന്നൊരു കിളിപ്പാട്ടുകൂടി ഉണ്ടാക്കിയിട്ടുള്ളതായി പറയുന്നുണ്ട്. തമ്പുരാൻ ആദ്യം മൂഢനായിരുന്നു; ചീനീടു ദേവീപ്രസാദത്താലാണ് ചിദാനായിത്തീർന്നതു് എന്നും മറ്റൊരു പലകഥകളും പറഞ്ഞുവരാറുണ്ടെങ്കിലും അവയൊക്കെ വിശ്വാസയോഗ്യമല്ലായ്യാൽ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നില്ല. തമ്പുരാൻ ഗുരുമുഖേന

വ്യാകരണാഭിസാസ്യങ്ങൾ വേണ്ടപോലെ പഠിച്ചിട്ടുണ്ടെന്ന പ്രമു-
തഗ്രന്ഥം ഓരവ്വന്തി വായിച്ചിട്ടുള്ളവർക്കൊക്കെയും ബോദ്ധ്യമാവ-
ുന്നതാണ്. ഇദ്ദേഹം സാഹിത്യത്തിലും സംഗീതത്തിലുമെന്ന
പോലെ നാട്യത്തിലും അന്വീദശ്വനായിരുന്നുവെന്നാണ് കേൾ-
വി. കാലക്രമവധത്തിൽ താൻതന്നെ ഉർവ്വശിയുടെ വേഷം
ധരിച്ചു രാജാമഹാണമായഭിനയിച്ച സാമൂതിരിപ്പാടിനെ സന്തോ-
ഷിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടത്രേ.

തമ്പുരാൻ ആദ്യം കിമ്മീര പടമുണ്ടാക്കി ഗുരുവിന്നു കാണി-
ച്ചപ്പോൾ 'ഇതിന്നു ഒരു വ്യാഖ്യാനംകൂടി വേണം; എന്നാൽ ഇതു
വ്യാഖ്യാനംകളെ പഠിപ്പിക്കാൻ നന്നു' എന്നും പിന്നീടു 'വ്യക്ത-
വധമുണ്ടാക്കി കാണിച്ച സമയം 'ഇതു' സ്ത്രീകൾക്കു കൈകൊട്ടിക്ക-
ളിപ്പാൻ വേണ്ടില്ല' എന്നും അതിന്നശേഷം കല്യാണ സെന്തഗന്ധി-
കാ ഉണ്ടാക്കിക്കാണിച്ചപ്പോൾ 'ഇതു' കണ്ടാൽ കവി 'ഭരതസ്മിതി-
നാണെന്നു തോന്നും' എന്നും അവസാനം കാലക്രമവധം ഉണ്ടാക്കി
കാണിച്ചതിന്നു 'ഇതു' ആടാൻകൊള്ളാ'മെന്നും അഭിപ്രായപ്പെട്ടു-
തായി ഒരു ഐതിഹ്യമുണ്ടു്. ഈ ഐതിഹ്യത്തിൽനിന്നു കിട്ടുന്ന
ക്രമീകതപവും യുക്തിബാഹ്യമായി തോന്നുന്നില്ല. വ്യാകരണസം-
ബന്ധമായ ശാസ്യങ്ങൾ പഠിച്ചിട്ടുള്ളവരോ പഠിച്ചുകൊണ്ടിരിക്ക-
ുന്നവരോ ആദ്യമായെഴുതുന്ന ശൈലി കന്നു വേറെതന്നെയാകിരിക്ക-
ണമുള്ളതു് അനുഭവസീദ്ധമാണു്. അവരുടെ ഹൃദയങ്ങളിൽ ദ്രവ്യ-
ലഗ്നമായ താദൃശശാസ്യസാസ്താരം ഓരോരോ വിധിവിശേഷങ്ങളെ
സാഭിനിവേശമാദരീകണതിന്നു അവരെ നിർബ്ബന്ധിക്കാതിരിക്ക-
യില്ല. കിമ്മീരവധത്തിലാകട്ടെ, 'നഖം പച' 'ലഖാടതേപ'
'കരുടീട' 'ചരിഷ്ണു' 'ആചരിഷ്ണു' 'ശരശത — കസ്യംകരുത —
കീരൻ' 'ആവിലാപം' 'പതതിപുരാ' 'മുഷ്ടിമൊതംപ്ലന്തേത'
'ബാഹ — ബാഹമി,' 'ആമാപസ്തു' മുതലായ പ്രയോഗങ്ങൾ നോ-
ക്കുവേണ്ടി ഇദ്ദേഹം തന്റെ വ്യാകരണ പാണ്ഡിത്യപ്രൗഢിയെ
കാണിപ്പാൻ ഉദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ടോ എന്നുകൂടി തോന്നിപ്പോവാം. ആ-
കയാൽ എല്ലാകൊണ്ടും തമ്പുരാൻ വായിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നോടോ

വായനകഴിഞ്ഞ ഉടനേയോ ആദ്യമായുണ്ടാക്കിയത് കീർമ്മീരവയ മായിരിക്കുമെന്നാണ് എനിയ്ക്ക് തോന്നുന്നത്. കീർമ്മീരവയത്തിലെ കഥാഖണ്ഡശൈലിലും ഈ അഭിപ്രായത്തെ ബലപ്പെടുത്തുന്നുണ്ട്. പിന്നീടുണ്ടാക്കിയ ബകവധത്തിനും പ്രകൃതഗ്രന്ഥത്തിനും വളരെ അന്തരമുണ്ടാകയാനുള്ള കാരണം ഗുരുകൃതമായ ആക്ഷേപത്തിന്റെ ശക്തതയായിരിക്കണം. അതിൽ ശബ്ദവൈശിഷ്ട്യം നന്നേ കുറഞ്ഞുപോയെന്നു കണ്ടപ്പോഴാണ് രണ്ടുകൂട്ടത്തിനും മദ്ധ്യത്തിലായി കല്പനാണവസൗഗന്ധികം ചമച്ചത്. എന്നാൽ അതിലും ആചാര്യൻ, നായകനുള്ള സ്രീജിതത്വം കവിയിലാരോപിച്ചപ്പോൾ നേരേമറിച്ചു് ഉർവ്വയിയുടെ ചാപലപ്പാടുകൾ അധീനനാചാര്യൻ നിഷ്ഠനായ അർജ്ജുനനെ ക്ഷണാൽ കനാക്കിയും കൊണ്ടു കാലകേയവലമുണ്ടാക്കി. അപ്പോഴേയ്ക്കും ഗുരുവരന്റെ അധീക്ഷേപമായ ചണ്ഡാതപത്താൽ ശോഷിച്ചു് നഷ്ടപ്രായയായിത്തീർന്നിരിക്കുന്ന ശബ്ദാഭിനിവേശലത സംസ്കാരബിജത്തിന്റെ ശക്തിയാൽ വീണ്ടും തുളുത്തുതുടങ്ങിയതായി കാണുന്നതുണ്ട്.

ബകവധത്തിൽ കാണുന്ന “കാട്ടേതറിനമുക്ക്” എന്നപദത്തിൽ തമ്പുരാൻ ‘അറ’മെന്ന ദോഷം പരാമർശിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടാണ് അപ്രമാണത്തിന് അവാസ്താനം കാട്ടിൽ ചെന്നിരുന്നു കാലം കഴിക്കേണ്ടതായെന്നതെന്നും പഴയക്കാർ പറയാറുണ്ട്.

ഭാരതത്തിലെ കീർമ്മീരവയം

കീർമ്മീരവധത്തിലെ കഥാവസ്തു ഭാരതം വനപർവ്വത്തിൽ നിന്നെടുത്തതാകുന്നു. എന്നാൽ, ‘ഗ്രന്ഥകർത്താവു് അതിൽ അവിടവിടെ ചില മാറ്റങ്ങൾ വരുത്തിയിട്ടുണ്ട്. ഭാരതത്തിൽ കീർമ്മീരവധപർവ്വമെന്നു പറയുന്നതു് വനപർവ്വത്തിലെ 11 അദ്ധ്യായ

നാലാമത്തേതിൽ—പാണ്ടവന്മാർ കാട്ടിലേക്കുപോയിരിക്കേ
ധൃതരാഷ്ട്രൻ വിദൂരനെ വീളിച്ചു്,

തെളിഞ്ഞ നീൻപ്രജ്ഞ ശുക്രന്റെ മട്ടാഃ—
പരം സൂക്ഷ്മം ധർമ്മനിന്ദവൻ നി
കരകളിൽസ്തമനായ് സമ്മതൻ നി
അവർഷ്മിയുള്ളവനും പത്മപമോതു.

ഇമ്മട്ടായി വിദൂരയെന്തിന്നിവേണ്ടു
നാട്ടാർ നമ്മെ കൊള്ളുവാണെന്നുപായം?
എന്തായാലിവർ നമ്മെ മുടിക്കില്ലോ—
തോതേണം കായ്തുവീത്തല്ലയോ നി.'

എന്നിങ്ങീനെ ഉത്തരകർത്തവ്യതയെ ചോദിച്ചതീനു് പാണ്ടവ
ന്മാർ രാജ്യം തിരിച്ചുകൊടുക്കുവാൻ പറയുകയാൽ ആയാൾ വി
ദൂരനെ ധിക്കരിക്കുന്നു. ധിക്കൃതനായ വിദൂരൻ പാണ്ടവന്മാ
രുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു് പോകുന്നു.

അഞ്ചാമത്തേതിൽ—വിദൂരൻ കാമുകവനത്തിൽ ചെന്നു
പാണ്ടവന്മാരെ കണ്ടു താൻ വരുവാനുള്ള കാരണം ധരിപ്പിച്ച
ശേഷം യുധിഷ്ഠിരനോടു് ജനകൊണ്ടും ദരിക്കലും ധർമ്മപഥത്തിൽ
നിന്നു് വ്യതിചലിച്ചുപോകരുതെന്നു ശാസിക്കുന്നു.

ആറാമത്തേതിൽ—വിദൂരവിരമത്താൽ ഖിന്നനായ ധൃതരാ
ഷ്ട്രൻ വിദൂരനെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരുവാൻ ആളയയ്ക്കുന്നു. യുധി
ഷ്ഠിരന്റെ സമ്മതത്തോടുകൂടി വിദൂരൻ തിരിയെ ഹസ്തിനപുരത്തു്
ചെന്നു് ധൃതരാഷ്ട്രരെ സമാശ്വസിപ്പിക്കുന്നു.

ഏഴാമത്തേതിൽ—വിദൂരന്റെ പ്രത്യാഗമത്താൽ ദുഃഖിത
നായ ദുര്യോധനൻ കണ്ണാദികളുമായി മന്ത്രാലോചന നടത്തുന്നു.
ഒടുവിൽ സേനകളോടുകൂടി വനത്തിൽചെന്നു പാണ്ടവന്മാരെ

വധിക്കണമെന്നു തീർച്ചപ്പെടുത്തി അതീലേയ്ക്കു പുറപ്പെടുന്ന സമയം വ്യാസമഹർഷി പ്രവേശിച്ചു് ആ ഉദ്യമത്തെ തടയുന്നു.

എട്ടാമത്തേതിൽ—വേദവ്യാസമഹർഷി, ദുശ്ശാധനാദികൾക്കു പാണ്ഡവന്മാരോടുള്ള വിരോധം അധർമ്മവും അനാർത്ഥമേതുവുമാകയാൽ വൈരം വിട്ടു് അവരോടു് ഇണങ്ങിയിരിക്കണമെന്നു ധൃതരാഷ്ട്രനോടുപദേശിയ്ക്കുന്നു.

ഒമ്പതാമത്തേതിൽ—മഹർഷി ധൃതരാഷ്ട്രന്റെ പുത്രസ്തേഹ പരാവശ്യാമരീന്ദു ഭൃഷ്യാന്തമായ് സുരപ്രപാഖ്യാനം പറഞ്ഞുവീണ്ടും ദുശ്ശാധനാദികൾ വൈരമൊഴിച്ചു പാണ്ഡവന്മാരായി സ്നേഹിച്ചിരിക്കയാണു നല്ലതെന്നു ധൃതരാഷ്ട്രനോടുപദേശിക്കുന്നു.

പത്താമത്തേതിൽ—ധൃതരാഷ്ട്രനാകട്ടെ, അവിടുന്നതന്നെ ദുശ്ശാധനനെ ശാസിച്ചു നല്ലവഴിക്കുകൊണ്ടുവരുവാൻ കൃപയുണ്ടാകണമെന്നു് മഹർഷിയോടു് പ്രാർത്ഥിയ്ക്കുന്നു. അതിന്നു അദ്ദേഹം, പാണ്ഡവന്മാരെ കണ്ടു് മടങ്ങിപരുന്ന മൈത്രേയമഹർഷിതന്നെ ആ കൃത്യം നിർവ്വഹിച്ചുകൊള്ളുമെന്നുള്ളി അവിടെ നിന്നു പോകുന്നു. ഉടനെ മൈത്രേയമഹർഷി വന്നു ദുശ്ശാധനാദികളുടെ ദുർന്നയത്തെപ്പറ്റി ധൃതരാഷ്ട്രനോടു് പറയുകയും പാണ്ഡവന്മാരുടെ പരാക്രമത്തെ വർണ്ണിച്ചുകൊണ്ടു അവരിലുള്ള ദേഷ്യബുദ്ധിയെ തീരെ ഉപേക്ഷിക്കാനായി ദുശ്ശാധനനോടുപദേശിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ആ സമയം ദുശ്ശാധനൻ മന്നം പറയാതെ തുടങ്ങു താളം പിടിച്ചു ചിരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കയാൽ തന്റെ വാക്കിനെ അനാദരിക്കുകയാണെന്നു പറഞ്ഞു കോപാവീഷ്ണനായ മഹർഷി,

“അനാദരീച്ചു നിയെന്നോടൊന്നും മിണ്ടാതിരിയ്ക്കുയാൽ—
നിനക്കീയുഭീമാനത്തിന്നുടനെ കിട്ടിടും ഫലം
നിൻദ്വേഹം മൂലമായിട്ടിങ്ങുണ്ടാകും ഘോരമാം മണം
അതിൽ ഭീമൻ ഗദാഘാതാൽ നിൻതുടന്തെങ്ങൊടിച്ചിടും. ”

എന്നിനെ ശപിത്യം. പന്നിട് ഗൃതരാജ്നോൽ പ്രാർത്ഥിക്കപ്പെട്ട ആ മഹർഷി,

“ഭൂമിനായക നിൻപുത്രൻ ശമം പൂണ്ടെങ്കിലമപ്പൊഴേ ശാപം ഫലിച്ചിടാനാകുമതില്ലെങ്കിൽ ഫലിച്ചിടും.”

എന്നുപറയുകയാൽ വിലക്ഷിതനായ ഗൃതരാജ്നൻ കീർമ്മീരവധപ്രകാരത്തെപ്പറ്റി ചോദിക്കുന്നു. അതിന്നുദ്ദേശം

“നിന്നോടിനിച്ചൊല്ലിടാത്താൻ മൊന്നാൽ കേൾക്കില്ല നിന്ദകൻ ഞാൻചോയാൽപ്പിന്നെ വിദൂരൻ നിന്നോടോതിടമൊക്കെയും.” എന്നുപറഞ്ഞു അവിടെനിന്നു പോകുന്നു.

പതിനൊന്നാമത്തേതിൽ - മഹർഷി പറഞ്ഞതനുസരിച്ചു വിദൂരനോടാവശ്യപ്പെട്ടതിനാൽ വിദൂരൻ ആ വൃത്താന്തം ഗൃതരാജ്നനെ കേൾപ്പിക്കുന്നു:—

“കേളമാനുഷകർമ്മാവാം ഭീമൻ തൻകർമ്മമെങ്കിലോ
അവർ ചൊല്ലിക്കേട്ടിരുപ്പുണ്ടിതു ഞാൻ പലവട്ടവും
മൂതിൽ തോറിവിടംവിട്ടുപോയ പാണ്ഡവർമനവ!
മൂന്നുരാപ്പകൽകൊണ്ടെത്തികാമപകാരണപ ഭൂമിയിൽ.
കടം നിശി ഫമമ്മാറ പാതിരാത്രീയ്ക്കു റേഷമേ
വേലാകർമ്മാക്കളാം മാനുഷാദാശരർ ചരിക്കവെ.
അക്കാടകം മുനികൾ ഗോപാലർ കാട്ടാളർ പോലുമേ
ഓരവിട്ടൊഴിയുംപോലും പുരുഷാദയേത്തിനാൽ.
അവർ കേരവൊഴവീടെ വഴിമുട്ടിച്ചു ഭാരത!
ജലിക്കും കണ്ണുമായ്ക്കൊള്ളിയേന്തിക്കാനായി! രാക്ഷസൻ
കൈകൾ നിട്ടിപ്പുറത്തിട്ടു വാതുറന്നതിഭീഷണം
നില്ലായ് പാണ്ഡവർ പോകുന്നവഴി മുടിയടച്ചുമോ.
ദംഷ്ട്രയെട്ടും കാട്ടിരക്കട്ടക്കായ് ദിപ്തോൽപകേതനായ്”

സൂത്രാന്തമിന്നൽവെള്ളിപ്പാടൊത്ത കാറകണക്കീനെ
 രക്ഷോമായകൾ സൃഷ്ടിച്ചു രൂക്ഷോൽകടരവത്തൊടും
 പലമട്ടിടിയെട്ടുന്ന നീരേതും കാർകണക്കീനെ.
 അവന്റെ നീനദംകേട്ടു പേടിച്ചിട്ടങ്ങമിങ്ങമേ
 കൂകിപ്പറന്നുപോയ് നാനാജലസ്ഥലജപക്ഷികൾ
 മാനം പുലികളും പോത്തുകളുടേയും ചാടിയോടവേ
 അവന്റെ നാദത്താലക്കാടികിപ്പോയപോലെയായ്
 ആയചാന്റെ തുടക്കാറേ ററിച്ചനളിർ കരത്തൊടും
 ദൂരനില്ലും ലതകളും പുണർന്നു വാദപങ്ങളെ.
 അനേരം വീശിയുക്കോടും കൊടും കാററതിഘോരമായ്
 അതിനൂലം ധൂളിപാളി ജോതിസ്സും മുടിയംബരം.
 പഞ്ചപാണ്ഡവർകൾക്കൊത്തിതേവമജ്ഞാതനാംരീപ
 വദഞ്ചന്ദ്രിയാർമങ്ങൾക്കേല്ക്കും മഹാ രോകംകണക്കീനോ
 അവൻ കൃഷ്ണാജിനം ചാർത്ത് വരമപ്പാണുപത്രരെ
 പാർത്തിട്ടു വനദപാരം മൈനാകാദ്രി കണക്കീനെ.
 അതൊക്കെക്കണ്ടുപടിച്ചു വങ്കജേക്ഷണപാർഷ്വതി
 മുൻകാണാത്തക്കാഴ്ച കണ്ടു കണ്ണടച്ചു ഭയത്തിനാൽ.
 ദുഗ്ഗാസനൻ ചുറ്റിയിഴച്ചുടീഞ്ഞ മുടിയുള്ളവൾ
 അഞ്ചുകന്നിൻ നടുക്കുള്ള പുഴപോലെ കഴങ്ങിനാൾ
 മോഹിക്കുമവളെത്താങ്ങി ക്കാണ്ടാരപ്പഞ്ചപാണ്ഡവർ
 വിഷയാസക്തേന്ദ്രിയങ്ങൾ രതിയെത്താങ്ങിടും വിധം
 ഘോരക്കാഴ്ചയെഴും രക്ഷോവീരമായയെപ്പൊഴെ
 ധർമ്മൻ രക്ഷോഘ്നവീവിധമന്ത്രയോഗബലത്തിനാൽ
 പാണ്ഡവന്മാർ നോക്കിനില്ലെ നശിപ്പിച്ചിട്ടു വീർച്ചവാൻ
 മായപോയിട്ടുതിബലൻ ക്രോധാൽ കണ്ണുമിഴിച്ചവൻ
 കാമരൂപൻ ശൂരനെത്തിക്കാണായ് കാലസന്നിഭൻ
 അവനോടോതിയരവൻദീർഘപ്രജ്ഞൻയുധിഷ്ഠിരൻ
 അങ്ങാരാരുടെയാളെന്തുകാർച്ചം ചെയ്യേണ്ടതേതെടോ.
 ആ രാക്ഷസൻ ധർമ്മരാജയുധിഷ്ഠിരനോടോതിനാൾ

സൂര്യാംതുമിന്നൽവെള്ളിപ്പാടൊത്ത കാഠകണക്കിനെ
 രക്ഷോധായകൾ സൃഷ്ടിച്ചു രൂക്ഷോൽകടരവത്തൊടും
 പലമട്ടിടിയെട്ടുന്ന നീരേതും കാർകണക്കിനെ.
 അവന്റെ നിനദാകേട്ടു പേടിച്ചിട്ടങ്ങുമിങ്ങമേ
 കൂകിപ്പറന്നുപോയ് നാനാജലസ്ഥലജപക്ഷികൾ
 മാറും പലികളും പോത്തുകുടവും ചാടിയോടവേ
 അവന്റെ നാദത്താലക്കാടികീഴ്പ്പായപോലെയായ്
 ആയവന്റെ തൃക്കാരേറ ററിച്ചുതളിർ കരത്തൊടും
 ഒരെന്നില്ലും ലതകളും പണർന്നു പാദപങ്ങളെ.
 അനേരം വീരീയ്യക്കോടും കൊടും കാററതിപ്പോരമായ്
 അതിനൂലം ധൂളിവാളി ജ്യോതിസ്സും മൂടിയംബരേ.
 പഞ്ചപാണ്ഡവർകൾക്കൊത്തീതേവമജ്ഞാതനാംരീപ
 പഞ്ചേന്ദ്രിയാത്മങ്ങൾക്കേല്ക്കും മഹാരോകം കണക്കിനേ
 അവൻ കൃഷ്ണാജിനം ചാർത്തി വരമപ്പാണുപത്രരേ
 പാർത്തട്ടെ വനഭാരം മൈനാകാരി കണക്കിനെ.
 അതൊക്കെക്കണ്ടുപേടിച്ചു പങ്കജേക്ഷണവാർഷതി
 മുൻകാണാത്തക്കാഴ്ച കണ്ടു കണ്ണടച്ചു ഭയത്തിനാൽ.
 ഒറ്റാസനൻ ചുറായിഴിച്ചുഴിഞ്ഞ മുടിയുള്ളവരും
 അഞ്ചുകന്നിൻ നടുക്കുള്ള പുഴപോലെ കഴങ്ങിനാറും.
 മോഹിക്കുമവളെത്താങ്ങിക്കൊണ്ടാരപ്പഞ്ചപാണ്ഡവർ
 വിഷയാസകേതന്ദ്രിയങ്ങൾ രതിയെത്താങ്ങിടും വിധം
 ഘോരകാഴ്ചയെഴും രക്ഷോവിരമായയെയൊപ്പാഴേ
 ധരമുൻ രക്ഷോഘ്നവിവിധമന്ത്രയോഗബലത്തിനാൽ
 പാണ്ഡവന്മാർ നോക്കിനില്ലെ നശിപ്പിച്ചിതു വീര്യവാൻ
 മായപോയിട്ടതിബലൻ ക്രോധാൽ കണ്ണമിഴിച്ചവൻ
 കാമരൂപൻ ക്രൂരനെത്തിക്കാണായി കാലസന്നിഭൻ
 അവനോടോതിയരചൻദിർഘപ്രജ്ഞൻ യുധിഷ്ഠിരൻ
 അങ്ങാരാരുടെയാളെത്തുകായ്തും ചെയ്യേണ്ടതേതെടോ

ആ രാക്ഷസൻ ധർമ്മരാജയുധിഷ്ഠിരനോടോതിനാൻ
 ഞാൻ ബകതന്വീ കിർമ്മീരനെന്ന പേരു പുകുറന്നവൻ
 ഈ തൂമ്പകാമുകക്കാട്ടിൽ വാഴുന്നേൻ ബാധയെന്നിയേ
 പോരിൽതോൽപ്പിച്ചു നരരൈക്കൊണ്ടുതീറ്റിക്കഴിപ്പവൻ
 നിങ്ങളിന്നെന്റെ തീപറയ്ക്കാത്തുനേചെന്നവരാവൻ
 പാരിൽ നിങ്ങളെവെന്നിന്നതിന്നുവേൻ ബാധയെന്നിയെ
 ആ ള്ളൻ ചൊന്നവാക്കേവം കേട്ടശേഷം യുധിഷ്ഠിരൻ
 ഗോത്രനാമാദിയൊക്കെയുമുരച്ചെയ്തിതു ഭാരത.

പാണ്ഡവൻ ധർമ്മരാജൻ ഞാൻ കേട്ടിരിയ്ക്കും ഭവാനുമേ
 ഭീമാർജുനാദി സകല ഭ്രാതാക്കന്മാരൊടൊത്തു താൻ
 നാടുപോവുകയാൽക്കാടുവാഴുവാനുള്ളൊരാഗ്രഹാൽ
 നീയുടക്കി വസിപ്പാരു ഘോരകാന്താര മേറിനേൻ
 കിർമ്മീരനവനോടോതി ഭാഗ്യാൽ ദേവകളിന്ന മേ
 ഒട്ടേറെ നാളായ്ക്കാമീക്കും കായ്ക്കും സമ്പന്നമാക്കിനാർ
 ഭീമസേനവധത്തിനായ് നീതപ്രായുധമേന്തി ഞാൻ
 ഭൂമിയൊക്കെ നടന്നിട്ടുമവനെക്കിട്ടിയില്ല മേ.

ചിരകാംക്ഷിതനീ ഭ്രാതൃഘോരകൻ കയ്യിൽ വന്നമേ
 എന്നീഷ്ടജേപുഷ്പബകനെക്കൊലചെയ്യവനാണിവൻ.
 വേത്രകീഴ്ക്കാട്ടിൽവെച്ചു വിപ്രവർഷത്തെൊടും നൃപ
 വീദഗ്ദ്ധബലംകൊണ്ടുതന്നെനെന്തെക്കീയിവനിലെടോ
 എന്നീഷ്ടസഖിയോം കാട്ടിൽവാഴുന്നോരുമിഡിംബനെ
 കൊന്നി ള്ളൻ ഹരിച്ചു പണ്ടാരക്ഷസ്സിന്റെ പെങ്ങളെ
 ആമൃശ്വനിവനെന്നെന്റെ കൊടും കാട്ടിലണഞ്ഞുതേ
 നമുക്കുള്ളൊരു സഞ്ചാരകാലമാമുൾരാത്രിയിൽ
 ഏറക്കാലം കാത്തിരുന്നാപ്പക വീട്ടുവനിന്നു ഞാൻ
 ഇവന്റെ ഭൂരിരക്തത്താൽചെയ്തേൻ ബകനു തല്പണം
 ജേപുഷ്പന്നമീഷ്ടന്നമെഴുമാക്കുടപ്പാടു തീർത്തു ഞാൻ
 രക്ഷോവിഃപാഷിയെക്കൊന്നു പരമാം ശാന്തിനേടുവകൻ

അന്നാബുകൻ വിട്ടയച്ചു ഭീമനെയെന്നിരിക്കിലും
 ഇന്നുഞാനവനെത്തിന്നും നീ കാണുകത്താൻ യുധിഷ്ഠിര
 പെരുത്തുക്കളൊരീ ഭീമസേനനെക്കൊലചെയ്തു ഞാൻ
 ഭക്ഷിച്ചുദമനം കൊടവൻദൈത്യനെക്കുംഭജൻപടി
 ഇതുകേട്ടാലമമുത്തി സത്യസന്ധൻ യുധിഷ്ഠിരൻ
 അതില്ലെന്നായ് ക്രോധമോടും ഭസിച്ചു രാക്ഷസേന്ദ്രനെ
 ഉടൻ ഭീമൻ മഥാ ബാഹു പറിച്ചാനൊരു മോരം
 പത്തുമാറയരം പൂണ്ടാമരത്തിനിലയുരിനാൻ
 ഗിരിഗൗരവമുള്ളൊരു താസ്യീവം കലയേററിനാൻ
 കണ്ണടച്ചുതുറന്നീടും മൂന്നും വിജയനർജ്ജുനൻ
 ഭീമൻകൂനനെ മററിഭീമനാദാശരേന്ദ്രനായ്
 നേരിട്ടടുത്തുചുശോഭി നില്ക്കുന്നില്ലെന്ന ഭാരത.

ഏവം ചൊല്ലിട്ടുടപടം മുറുകിക്കോപി പാണ്ഡവൻ
 കൈകൊണ്ടു കൈത്തെരിച്ചു കള്ളവൻ ചുണ്ടുകടിച്ചുടൻ
 വൃക്ഷമായുധമായ് ഭീമനരക്കൻ നേക്കു പാഞ്ഞുതാൻ
 യമദണ്ഡംപോലെയുള്ളൊരം രാക്ഷസമെഴുചിയിൽ
 ഉഴക്കോട്ടതാൻ പതിപ്പിച്ചു ശക്രൻ വക്രംകണക്കിനെ
 പോരിൽക്കാനായി രക്ഷസ്സുമേത്രം സംഭ്രമ മെനിയേ
 കുത്തുന്ന തീക്കൊള്ളി വിട്ടാനിടിത്തീയുകണക്കിനേ
 ചിരിയെത്തുന്ന തീകൊള്ളി പോരിൽ വിരൻ വൃകോഽരൻ
 ഇടകാൽകൊണ്ടു തട്ടിപാഞ്ഞടുത്താനാശരാന്തികേ
 മരം പറിച്ചു രക്ഷസ്സുരം ഭീമനോടോതേ.

ദണ്ഡപാനി കണക്കതപ്പിച്ചുണ്ഡരോഷൻ രണാകണേ
 വൃക്ഷയുദ്ധം പീണെയുണ്ടായ് വൃക്ഷങ്ങൾ മുടിയുംപടി
 സ്രീമൂലം ബാലിസുഗ്രീവഭ്രാതാക്കൾക്കെന്നവണ്ണമെ
 അവർതന്റെ തലയ്ക്കോട തകർന്നു മാമരം പരം.
 മത്തേമേന്ധുകത്തികൽത്തച്ച പത്മം കണക്കിനെ
 പലവൃക്ഷങ്ങളും മുണ്ടമെന്നപോലെ ചതഞ്ഞുപോയ്.

ചിരപ്രായം കാന്തത്തിൽ ചിരം ശോഭിച്ചിരുന്നെടുമേ
 ആവൃക്ഷയുജാമുണ്ടായി മുളുന്തുംഭരതർഷഭ!

രാക്ഷസന്തലവന്റേയും നരമുഖ്യന്റേയും സമം
 പെരുമ്പാറയടുത്തിട്ടു പോരിൽനില്ക്കുന്ന ഭീമനെ
 പ്രാഥരിച്ചു, രാക്ഷസ നാഭീമനങ്ങിളകിലഹോ
 ശിലാപ്രധാരജഡനാം ഭീമൻ നേക്കെത്തി രാക്ഷസൻ
 ബാഹുരശ്മി വീരിച്ചുക്കൻ നേക്കു രാഹുകണക്കിനെ
 അവാർതമ്മിൽക്കെട്ടുപെട്ടു പരസ്പരമീഴിച്ചുടൻ
 പ്രകാശിച്ചു, വാച്ചരണ്ടു വൃഷഭങ്ങൾ കണക്കിനെ
 അവാക്സണ്ടായ ബൃഹമളാം യുദ്ധമേററം ഭയങ്കരം,
 നവദംഷ്ടകളാൽ ദ്രവ്യവ്യാഘ്രങ്ങൾക്കെന്ന വണ്ണമേ,
 ദുര്യോധനമുതിപ്പാലും കയ്യുക്കാലും ചൊടിച്ചവൻ
 കൃഷ്ണാകടാക്ഷമേറേററാം വർച്ചിച്ചീതു വൃകോദരൻ
 അടുത്തു ചാടിക്കൈകൊണ്ടു പീടികൂടിയർഷണൻ
 കടംപൊട്ടിമദംചാടും കരിയെക്കരിപോലവേ,
 ഉടൻരക്ഷസ്സുവനെപ്പിടിച്ചു ബഹുവീര്യവാൻ
 കടഞ്ഞിതവപെണ്ണുക്കതിയോടു ഭീമൻ മഹാ ബലൻ,
 ശക്തരാവരന്യോന്യംതയ്ക്കുമുൽക്കടനിസ്വപനം
 മുളുനിക്കിപ്പിളർന്നോളമുഖാംപോലെയായരണേ
 ഉടൻചെന്നിട്ടുരക്കട്ടിൽപ്പിടികൂടി വൃകോദരൻ,
 കൊടുങ്കാറ്റുരത്തെപ്പോലുലച്ചാനങ്ങരക്കനെ
 ശക്തൻ ഭീമൻ പിടിച്ചിട്ടു ശക്തികെട്ടാരരൻരണെ
 കടഞ്ഞുനോക്കിയാവും മട്ടിടഞ്ഞും പാണ്ഡുപുത്രനെ
 തളൺപോയിയിവനെനന്നീഞ്ഞാത്തു വൃകോദരൻ
 കയറാൽ പൈത്രിനെപോലെ കൈക്കെട്ടാലിട്ടു പൂട്ടിനാൻ
 പൊട്ടിച്ചഭേരിപോലൊച്ചയിട്ടാർന്നവനെബൃഹി
 ചൂറിച്ചിതേററം പിടയും പാടു ബോധംകെട്ടുപെടി
 വിഷ്ണുനായ" രാക്ഷസനെനന്നീഞ്ഞാപ്പാണ്ഡനന്ദനൻ

പിടിച്ചു ഞക്കിപ്പതുവെക്കൊന്നിടുംപോലെകൊന്നതേ
 അരക്കട്ടിൽ തൻറെ മുട്ടുകുത്തി ഭൃഷ്ടനീരാടനെ
 കൈരണ്ടുകൊണ്ടുകണ്ണത്തിൽ ഞക്കിക്കൊണ്ടാൻ വൃകോദരൻ
 പോളകാണാതെകണ്ണന്തിമെയ് ഞരീഞ്ഞവനെത്തദാ
 നിലത്തിട്ടങ്ങുത്രിട്ടു ചൊല്ലിനാൻ പുനരീവിധം.
 ഹിധിംബനും ബകനും നീ ഭൃഷ്ട! കണ്ണീർ തുടയ്ക്കുവാൻ
 മതിയായിലതാൻതന്നേകാലന്തും കടന്നു നീ.
 എന്നേവമോതിപ്പുഷ്ടേഷ്ഠനന്നാ
 രക്ഷസ്സിനെക്രോധമുറക്കൊണ്ടു വീണ്ടും
 വിസ്രസ്തുവസ്മാരേണം പടഞ്ഞു
 മോഹിച്ചു ചത്തപ്പോൾ വലിച്ചുവീഞ്ഞു.
 കാരാത്തിട്ടന്നായവനേവധിയ്ക്കും,
 പ്രാഞ്ചാലീമന്വായ നരേന്ദ്രപത്രർ
 നാനാഗുണാൽ ഭീമനെ വാഴ്ത്തിയോരം
 നന്ദിച്ചുടൻ ദൈവതവനം ഗമിച്ചാർ.

പന്ത്രണ്ടാമത്തേതിൽ-ശ്രീകൃഷ്ണൻ ദോഷാദികളോടുകൂടി
 വ്യാത്തിൽചെന്നു പാണ്ഡവന്മാരുടെ ഹയനീയസ്ഥിതികളു് കരു
 ക്കളിൽ ക്രോധാസ്യനായി ചമയുന്നു. അർജുനൻ സ്തുതികളെക്കൊ
 ണ്ടു് ശ്രീകൃഷ്ണൻ ക്രോധം ശമിപ്പിക്കുന്നു. പിന്നീടു് ഭൃശ്യാധ
 നാദികൾ ചെയ്തു ഓരോരോ കടുംകയ്യുകളേയും പറഞ്ഞു കരയുന്ന
 പാഞ്ചാലിയെ ഭഗവാൻ സമാശ്വസിപ്പിക്കുന്നു.

പതിമൂന്നാമത്തേതിൽ-താൻ ദ്വാരകയിൽ ഉണ്ടായിരുന്നു
 വെങ്കിൽ ഇതിനൊന്നും ഇടയാവുകയില്ലായിരുന്നുവെന്നും മറ്റും
 പറഞ്ഞു ശ്രീകൃഷ്ണൻ പാണ്ഡവന്മാരെ സമാധാനിപ്പിക്കുന്നു.
 264-ാമത്തെ അദ്ധ്യായത്തിലാണ് 'ദുർവ്വാസസ്തു' പാണ്ഡവന്മാ
 രുടെ അടുക്കെ ഭീക്ഷയ്ക്കു പോകുന്നതും മറ്റും. അപ്പോഴെയ്ക്കു കൊ
 ല്ലം 11 കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

പുരാണകഥയ്ക്കും പ്രകൃത കഥാവസ്തുവിന്നും തമ്മിലുള്ള വ്യത്യാസങ്ങൾ.

പ്രകൃതഗ്രന്ഥകഥയാകട്ടെ വിശേഷിച്ചു ഇവിടെ എടുത്തു പറയുന്നതു് അനാവശ്യമാകയാൽ പുരാണകഥയ്ക്കും പ്രകൃതകഥാവസ്തുവിന്നും തമ്മിലുള്ള പ്രധാന വ്യത്യാസങ്ങളെ മാത്രം അദ്ധ്യേതൃവ്യക്തിയെപ്പറ്റിയായി നിർദ്ദേശിക്കുന്നു.

അതായതു്:—

(1) പാണ്ഡവന്മാരുടെ കാമുകവനപ്രവേശം മുതൽക്കുമാർന്നു ചുറ്റിക്കുന്ന ഈ ആട്ടക്കഥയിൽ ആ വനത്തിൽവെച്ചുതന്നെയാണു് അവർക്കു് അക്ഷയപാത്രം ലഭിക്കുന്നതു്.

ഭാരതത്തിലാകട്ടെ_കാമുകവനത്തിലെത്തുന്നതിന്നു മുൻപുതന്നെ (കാട്ടിലേക്കു പുറപ്പെട്ടതിന്റെ പിറ്റേദിവസം) ഗംഗാതീരത്തുവെച്ചു സിദ്ധിച്ചതായി പറയുന്നു. അതിന്നുശേഷമാണു് കാമുകത്തിൽ ചെല്ലുന്നതു്.

(2) ആട്ടക്കഥയിൽ, പാഞ്ചാലി പറയുന്നതു് കേട്ടിട്ടാണു് യുധിഷ്ഠിരുൻ ധൗമ്യനോടു് തന്റെ സങ്കടം ബോധിപ്പിക്കുന്നതു്

ഭാരതത്തിൽ_ശൌനകന്റെ ഉപദേശപ്രകാരമാണു്. എന്നു മാത്രമല്ല പാഞ്ചാലിയോടുള്ള സൗമ്യപ്രണാമത്തിലും മറ്റും ഭാരതത്തിലില്ലതാനും.

(3) ആട്ടക്കഥയിൽ, ശ്രീകൃഷ്ണൻ പാർത്ഥന്മാരെ ചെന്നു കാണുന്നതു കീർത്തിതമായിരുന്നു ചളരെ മുമ്പാണു് ഭാരതത്തിൽ അതിന്നു ശേഷമാകുന്നു.

(4) ആട്ടക്കഥയിൽ മേവാൻ കുപിതനായപ്പോൾ സുദർനം ആവിർഭവിക്കുകയും യുധിഷ്ഠിരുൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കോപം ശമിപ്പിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു.

ഭാരതത്തിൽ—സുദർനപ്രസ്താവംതന്നെയില്ല. അർജുനനാശസ്തുതിവചനങ്ങളെക്കൊണ്ടു ഭഗവൽകോപത്തെ ശമിപ്പിക്കുന്നതു്.

(5) ആട്ടക്കഥയിൽ കിമ്മീരവധത്തിന്നു മുന്പുതന്നെ ദർവ്യാ സസ്സു പാണ്ഡവന്മാരുടെ അടുക്കൽ ഭിക്ഷയ്ക്കു വരുന്ന. ഭാരതത്തിൽ 12-ാമത്തെ സംവത്സരത്തിലാണ് ദർവ്യാസസ്സു വരുന്നത്.

(6) ആട്ടക്കഥയിൽ ഭഗവൽപ്രസാദത്താൽ സംതൃപ്തനായ മഹർഷി യുധിഷ്ഠിരന്റെ അടുത്തു വന്നു അദ്ദേഹത്തെ അനുഗ്രഹിച്ചു മടങ്ങിപ്പോകുന്നു.

ഭാരതത്തിൽ—ആകണ്ഠതൃപ്തനായ മഹർഷി വൃഥാപാകമായ അപരാധംകൊണ്ടുണ്ടാവുന്ന പാണ്ഡവകോപം ഭയന്നു തീർച്ചയാക്കി രോടുക്കി ഭജിച്ചോടിപ്പോവുകയാണ് ചെയ്യുന്നത്.

(7) ആട്ടക്കഥയിൽ, 'ശാർദൂലൻ' 'സിംഹിക' എന്ന രണ്ടു പാത്രങ്ങളും തദ്വൃത്താന്തവും കാണുന്നുണ്ട്. അവയൊന്നും ഭാരതത്തിലില്ല.

(8) ആട്ടക്കഥയിൽ, കിമ്മീരനെ വധിക്കുന്നതു കാമ്യകത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു കൂറെ കഴിഞ്ഞിട്ടാണ്. എന്നു മാത്രമല്ല, "സഭാജനൈർവ്വിരചിതസൽസഭാജനഃ പരന്തപസ്സുഭിഷിതഃ പരംതപഃ ചരിഷ്ണുനാ ഖലു മുസിനാചരിഷ്ണുനാ വനാന്തരേ" എന്ന ശ്ലോകപ്രകാരം മരണമുണ്ടായ വനത്തിൽ അതായതു ഭഗവതവനത്തിൽ വെച്ചാണെന്നു കൂടി പറയേണ്ടതായിരിക്കുന്നു.

ഭാരതത്തിൽ—കാമ്യകത്തിൽ പ്രവേശിക്കുന്ന സമയംതന്നെ കിമ്മീരൻ അവരുടെ മാർഗ്ഗം നിരോധിച്ചുകൊണ്ടു മായ പ്രയോഗിക്കുകയും ആ മായ ധൗമ്യൻ മന്ത്രശക്തിയാൽ നശിപ്പിക്കുകയും അവിടെ വെച്ചു ഭീമൻ അവനെ കൊല്ലുകയും ചെയ്യുന്നു.

(9) ആട്ടക്കഥയിൽ കിമ്മീരൻ പാണ്ഡവന്മാരോടു് എതിർപ്പുതന്നെ കാണണം അർജ്ജുനൻ സഹോദരിഭർത്താവായ ശാർദൂലനെ ഹനിച്ചതും സഹദേവൻ സഹോദരിയായ സിംഹികയ്ക്കു് അംഗവൈകല്യമുണ്ടാക്കിയതുമാണ്.

ഭാരതത്തിൽ—ഭീമൻ ഭ്രാന്താവായ ബുക്കനെ വധിച്ചതും സ്നേഹിതനായ ഹിഡിംബനെ ഹനിച്ചു് അവന്റെ സഹോദരിയെ ഹരിച്ചതുമാണ്.

സാഹിത്യം

കിർമ്മീരവധത്തിൽ രസങ്ങളുടെ അംഗാംഗീഭാവനിബന്ധനത്തിന്നു മാത്രം കൂടെ വൈകല്യമുണ്ടെങ്കിലും ഓരോ ഘട്ടത്തിലും പ്രത്യേകം അതതു രസങ്ങളേയും ഭാവങ്ങളേയും വേണ്ടപോലെ വ്യക്തിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു് എന്തൊരു സഹൃദയനും സമ്മതിക്കാതിരിക്കയില്ല. ഭാഷയെ സംബന്ധിച്ചേടത്തോളം സംസ്കൃതം കൂടുതലും മലയാളം കുറവുമാണെന്നുള്ളതു തർക്കരഹിതം സംഗതികണെ. ആകയാൽ ലിഖിതലക്ഷണങ്ങളിലെ “രസപ്രാധാന്യേ ഭാഷാനൂനതേച” എന്ന സൂത്രപ്രകാരം പ്രകൃതഗ്രന്ഥം മദ്ധ്യമകല്പനയായ മണിപ്രവാളമായി ഗണിക്കാവുന്നതാണു്. ഈ ദ്രശ്യകാവ്യത്തിൽ വസ്തുപലകാരാധാനി വിചിത്രമാണെങ്കിലും രസഭാവധാനി നിരന്തരമായി വിലസുന്നുണ്ടു്. വാചസ്പത്യകാരങ്ങളിലും കവീശ്രദ്ധവാക്കാതിരുന്നിട്ടില്ല. എന്നാൽ, അർത്ഥലക്ഷണങ്ങളെക്കാട്ടിലും ശബ്ദലക്ഷണങ്ങളിലാണു് കാവി അധികം മനസ്സുറഞ്ഞിരുന്നതായി കാണുന്നതു്. പക്ഷേ സാഹിത്യസ്ഥിതിക്കു് ഇതൊരു നൂനതയാവാമെങ്കിലും സംഗീതസ്ഥിതിക്കു് ഗുണമാകയാൽ പ്രത്യേകിച്ചു ഭാഷയായി ഗണിക്കേണ്ടതല്ല. എങ്കിലും തമ്പുരാൻ ഉണ്ണായി വാരിയരപ്പോലെ അലങ്കാരങ്ങൾക്കുവേണ്ടി വ്യാകരണവിഹിതങ്ങളായ പ്രയോഗനിയമങ്ങളേയും മറ്റും ഉല്പാദിക്കുന്നതിൽ അത്രത്തോളം സ്വാതന്ത്ര്യം അവലംബിച്ചിട്ടില്ലെന്നല്ലാതെ ആ വക ഭാഷം അദ്ദേഹത്തെ തീരെ സ്തംഭിച്ചിട്ടുപോലുണ്ടില്ലെന്നു പറഞ്ഞുകൂടാ. “പാലോലുംമൊഴിമാർ കലതിലേക പാഞ്ചാലാധിപ സൂത്രതവിപാകെ” “ഭരതകലാരണാബദ്ധ്യഭാരത” ഇന്ദ്രാദി പ്രയോഗങ്ങൾ നോക്കുക. ഇവയെപ്പറ്റി വ്യാഖ്യാനത്തിൽ അവിടവിടെ നിരൂപിച്ചിട്ടുള്ളതുകൊണ്ടു് ഇവിടെ വിസ്തരിക്കുന്നില്ല. കൂടാതെ കഥാവസ്തുധിനു കല്പിച്ചിരിക്കുന്ന

കുന്ന ഭേദഗതികളിൽ ചിലതിന്നും അല്പം അനൗചിത്യം പറയാൻ പറ്റിയില്ല. “കിർമ്മിരഃ പുനരാഥായ സയയൗചാഥാസ്തു ഭീമം രക്ഷാ” എന്നിങ്ങനെ പ്രത്യേകിച്ചു ഭീമസേനനെ പോഷിപ്പിച്ചുവെന്ന് തക്കതായ കാരണമൊന്നും കാണുന്നില്ല. നേരെമറിച്ചു തന്റെ സഹോദരിഭർത്താവായ ശാർദൂലനെ കൊന്നത് അർജുനൻ സഹോദരിയെ അംഗഭംഗപ്പെടുത്തിയതു സഹോദരമാകയാൽ അദ്ദേഹത്തെ വിശേഷിച്ചു ശ്രോധത്തിനിടയുള്ളത്. ആകയാൽ ഇവിടെ അംഗഭംഗംകൊണ്ടുവന്നതല്ല അർഹതയില്ല. ഈ സ്ഥിതിക്കു ശാർദൂലൻ, സിംഹാർജുനൻ എന്നീ രണ്ടു പാത്രങ്ങളെ പുതുതായി സൃഷ്ടിച്ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു സാഹിത്യദൃഷ്ടിപ്രകൃതകഥയ്ക്കു യാതൊരു ഇണയും സിദ്ധിച്ചിട്ടില്ലെന്നല്ല അത് ഇപ്പറഞ്ഞ നൂതനതയ്ക്കു ഉപയുക്തമായിട്ടുണ്ടെന്നാണ് പരിണമിച്ചിരിക്കുന്നത് എന്നു പറയേണ്ടതായിരിക്കുന്നു. ഭാരതത്തിലാകട്ടെ ഭൂതാവായ ബാലനെ വധിച്ചതും മിത്രമായ ഹിഡിംബനെക്കൊന്നു അവന്റെ സഹോദരിയെ ഹരിച്ചതുമാണു പ്രത്യേകിച്ചു ഭീമനോടുള്ള ദേഷ്യം ഹേതുവെന്നു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ. ഇതുപോലെതന്നെ കിർമ്മിരനെ വധിച്ച സമയവും കാലവും മറ്റും മറന്നിരിക്കുന്നതിലും വിശേഷിച്ചു പ്രയോജനമൊന്നും കാണുന്നില്ല. ഇങ്ങിനെ പുരാണകഥയിൽ വരുന്നതിനുള്ളിയിരിക്കുന്ന ഭേദഗതികളിൽ ഒന്നുരണ്ടാം അല്പം അനൗചിത്യംകൊണ്ടു വിഷയമായിത്തീർന്നിട്ടുണ്ടെങ്കിലും ബാക്കിയുള്ളതെല്ലാം ഉചിതമായിട്ടാണിരിക്കുന്നത്. ആകട്ടാലും നോക്കുന്നതായാൽ ഇവക ചില ചിലാദോഷങ്ങൾ ചന്ദ്രനിലുള്ള കുങ്കുമപോലെ സഹൃദയന്മാർക്ക് വലിയ വൈരസ്വഭാവമായിത്തീരുകയില്ലെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു.

ഇതിൽ വൈദഗ്ദ്ധ്യദീപ്തികളും ഭാരതപ്രാദീപ്യത്തികളും ഉണ്ടെങ്കിലും പ്രധാനമായ രീതി ഗൗരവ്യവും വൃത്തി ആരഭിയുമാകുന്നു. അതുപോലെ പ്രധാനമായ ഇണം ഭാജസ്സാണെന്നും ധരിക്കണം. സാഹിത്യസാഹചര്യ പ്രകാരമാണെങ്കിൽ സംസ്കൃത ബാഹുള്യത്താലും

അലങ്കാരാധികൃത്താലും മാത്രം ഇതിലെ രീതികാനവും ഉദ്ധതവമാണെന്നു വിചാരിക്കരുത്. ആയവ അനാവശ്യമോ അനുചിതമോ അല്ലായ്മയാൽ പ്രൗഢവും ദീപ്രവുമായിട്ടാണു സ്ഥിതിചെയ്യുന്നത്. എന്നു മാത്രമല്ല സരസവുംകൂടിയാകുന്നു ഇനി ആഃലാചിക്കേണ്ട വിഷയം പ്രകൃതഗ്രന്ഥത്തിലെ നായകനാണെന്നും പ്രധാനസമേതെന്നുമാണ്. എന്നാൽ അതു കൂടെ വിഷമമായിട്ടാണു കാണുന്നത്. കവി ആവകയിലൊന്നും ഒട്ടും നിഷ്കർഷാവുമില്ല. “സഭാജനൈർവിരചിത സത്സഭാജനഃ പരന്തപസ്സമഭിഹിതഃപരംതപഃ ചരിഷ്ണുനാവലമനീനാചരിഷ്ണുനാ വനാന്തരേരമത സപാവനാന്തരേ” എന്ന ശ്ലോകംകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്ന വനാന്തരവാസംവരെ നായകനായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു ധർമ്മപുത്രൻതന്നെയാണെങ്കിലും അതിനുശേഷം അദ്ദേഹത്തിനു യാതൊരു പ്രാധാന്യവും കാണുന്നില്ല. എന്തിനു വളരെ, നിർവ്വഹണത്തിലേക്കിലും ധർമ്മപുത്രനെ ഫലഭാക്കായി നിർദ്ദേശിക്കേണ്ടതായിരുന്നു. അതും ചെയ്തിട്ടില്ല. ആട്ടെ, ഭീമനാകാമെങ്കിലോ, കിർമ്മീരവധാലട്ടത്തിലല്ലാതെ പ്രകൃതകഥയിൽ മറ്റൊരാൾക്കെങ്കിലും ആയാൾക്കു വല്ല പ്രാധാന്യവുമുണ്ടോ? ‘പാർത്ഥഃ പ്രപ്രത്ഥീവർണ്ണപ്രശമനപടവഃ’ എന്ന പ്രഥമശ്ലോകത്തിലുള്ള പാർത്ഥശബ്ദത്തിലെ ബഹുവചനപ്രത്യയംകൊണ്ടു സാമാന്യമായി പാണ്ഡവന്മാരെ അടക്കിപ്പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടെന്നല്ലാതെ ശാർദൂലമാനനംവരെയ്ക്കും കവി ഭീമസേനനെ സ്മരിച്ചിട്ടുണ്ടായില്ല. ഗ്രന്ഥസംജ്ഞയുടെ സാദൃശ്യംകൊണ്ടുമാത്രം കഥാനായകനെ തിച്ഛിപ്പട്ടത്തുന്നതു എത്രത്തോളം ന്യായമായിരിക്കും? അർജ്ജുനാദികളുടെ സ്ഥിതിയെപ്പറ്റി ആലോചിച്ചാണു അവകാശമില്ലതാനും. ഈസ്ഥിതിക്കു എങ്ങിനെയാണു നായകനെ നിശ്ചയിക്കുന്നത്?

പക്ഷെ, ഭാരതത്തിലെ നായകൻ, സകല സംഭവങ്ങൾക്കും കാരണഭൂതനായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന സാക്ഷാൽ ശ്രീകൃഷ്ണൻ ആണെന്നും വേണിസംഹാരത്തിലേതു ധർമ്മപുത്രനാണെന്നും മറ്റും

സമത്വീച്ചിരിക്കുന്നതുപോലെ ധർമ്മപുത്രന്മാർ നായകനെന്നു് ഇവിടേയും ഒരുമാതിരി പറഞ്ഞൊപ്പിക്കാം. കിർമ്മീരാജികളെ വധിക്കുന്ന ഭീമനേയും മറ്റും ധർമ്മപുത്രന്മാടെ അനുചരന്മാരെന്ന നിലയിൽ എടുത്താൽ മതിയാവുന്നതാണ്. ഒരു രാജാവിന്റെ ഭൃത്യന്മാരായ രാജാവിന്റെ സേനയെ തോല്പിക്കുന്നുവെങ്കിൽ ഫലപ്രദമായതും അപകടമായതും അതാൽ രാജാക്കന്മാർക്കുവന്നതു പോലെ ഇവിടേയും പ്രധാനഫലഭാഗി യുധിഷ്ഠിരനാണെന്നു കല്പിക്കുന്നതിൽ വലിയ തരക്കേടൊന്നുമില്ല. പ്രകൃതഗുണത്തിൽത്തന്നെ നോക്കുക. ശ്രീകൃഷ്ണ പ്രസാദത്താൽ ദുർവ്വാസസ്സിനേയും ശിഷ്യ സംഘത്തേയും തൃപ്തിപ്പെടുത്തിയതു പാഞ്ചാലിയാണെങ്കിലും മഹർഷി പ്രശംസിച്ചതും അനുഗ്രഹിച്ചതും ധർമ്മപുത്രന്മാരാണ്ല്ലോ! നിർവ്വഹണത്തിൽ “അഥമമുർദ്ധ്വനിപചാത പാണ്ഡുസ്മനോഃ ഖലു വിദ്യാധരമുക്തപുഷ്പവൃഷ്ടിഃ” എന്ന ശ്ലോകത്തിലെ പാണ്ഡുസ്മനശ്ചെന്നതിന്നു ധർമ്മപുത്രന്മാരും പറയുകയും ചെയ്യാം. മുമ്പിൽ ഭീമശബ്ദം പ്രയോഗിച്ചിരിക്കെ പിന്നീടു തച്ഛബ്ദം പ്രയോഗിക്കാതെ പാണ്ഡുസ്മനശ്ചബ്ദം പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നതിലുള്ള വൈതിഷ്ഠ്യവും അദശബ്ദസ്വപാരസ്വവും അതിലേക്കു സാധകമായ പവാദിക്കാവുന്നതാണ്. ഇങ്ങിനെ ധർമ്മപുത്രൻ്റെ നായകത്വം സ്ഥാപിക്കാമെങ്കിലും അതിന്നുസരിച്ച് അംഗീകാരത്തെപ്പറ്റി ആലോചിക്കുന്നോടും ആയതു ഗന്ധർവ്വനഗരലേഖപോലെ മാഞ്ഞുപോകുന്നതാണ് വലിയ സങ്കടമായിരിക്കുന്നതു്. നോക്കുക, ധർമ്മപുത്രൻ്റെ ധീരോദാത്തനാവുകകൊണ്ടു് പ്രധാനരസം വീരമോ തദ്വചിരേഷയായ ധർമ്മവീരമോ ആയിരിക്കണമെന്നുള്ളതിന്നു സംശയമില്ല. എന്നാൽ ബ്രാഹ്മണപരിരക്ഷണത്തിനായി അക്ഷയപാത്രം സമ്പാദിക്കുന്നഘട്ടത്തിലും മറ്റും സ്വല്പം ചിലേടത്തു വീരസ്ഥായിഭാവമായ ഉത്സാഹം ഒട്ടൊന്നു് ഉദ്ഭവിക്കുന്നവർക്കുണ്ടെന്നല്ലാതെ താദൃശരസത്തിന്നു പോഷണമോ അനുസന്ധാനമോ ഇല്ലെന്നുള്ള സംഗതി സാധാരണയും സമ്മതിക്കേണ്ടതായിരിക്കുന്നു. ആകയാൽ ഉത്സാഹത്തിന്നു സ്ഥായിത്വംതന്നെ എങ്ങിനെ

യാണു സിദ്ധിക്കുക? അച്ഛിനപ്രവാഹമായ ഭാവമല്ല സ്ഥായി ഭാവം. ഏവഞ്ച വീരം അംഗീയാവുമോ? ഈ സ്ഥിതിക്കു്, അംഗംഗീഭാവനിബന്ധനത്തെപ്പറ്റിയെന്നാണു് പറയാനുള്ളതു്. ആകയാൽ, ഈ വിധത്തിൽ ഒർട്ടുശയെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്ന ധർമ്മപുത്രരുടെ നായകത്വം ബാലവൈധവ്യത്താൽ നിഷ്ഠുലമായിത്തീന്നു കലാംഗനയുടെ സൌന്ദര്യംപോലെ ഏതൊരു സൗന്ദര്യനാണു് ദൃശ്യഹമാവാതിരിക്കുക?

പക്ഷെ ഭീമനാണെന്നു പറയുന്നതിലും വലിയ മെച്ചമുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല. ഏകിലും അംഗീരസത്തെ അപേക്ഷിച്ചേടത്തോളം മുൻപറഞ്ഞതിലും ഭേദമാണെന്നു മാത്രം പറയാം. അതായതു ഭീമൻ ധീരോദ്ധതനാകയാൽ മുപ്പരുടെ രസം രൌദ്രമാണെന്നുള്ളതു സിദ്ധംതന്നെ. താദൃശരൌദ്രമാകട്ടെ, കീർമ്മീരവധഘട്ടത്തിൽ പരിപുഷ്ടമായി പ്രകാശിക്കുന്നതുമുണ്ടു്. ശാർഘ്യ ഹനനഭാഗാ അർജുനനിയ്യമായ വീരം, സിംഹീകയുടെ വിഷാദം, അമർഷം മുതലായ ഭാവങ്ങളേയും ആ ഭാവങ്ങൾ പാഞ്ചാലീഹരണം വഴിക്കു സഹദേവനിയ്യമായ വീരത്തേയും അവയെല്ലാം കീർമ്മീരനിയ്യമായ റൌദ്രത്തേയും ആ റൌദ്രം ഭീമനിയ്യമായ അംഗീരസത്തേയും ഉദ്ദിപിച്ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് ശാർഘ്യവധഘട്ടം മുതൽക്കു് അംഗങ്ങളായ രസഭാവങ്ങൾ അംഗീയം ഭീമനിയ്യവുമായ റൌദ്രത്തിന്നു ഉപസ്ഥാനംകൊടുക്കുകയായിട്ടാണു് സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു്. ആകയാൽ ഇവിടെ അംഗംഗീഭാവനിബന്ധനം ഉചിതമായിട്ടുണ്ടെന്നുള്ളതിൽ രണ്ടു പക്ഷമുണ്ടാവുകയില്ല. എന്നാൽ ശാർഘ്യവധഘട്ടത്തിന്നു മുമ്പുള്ള രസഭാവങ്ങളാകട്ടെ ഇപ്പറഞ്ഞപോലെ അംഗീരസത്തിന്നു പരിപോഷകങ്ങളാണെന്നു പറയുന്നതിന്നു ശരിയായ മാർഗ്ഗമൊന്നും കാണുന്നില്ല. താദൃശഭാവങ്ങൾ പ്രകൃതരസത്തോടു യാതൊരു ബന്ധവുമില്ലാത്ത നിയിലാണു വർത്തിക്കുന്നതു്. എന്നു മാത്രമല്ല, കാമുകവനപ്രവേശം മുതൽ വനാന്തരവാസംവരെ നായകത്വവും ഭീമന്നു ദൃശ്യാധമായിട്ടാണിരിക്കുന്നതെന്നു പറഞ്ഞുവല്ലോ. ഇങ്ങിനെ ഈ

പക്ഷത്തിലും ഈ വക പ്രതിബന്ധങ്ങൾ ദുർവ്യാരങ്ങളായിട്ടാണു കാണുന്നത്. എങ്കിലും ശാർദ്ദൂലവധം മുതൽക്കുള്ള രസനിബന്ധ ഞെട്ടിച്ചിത്രവും കിർമ്മീരവധത്തിനെ പ്രധാനമായിക്കരുതി ആ സംജ്ഞതന്നെ ഗ്രന്ഥത്തിനു കൊടുത്തിരിക്കുന്നതും ഗദ്യം ആലോചിക്കുമ്പോൾ ഭീമനെത്തന്നെയാണു കവി നായകനായി വിവക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നതെന്നു നമുക്കു ബലമായി വിചാരിക്കാവുന്നതാണു്. പന്തൂസ്ഥിതി നോക്കുന്നതായാൽ, ദ്രൗപദകാവ്യമായ ആട്ടക്കഥകളുടെ ജീവൻ മുഴുവനും കിടക്കുന്നതു രംഗപ്രകടനരീതിയിലാണെന്നുള്ള തത്വം സൂക്ഷ്മമായി ഗ്രഹിച്ചിട്ടുള്ള തമ്പുരാൻ അവർകൾ പച്ച, കത്തി, കരി, താടി മുതലായ വേഷവിശേഷ വൈജാത്യത്തിൽ ദൃഷ്ടി ചവയ്ക്കുവാൻ നിർബ്ബുദ്ധനാവുകയാൽ സാഹിത്യദൃഷ്ട്യാ കാണാവുന്ന മുൻപറഞ്ഞ നൂറുവതയെ വിലവെച്ചിട്ടില്ലെന്നു മാത്രമേയുള്ളൂ. കൂടാതെ പ്രകൃതഗ്രന്ഥകർത്താവ് അതതു ഘട്ടങ്ങളിലെ രസങ്ങളേയും ഭാവങ്ങളേയും അവിടവിടെ സ്വപ്രാധാന്യനിലയിൽ വേണ്ട പോലെ വ്യംജിപ്പിക്കുന്നതിലല്ലാതെ അവയുടെ അംഗാംഗീഭാവ നിബന്ധനത്തിൽ ശ്രദ്ധിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും തോന്നുന്നില്ല. ഈ ദോഷം മിക്കവാറും ആട്ടക്കഥകളിലൊക്കെയും സുലഭവുമാണു് ആകയാൽ:

“പ്രസിദ്ധമെങ്കിലും ഗ്രന്ഥേ നാനാരസനിബന്ധനം
 അതിനല്ലർഷമിച്ഛിച്ഛോനംഗീയാക്കേണമൊന്നിനെ”

എന്നിങ്ങിനെയുള്ള ആലങ്കാരിക നിയമത്തെ ഈ കൂട്ടർ ആട്ടക്കഥയെ സംബന്ധിച്ചുടത്തോളം അത്രവകയാക്കിയിട്ടില്ലെന്നാണു് വിചാരിക്കേണ്ടതായിരിക്കുന്നതു്. എന്നാൽ, ആട്ടക്കഥകളിൽ ഒരു ചടങ്ങെന്നപോലെ സംഭോഗത്വംഗാരത്തെ അസംഗ്രഹിതരീതിയിൽ സാധാരണ നിബന്ധിക്കുന്നതായ മറ്റൊരു ദോഷം ഈ ഗ്രന്ഥത്തിൽ സംഭവിക്കുവാൻ ഇടയായിട്ടില്ലെന്നുള്ളതു് ഒരു വലിയ മെച്ചംതന്നെയെന്നു പറയാതെ കഴികയില്ല. എങ്ങിനെയായാലും ദ്രൗപദകാവ്യമായ നമുക്കു ഈ കിർമ്മീരവധത്തിനു ശ്രാവ്യകാവ്യത്തിന്റെ നിലയിലും സഹൃദയന്മാരെ സന്തോഷിപ്പിക്കുവാനുള്ള സൗഭാഗ്യമുണ്ടെന്നുകൂടി അഭിപ്രായപ്പെട്ടുകൊണ്ടു് ഈ അവതാരികയെ ഇവിടെ സമാപിപ്പിക്കുന്നു.

വ്യാഖ്യാതാവു്:
 8 *

തോടയം

ഹരിഹരവിധിനന്ത! അമരപുജിത! ഹേ വാമനരൂപ!
ഏകദന്ത! ചതുരാദിതബല! ലംബോദര! രേ

സകലസിദ്ധിഫലദായക! രേ

പാശാങ്കശധര! രജനീശധര! രേ

വാരണാനന്ദ! നാഗാഭരണ!

കാമിതഫലദ! സിദ്ധക! രേ ഹരി-

ജയ ബാലഗോപാല! ജയ ഗോപികാലോല!

ഹരിഹരവിധിനന്തൻ=വീണ്ണ, ശിവൻ, ബ്രഹ്മാവ് എന്നീ വരാൽ സ്തുതിക്കപ്പെട്ടവൻ. അമരപുജിതൻ=ദേവന്മാരാൽ പുജിക്കപ്പെട്ടവൻ. വാമനരൂപൻ=ഹൃസ്വപാകാരൻ. ഏകദന്തൻ=ഒരൊക്കൊമ്പൻ. ചതുരാദിതബലൻ=സമത്വവും (മുന്തിനും ശേഷിയുള്ളതും) ആത്മയുക്തവുമായ ശക്തിയോടുകൂടിയവൻ. ലംബോദരൻ=തൂങ്ങികിടക്കുന്ന വയറോടുകൂടിയവൻ (ഗണപതി) 'രേ' എന്നതു സംബോധനം.

സകലദായകൻ= അണിമാദിസകലസിദ്ധികളുടേയും ഫലത്തെ ദാനം ചെയ്യുന്നവൻ. പാശാങ്കശധരൻ= കയ്യും തോട്ടിയും ധരിച്ചിരിക്കുന്നവൻ. രജനീശധരൻ=ചന്ദ്രനെ ധരിച്ചിരിക്കുന്നവൻ. വാരണാനന്ദൻ=ഗജമുഖൻ. നാഗാഭരണൻ=സപ്തഭുഷണൻ. കാമിതഫലദൻ=അഭീഷ്ടഫലത്തെ കൊടുക്കുന്നവൻ. സിദ്ധകൻ= യോഗസിദ്ധിയോടുകൂടിയവൻ-അല്ലെങ്കിൽ അഷ്ടൈശ്വര്യസ്ഥനോടുകൂടിയവൻ-അണി, മന്ദിമ, ലഘിമ, ഗരിമ, ഈശിതം, വശിതം, പ്രാപ്തി, പ്രാകാശം എന്നിവയാകുന്നു എട്ടു സിദ്ധികൾ.

ജയ =സർവ്വോൽക്കർഷണ വർത്തിച്ചാലും. ഗോപികാലോലൻ =ഗോപസ്ത്രീകളിൽ തൃപ്തിയോടുകൂടിയവൻ മൃദലസുക

ജയ മൃദലസുകപോല! ജയ രചിരഫാല! ജയ—
 ജയ വിധൃതവനമാല! ജയ നമിതസുരജാല!
 ജയ കനകനിഭവേല! ജയ ജയ സുശീല!
 സകലജഗദാധാര! സജലജലദാകാര!
 വൃജവിഹിതസഞ്ചാര! വല്ലവീജാര! ജയ—
 പരിണതവയോധരണ! പാലയ രമാരമണ
 ഭൂരിപുരിതകരണ! പുരളീദ്രുതരണ! ജയ—
 ജഹ്നുസുതാശ്രിതമെലേ! *ജനനി മമ ജഗദീശ്വരി
 ഖിന്നജനേ കിം ന ദയാ കിന്നരസന്നത! തേ

പോലൻ = സുകമാരമായ നല്ല ഗന്ധസ്ഥലങ്ങളോടുകൂടിയവൻ.
 രചിരസുഫാലൻ = മനോഹരമായ നെററിത്തടത്തോടുകൂടിയവൻ
 വിധൃതവനമാലൻ = വനമാലയെ ധരിച്ചിരിക്കുന്നവൻ. “ആജാ
 നലംബിനീമാലാസർവ്വതൃകസുഭോജ്ജപലാമലോസ്ഥം ലകദംബാ
 സ്യാവനമാലേതീകീർത്തിതാ” നമിതസുരജാലൻ = നമസ്കരിക്ക
 ഘ്നപ്പെട്ട ദേവസമൂഹത്തോടുകൂടിയവൻ. കനകനിഭവേലൻ = സ്വണ്ണ
 വണ്ണമായ വസ്ത്രത്തോടുകൂടിയവൻ. സകലജഗദാധാരൻ = സർവ്വ
 ജനങ്ങൾക്കും അധിഷ്ഠാനഭൂതൻ. സജലജലദാകാരൻ = വെള്ളത്തോ
 കൂടിയ മേഘപോലെ (നീലനിറമായ) ശരീരത്തോടുകൂടിയവൻ.
 വൃജവിഹിതസഞ്ചാരൻ = ഇടച്ചേരിയിൽ (അമ്പാടിയിൽ) ചെയ്യ
 ഘ്നപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന സഞ്ചാരത്തോടുകൂടിയവൻ. വല്ലവീജാരൻ = ഗോ
 പശ്ചികളുടെ ജാരൻ. പരിണതവയോധരണൻ = ഗർഭവാഹനൻ
 (പരിണതവയസ്സു = വലുതായ പക്ഷി) പാലയ = രക്ഷിച്ചാലും.
 രമാരമണൻ = ലക്ഷ്മികാന്തൻ. ഭൂരിപുരിതകരണൻ = അത്യധികം
 നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന ദയയോടുകൂടിയവൻ, പുരളീദ്രുതരണൻ = കോട്ട
 യത്തു തമ്പുരാക്കന്മാർക്കു രക്ഷിതാവായുള്ളവൻ

ജഹ്നുസുതാശ്രിതമെലേ = ഗംഗയാൽ ആശ്രയിക്കപ്പെട്ടി
 രിക്കുന്ന ശിരസ്സോടുകൂടിയവൻ * (“പാർവ്വതീദേവിയെ കൂടെ സ്മരി
 ക്കണം” - എനവിധിയനുസരിച്ചായിരിക്കാം ദേവീസ്മരണം,)

സിന്ധുരവരചർമ്മാംബര! ബന്ധുരതരകന്ധര! ജയ
 ചിന്തിതഫലവിശ്രാണനചിന്താമണേ! ശംഭോ!
 അംബ ദേവി മഹാമായേ! കൊല്ലുരദ്രിനിവാസിനി!
 മുല്ലബാണരിപുഷായേ! പാഹിമാം മുകാംബികേ!
 സന്തതം നിൻപാദാംബുജം ചിന്തയരൂപിണി! നന്നാ-
 യന്തരംഗേ തോന്നീടേണം സന്തതം മുകാംബികേ!-

(ഖിന്നജനേ) ദീനജനത്തിൽ (കീനദയാ) ദയയില്ലയോ
 എന്തു? (കിന്നരസന്നതൻ) കീപുരുഷന്മാരോട് നല്ലപോലെസ്തുതി
 ക്കപ്പെട്ടവൻ (നേ) നിനക്കു സിന്ധുരവരചർമ്മാംബരൻ= ആനന്ദ
 ലവന്റെ തോലാകുന്ന വസ്ത്രത്തോടു കൂടിയവൻ. (ബന്ധുരതരക
 ധരൻ) അത്യന്തം മനോഹരമായ കഴുത്തോടു കൂടിയവൻ. (ചി
 ന്തിത...മണി) വിചാരിച്ച ഫലത്തെ കൊടുക്കുന്നതിൽ ചിന്താ
 രത്നം (ശംഭു) ശിവൻ

മഹാമായ= മഹത്തായ മായയോടു കൂടിയവൾ. "ചിച്ഛക്തി
 രേവസംപൂജ്യാ ശക്തിഃ പൂജ്യായദാദേവേൽ" എന്നിങ്ങിനെ ജഡശ
 ക്തിയായ മായ പൂജ്യയല്ലെന്നാണല്ലോ അഭിജ്ഞാനം. (കൊല്ലുരദ്രി
 നിവാസിനി) കൊല്ലർ മേയിൽ വസിക്കുന്നവൾ, (മുല്ലബാണരി
 പുഷായ)കാമവൈരിയായ ശിവന്റെ പത്നി (പാഹി)രക്ഷിച്ചാലും
 (മാം) എന്നെ (ചിന്തയരൂപിണി) ജ്ഞാനസ്വരൂപ (അന്തരംഗേ)
 മനസ്സിൽ (സന്തതം) എല്ലായ്പ്പോഴും.

വന്ദനശ്ലോകങ്ങൾ

സ്തുതികയവളഭാസം ഹൃല്ലകന്ദാഹോസം
 കനകഗിരിശരാസം കല്പമഞ്ജുപാന്തരംസം
 വിഹിതപുരനിരസം വാങ്മയീതീരവാസം
 ഭജത ബഹുവിലാസം ബാലചന്ദ്രാവതംസം 1
 മാതംഗാനനമബ്ജവാസരമണീം
 ഗോവിന്ദമാദ്യം ഗുരും
 വ്യാസം പാണിനീഗർഗ്ഗനാരദകണാ-
 ഭാദ്യാൻ മുനീന്ദ്രാൻ ബുധാൻ

[സ്തുതി-ഭാസം] സ്തുതികംപോലെ തുളുമ്പുന്ന കാനിയോടു കൂടിയവനും [ഹൃല്ല-ഹാസം] വികസിച്ചിരിക്കുന്ന കരുക്കത്തിമുല്ലയുടെ പ്രത്യേക തുല്യമായ പുഞ്ചിരിയോടുകൂടിയവനും. [കനകഗിരിശരാസം] മഹാമേരുവായ വില്ലോടു കൂടിയവനും, “കനകമാലവളച്ചു വീല്ലാക്കി കനത്ത ഞാണിനു പെരുത്ത വാസുകി” ഇത്യാദി ഭാരതം നോക്കുക [കല്പമഞ്ജുപാന്തരംസം] പാപമായ അന്ധകാരത്തിന്നു സൂര്യനും [വിഹിതപുരനിരസം] ചെയ്യപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ത്രിപുരനാശത്തോടുകൂടിയവനും [വാങ്മയീതീരവാസം] സരസ്വതീനദിയുടെ തീരത്തിൽവസിക്കുന്നവനും [ബഹുവിലാസം] അനേകലീലകളോടുകൂടിയവനും ആയ [ബാലചന്ദ്രാവതംസം] ബാലേന്ദുശേഖരനെ [ഭജത] ഭജിക്കുവിൻ.

ശ്ലോകം 2 [മാതംഗാനനം] ഗജമുഖനേയും [അബ്ജവാസരമണീം] സരസ്വതീയേയും [ഗോവിന്ദം] ഗോവിന്ദാഭീഷേയനായ ആദ്യംഗുരും ആദിമതുരുവിനേയും [വ്യാസം] വ്യാസമഹർഷിയേയും [ബുധാൻ] വിദ്യാനാരായ [പാണി...ദ്യാൻ] പാണിനീ, ഗർഗ്ഗൻ, നാരദൻ, കണാദൻ മുതലായ [മുനീന്ദ്രാൻ] മഹർഷി

ദർശ്യാഞ്ചരപി മുദംഗശൈലനിലയാം
ശ്രീപോർക്കലീമിഷ്ടദാം

ഭക്ത്യാ നിത്യമുപസ്മയേ സപദി നഃ
കർപ്പന്തമി മംഗളം.

2

അസ്തി സ്വഹസ്താർജ്ജിതവീര്യയാക്ലാം
ശസ്താ ഹരിശ്വരകലോദ്ഭവാനാം
പൃഥവീപതിനാം പുരളീതി നാക്ലാ
പുരി പുരാരാതിനിയേഷവകാണാം.

3

ശ്രീമാനന്ദപ്രേമണശാലിതയാ നൃപാണാം
ഭൂഷായീതോ നിജകരാത്തസമസ്തതേജഃ

കളേയും[മുദംഗശൈലനിലയാം] മുദംഗശൈലവാസിയും[ഇഷ്ടദാം] ഇഷ്ടത്തെ ദാനംചെയ്യുന്നവളുമായ [ശ്രീപോർക്കലീ] ശ്രീപോർക്കലിയെന്ന [ദർശ്യാം ച അപി] ഗേവതിയേയും [ഭക്ത്യാ] ഭക്തിയോടുകൂടി [നിത്യം] എന്നും [ഉപസ്മയേ] സേവിക്കുന്ന [സപദി] വേഗത്തിൽ [അമി] ഇവർ [നഃ] ഞങ്ങൾക്കു [മംഗളം] കരലത്തെ [കർപ്പന്ത] ചെയ്യട്ടേ.

ശ്ലോകം 3 [സ്വഹസ്താർജ്ജിതവീര്യയാക്ലാം] സ്വന്തം കൈകൊണ്ടു സമ്പാദിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന വീര്യതേജസ്സോടുകൂടിയവരും [ഹരിശ്വരകലോദ്ഭവാനാം] ഹരിശ്വരപ്പെരുമാളുടെ വംശത്തിൽ ജനിച്ചവരും [പുരാരാതിനിയേഷവകാണാം] പരമേശ്വരഭക്തന്മാരും, ആയ [പൃഥവീപതിനാം] ഭൂപാലന്മാരുടെ [നാക്ലാ പുരളീഇതി] പുരളിയെന്ന 'ശസ്താ' പ്രശസ്തമായ [പുരി] പുരം [അസ്തി] സർവ്വവോൽക്കർഷണ വർത്തിക്കുന്നു.

ശ്ലോകം 4 [ശ്രീമാൻ] ശ്രീമാനും [അനന്ദപ്രേമണശാലിതയാ] വിലമതിക്കാൻ കഴിയാത്തതൂണങ്ങളാൽ [നൃപാണാം] രാജാക്ക

കാമപ്രദാനജിതകല്പമഹീരഹസ്സു
ചിന്താമണിർജയതി കേരളവർമ്മനാമം. 4

തദനന്തരജേന നിർമ്മിതം
തദിദം പാണ്ഡുഭൂവാം കഥാമൃതം
സ്വപദതേ സ്വപദതാം ദയാലവൈ
ശ്ലോകനാമാംശ്രീസമുച്ഛിതാത്മനാം. 5

നാർക്കു [ഭൂഷായിതാഃ] അലങ്കാരമായിത്തീർന്നവനും, [നിജകരാത്ത സമസ്തതേജഃ] സ്വന്തം കൈകൊണ്ടു സമ്പാദിക്കപ്പെട്ട എല്ലാ പദങ്ങളോടുകൂടിയവനും [കാമപ്ര-മഹീരഹഃ] അഭീഷ്ടദാന രതാൽ ജയിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന കല്പകവൃക്ഷത്തോടുകൂടിയവനും [കേരളവർമ്മനാമം] കേരളവർമ്മ എന്ന ചോരോടുകൂടിയവനും ആയ [സഃചിന്താമണിഃ] ആ ചിന്താരത്നം [ജയതി] സർവ്വോക്കർഷണ വാർത്തിക്കുന്നു.

ശ്ലോകം 5 യദനാമാംശ്രീസമുച്ഛിതാത്മനാം] ശ്രീകൃഷ്ണപാദങ്ങളിൽ സമുച്ഛിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ആത്മാക്കളോടുകൂടിയ [പാണ്ഡുഭൂവാം] പാണ്ഡവന്മാരുടെ [കഥാമൃതം] ചരിതാമൃതം (മഹ്യം) ഏ; നീക്ക (സ്വപദതേ) രചിക്കുന്നു. (തൽ) ആകയാൽ (തദനന്തരജേന) പ്രസിദ്ധനായ ആ കേരളവർമ്മത്തമ്പുരാന്റെ അനുജനായ എന്നാൽ (നിർമ്മിതം) രചിക്കപ്പെട്ട (ഇദം ഇതീനെ പാണ്ഡവകഥാമൃതത്തെ (ദയാലവൈഃ) കാരുണ്യലേഖങ്ങളാൽ (സജ്ജനഃ) സജ്ജനം (സ്വപദതാം) ആസ്വദിക്കട്ടേ

‘ഷപദ’ ധാതു അനുഭാവവാർത്ഥത്തിൽ സകർമ്മവും രച്യർത്ഥത്തിൽ അകർമ്മവുമാകുന്നു ‘ഷപദ’ ‘സ്വപദഃ’ ആസ്വപദനൈ; അയമനുഭവേ. സകർമ്മകഃ രചാവകർമ്മകഃ” എന്നു കൈമുദ്രയിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു നോക്കുക.

കിർമ്മീരവധം

ആട്ടക്കഥ

ഘോഷം 1

പാർവ്വതീ: പ്രതപ്തീവർഗ്ഗപ്രശമനപടവോ-
 പർവ്വരാജ്യം സ്വകീയം
 കൃതാ ദൃഗ്ഗേമ ശുഭം വിദൂരനിലയനേ
 മാതരം സന്നിധായ
 കർത്തം തീർത്ഥപ്രദാരം പ്രകൃതിവനവാ-
 സാപദേശേന പത്യാ
 സാർവം ധൈര്യമേന വിപ്രൈർവിവിശ്വരപിവനം
 കാമ്യകം സൗമ്യശീലാഃ.

'കൃഷ്ണീയ' മെന്നവ്യാഖ്യാനം

രാജരാജേശ്വരീപാദ രാജീവരജസാം ധയം
 സിദ്ധസാരസ്വതം സേവേ സോഹമീഹിന സിദ്ധയേ.

സാമന്തീകന്മാർക്കു സൗകര്യത്തിനായി കവി പൂർവ്വകഥാ
 സന്ദർഭത്തെ ഉൾപ്പെടുത്തിക്കൊടുക്കുന്നു. --

അഥ = അനന്തരം, അർദ്ധരാജ്യത്തിന്നു അധിപതിയായി
 അഭിഷേകം ചെയ്യപ്പെട്ട ധർമ്മപുത്രരുടെ രാജ്യയുദ്ധത്തിന്നു ശേഷം,
 പാർവ്വതീ = കന്തിപുത്രന്മാർ, സ്വകീയം = തങ്ങളുടേതായ, അർദ്ധ
 രാജ്യം = പകുതി രാജ്യത്തെ, ദൃഗ്ഗേമം = മുതിൽ, ശുഭം = കൃതം = പ
 ണയം = വെച്ചു പ്രതപ്തീ = പടവു; അപി = ശത്രുസമുഹത്തെ അ
 മർദ്ദിപ്പാൻ സമർത്ഥനായിരിക്കിലും, സൗമ്യശീലാഃ = ശാന്തസ്വഭാവ
 വന്മാരായിട്ടു, വിദൂരനിലയനേ = വിദൂരങ്ങളെയാണിത്, മാതരം =
 അമ്മയെ - കന്തിയെ, സന്നിധായ = ഇരുത്തി - പാർപ്പിച്ചു,

പ്രകടിതവനവാസാപദേശേന=പ്രകാശിപ്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന വ
 നവാസമെന്നുള്ള വ്യാജത്താൽ, തിർത്ഥപ്രചാരം=പുണ്യക്ഷേത്ര
 സഞ്ചാരം.“തീർത്ഥംസാസ്ത്രാലപരക്ഷേത്രോപായോപാജ്യായമന്ത്രിഷ്യ
 അചന്താർഷിജപ്തോഃ സ്ത്രീരജസ്സു ചവിത്രതം” എന്നു വിശ്വ
 പ്രകാശം. കർത്തം=ചെയ്യാൻ, പത്യാ=സഹായ്മിണി ചാ
 ബ്ബാലി—യോടും, “പതൃണോ യജ്ഞസഃയോഗേ” എന്ന സൂത്ര
 ത്താൽ നകാരാദേശം ‘ജനേജോഽദീപ’ എന്നതുമാകാണ്ടു ഛിപ്.
 ധൗശ്ചേന=ധൗശ്ചനായ ആചാര്യനോടും, വിപ്രൈഃ അപി
 സാർദ്ധം=ബ്രാഹ്മണന്മാരോടും കൂടി, കാമ്യകം=കാമ്യകമെന്ന,
 വനം വിവിശ്രം=വനത്തെ പ്രാപിച്ചു.

ഇതിലെ മൂന്നാം പാദത്തിൽ വനവാസമെന്നുള്ളതു കേവലം
 അപദേശമാണെന്നിങ്ങിനെ താദൃശ്യമർത്ഥത്തെ നിഷേധിച്ചു തീർത്ഥാ
 ടനായർത്ഥത്തെ ആരോപിച്ചിരിക്കുകയാൽ ‘അപഥം’നന്തി’ യെന്ന
 അർത്ഥാലങ്കാരം. “സ്വധർമ്മത്തെ മറ്റുനഗ്നധർമ്മാരോപമപഥം’നന്തി”
 ‘സൌമ്യശീലാഃ’ എന്ന വിധേയവിശേഷണം, ‘പാഞ്ചാലിയുടെ
 വസ്ത്രാപാഹരണം മുതലായ ശത്രുക്കൾ ചെയ്ത കടം കയ്യുകയ്ക്കെ
 കേവലം അധർമ്മയുക്തമാണ് അവർ സഹിച്ചതു” എന്നിങ്ങിനെ
 അഭിപ്രായമർത്ഥകയാൽ പരികരാലങ്കാരം. ലക്ഷണം—“വരം പ
 രീകരം, ചൊന്നാൽ സാഭിപ്രായം വിശേഷണം” ‘പാർത്ഥ്വഃ പ്രത്യ
 ത്മീവർഗ്ഗ’ ‘കാമ്യകം സൌമ്യ’ ഇത്യാദിയിൽ മേകാനപ്രാസം.
 “മേകാനപ്രാസമാം ചൊന്നാൽ കൂട്ടക്കുരമിരട്ടയായ്” ‘പാർത്ഥ്വഃ
 പ്രത്യത്മീവർഗ്ഗപ്’-ഇത്യാദിയിൽ ആദ്യനുപ്രാസവുമുണ്ടു്. “അ
 ട്ടപ്പിച്ചു പദങ്ങൾക്കുള്ളൊരുവണ്ണെങ്കുമാദീയാം” എന്നു ‘കാവ്യജി
 വിതവൃത്തി’. ഇവയ്ക്കു പുറമെ അപഥം’നന്ത്യലങ്കാരത്താൽ, കലി
 മുതലായവരുടെ അംശങ്ങളായ സുയോധനാദികളെ ചിഹ്നിക്കുന്ന
 തിന്നു തപസ്സുകൂടാതെ സുകരമല്ലെന്നു വ്യാജിക്കുന്നതുകൊണ്ടു്, അല
 ങ്കാരേണ വസ്തുലാപനി’ കൃഷ്ണാർജ്ജുനവിജയംതുളളലിൽ അർജ്ജുനനെ
 ഹ്സരറി നാദൻ പറയുന്നതു നോക്കുക: “പണ്ടൊരുദൈത്യൻ ദേവ

ശ്ലോകം. 2

മാർഗ്ഗേ തത്ര നഖംപചോഷ്ണമുരജഃ-

പുഷ്പജലലാടനപ-

വകലാന്തകന്ദങ്ങളായ് സമാസ്രംകവചൻ എന്നു തുടങ്ങി "വനവാസം പന്തിരാണ്ടു തപസ്സായി വന്നുകൂടി" എന്നതുവരെ. വൃത്തം: സ്രഗ്ദ്ധര. ലക്ഷണം— "ഏഴേഴായ് മൂന്നു ഖണ്ഡം മരണയയയം സ്രഗ്ദ്ധരാവൃത്തമാകം"

സാരം:— 'അരക്കില്ലത്തിൽനിന്നു രക്ഷപ്രാപിച്ച പാണ്ഡവന്മാർ പാഞ്ചാലിയെ പാണിഗ്രഹണം ചെയ്യുകയും, അതറിഞ്ഞു ദുര്യോധനാദികൾ പാഞ്ചാലാദികളോടു യുദ്ധംനന്നു ചെയ്ത പാണ്ഡവന്മാരാൽ പരാജിതരായി തിരിച്ചു മണ്ടുകയും ഇവയെല്ലാം കേട്ടു കീഴ്മാദികൾ സന്ധിപറഞ്ഞു ഗൃതരാഷ്ട്രഭരതകൊണ്ടു പാതിരാജ്യം കൊടുപ്പിക്കുകയും അപ്രകാരം തങ്ങളുടെ സിദ്ധിച്ച പാതിരാജ്യംകൊണ്ടു തൃപ്തന്മാരായ പാണ്ഡവന്മാർ ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ സഹായത്തോടുകൂടി രാജസ്യയം ചെയ്യുകയുണ്ടായി. ഇങ്ങിനെയിരിക്കേ, അസൂയ മുഴുത്ത സുയോധനാദികൾ ഗൃതരാഷ്ട്രപാരാ വീഴ്ചയെ അയച്ചു പാണ്ഡവന്മാരെ വരുത്തി മുതലൊരുത്തുവാൻ നിർബ്ബന്ധിച്ചു' എന്നിങ്ങിനെയുള്ള പൂർവ്വകഥയെ 'അഥ' ശബ്ദംകൊണ്ടു സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ആ ചുതിൽ തങ്ങളുടെ പാതിരാജ്യം പണയംചെയ്തു തോറ്റവരായ പാണ്ഡവന്മാർ ശത്രുക്കളുടെ കൂട്ടത്തെ അമർപ്പാൻ ശക്തരാണെങ്കിലും അധികേഷപം, രജസ്വലയായ പാഞ്ചാലിയുടെ കേടാകർഷണം വസ്ട്രാക്ഷേപം മുതലായ ശത്രുക്കളുടെ കടുംകയ്യുകളെ അധർമ്മയത്താൽ സഹിച്ചുകൊണ്ടു മാതാവായ കന്തിയെ വിട്ടുപോയ ഗൃഹത്തിൽ താമസിപ്പിച്ചു പന്തിയായ പാഞ്ചാലിയോടും ധൗമ്യനായ ആചാര്യനോടും വിപ്രന്മാരോടുംമൊരുമിച്ചു പുറമെ വനവാസത്തിനെന്നുള്ള ഭാവത്തിൽ തീർത്ഥാടനത്തിനായി കാമ്യകവനത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു.

സംഗ്രഹം:— ആ ധർമ്മപുത്രൻ, മദ്ധ്യായം, നട്ടുപുസ്തകം.

ഗ്രീഷ്മോഷ്ണചക്രതിരമച്ഛാന്തനസരോ-
 ജാതാം വിലോകപാദരാൽ
 വാതപ്രാലംഭിതധൂളിജാലമന്യുണ-
 ക്ഷായാം സ ധർമ്മാന്തമജോ
 മദ്ധ്യോന്മേ പരിഭൃതമാനഹൃദയോ
 താമബ്രവീൽ ദ്രൗപദീം.

തത്ര= ആ കാട്ടിലുള്ള * നഖംപമോഷ്ഠമുരജപ്രഞ്ജേനഖം പൊള്ളിക്കുന്നതും വരണ്ടുമായ പൊടിക്കൂട്ടത്തോടുകൂടിയ. മാർദ്ദേ=വഴിയയിൽ ‡ ലലാടംതപ-ജാതാം =നൈറീപൊള്ളിക്കുന്ന ഗ്രീഷ്മകാലത്തിലെ സൂര്യനാൽ വാടുന്ന മുഖകമലത്തോടുകൂടിയവളും. വാതപ്രാലംഭിത - ക്ഷായാം =മുഴുലിക്കാറിനാൽ ഉയർപ്പാപ്പിക്കപ്പെട്ട പൊടിപടലത്താൽ രങ്ങിയ കാന്തിയോടുകൂടിയവളും. 'മരായാതപനാതഃപകാരൌ' എന്നനരം പരിഭൃതമാനഹൃദയം =പരിതപിക്കുന്നമനസ്സോടുകൂടിയവളുമായ, താം ദ്രൗപദീം =ആദ്രപദപത്രിയെ, വിലോകപ=നോക്കി, ആദരാൽ=ആദരവോടെ, അബ്രവീൽ=പറഞ്ഞു. 'ആനനസരോജാതാം' എന്നതിൽ ഉപമാലങ്കാരം. ലക്ഷണം

* 'മിതനഖേച' എന്ന സൂത്രത്താൽ ഖരം അന്തർദ്വീപിണി നസ്യമുച്ഛി എന്നതിനാൽ മുമാഗമം. ഇവിടെ പച്ഛായാതുവിന്നു താപമാണമം; പാകാല്യ. - പച്ഛിരത്ര താപപാചി നതുപാകവാചി എന്നു 'കൌമുദി'യിൽ "മിതനഖേച" എന്ന സൂത്രത്തിന്റെ വൃത്തിയിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. ആകയാൽ "നഖം വേവിക്കുന്നതു" എന്നിങ്ങിനെ ചിലർ പറഞ്ഞിരിക്കുന്ന അർത്ഥം ഉചിതമല്ലെന്നു ധരിക്കണം. "ഉഷ്മ" എന്നതിൽനിന്നു "സിധ്മാദിഭ്യഞ്ച" എന്ന സൂത്രത്താൽ മതുന്വർത്ഥത്തിൽ ലച്ഛിപ്രത്യയം വന്നു ഉഷ്മമലം എന്നു രൂപം, ലളയോരഭേദം.

‡ [അസൂര്യലലാടയോർദ്രശിതപോഃ] എന്ന സൂത്രത്താൽ ഖച്ഛി. മുമാഗമം. 'ലലാടം തപഃ' എന്നു രൂപം.

കാരം “മന്നിന്നൊന്നോട് സാദൃശ്യം ചൊന്നാലുപമയാമതു” എന്നാൽ, ഇതിൽ വാചകത്തിനും സാധാരണധർമ്മത്തിനും ഉപമയ്ക്കു നമില്ലായ്മയാൽ ലുപ്താഭേദമാണെന്നു ധർഷണം ‘ധർമ്മോപമാനോപമേയ വാചകങ്ങളിലൊന്നിനോ രണ്ടിനോ മൂന്നിനോ ലോപം വന്നാലുപമലുപ്തം’. പ്രകൃതത്തിൽ രൂപകമാണെന്നു ശങ്കിക്കരുതു് എന്നനുമായ സരോജാതമെന്നു പറയുമ്പോൾ പ്രാധാന്യം ഉത്തരവദാർത്ഥമായ സരോജത്തിനാകയാൽ, അതിലാണ് ഗ്രീഷ്മോഷ്മദൃപ്തതിതാമ്യത്തം അനവധി ക്ഷേപനായിരിക്കുന്നതു്. ആയതു അസംഭവിയുമാകുന്നു; അതുകൊണ്ടിവിടെ ഉപമതന്നെ. ‘സരോജംപോലെയിരിക്കുന്ന ആനനം’ എന്ന ഉപമയിലാകട്ടെ, പൂർവ്വപദാർത്ഥമായ ആനനത്തിനാണല്ലോ പ്രാധാന്യം. ‘ഗ്രീഷ്മോഷ്മ’ എന്നിടത്തു മേരുകാനുപ്രാസം. ‘ദൃയമാനഘൃദയാം’ എന്നതിലെ ‘ദൃയദയ’ എന്നീ അംശങ്ങളിലും അതുതന്നെ. ലക്ഷണം:— ‘മേരമട്ടിലസായുക്തവ്യംജനങ്ങൾക്കു മാത്രമോ കൂട്ടക്കുരത്തിനോ ദ്വിതീയാമേകോ മേരകമെന്നതാം’ എന്നു കാവ്യജീവിതവൃത്തിയിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനെ എടുത്തുകൊള്ളണം. “യുജിതധൃളീ” എന്നതിൽ യമകം. “അക്ഷരാകൂട്ടമൊന്നായിട്ടർത്ഥം ഭേദിച്ചിടംപടി ആവർത്തിച്ചുകഥിച്ചിടയിൽ യമകം പലമാതിരി’ മുൻപറഞ്ഞ മേരുകാനുപ്രാസലക്ഷണത്തിൽ ‘വ്യംജനങ്ങൾക്കുമാത്ര’ മെന്നിങ്ങിനെ ‘മാത്ര’ പദത്താൽ സ്വരാവൃത്തിയെ വ്യാവർത്തിച്ചിരിക്കുന്നതു കൊണ്ടു ആ ലക്ഷണത്തിന്നു ഇങ്ങിനെയുള്ള യമകത്തിൽ അതി വ്യാപ്തിയില്ല ഇതുപോലെ മറ്റുള്ള ഭേദങ്ങളുടെ പ്രയോജനം ആ ഗ്രന്ഥത്തിൽനിന്നുതന്നെ അറിഞ്ഞുകൊൾക.

വൃത്തം. ശാർദ്ദൂലവിക്രിഡിതം “പന്ത്രണ്ടാൽ മസജം സതതഃ ശാർദ്ദൂലവിക്രിഡിതം” എന്നു ലക്ഷണം.

സാരം:- നട്ടുച്ചക്കു നഖം പൊള്ളിക്കുംവിധം മൂട്ടുള്ള പൊടി നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന കാനാരമാർഗ്ഗത്തിൽ നെററി പൊള്ളിക്കുന്ന ഗ്രീഷ്മകാലസൂര്യന്റെ ശക്തിയാൽ മുഖം വാടിയവളും ചുഴലിക്കാൻകൊണ്ടു ഉയരുന്ന പൊടിക്കൂട്ടത്താൽ മങ്ങിയ ദേഹകാ

കാമോദി ചെമ്പട.

പല്ലവി

ബാല കേരണീ മാമകവാണീ കല്പേ, കല്യാണീ!
അനുപല്ലവി:

പാലോലുംമൊഴിമാർകലതിലകേ!

പാഞ്ചാലാധിപസുകൃതവിപാകേ! ബാലേ-

ന്തിയോടുകൂടിയവളും ഖിന്നയുമായ പാഞ്ചാലിയെ നോക്കി ധർമ്മപുത്രൻ ആദരവോടുകൂടി പറഞ്ഞു.

മാമകവാണീ = എന്റെ മാക്കു; കല്പേ = സമത്വം; കല്പോ നീരോദക്ഷയോഃ' എന്നു വിശദം. കല്യാണീ = ശോഭനശീലേ; കേരം; 'കല്പേ കല്യാണീ' എന്നതിൽ ആദരപ്രാസം, മേഘകാന്ത പ്രാസം എന്നിവ ശബ്ദാലങ്കാരം.

പാലോലും-തിലകേ = പാലുപോലുള്ള മോഴിയോടുകൂടിയ സ്ത്രീകളുടെ വർഗ്ഗത്തിന്നു, തിലകം = പൊട്ട്; പാഞ്ചാലാധി-വിപാകം = ഭൂപദരാജാവിന്റെ പുണ്യപരിപാകമേ, 'പാലോലും മൊഴി' എന്നതിൽ ധർമ്മപുഷ്പോപമ. 'തിലകമേ' എന്നതിൽ രൂപകം "അവസ്തുപത്തോടു വസ്തുപത്തിനങ്ങോം ചൊല്ലുരൂപകം" 'പാഞ്ചാലാധിപാകേ' എന്നതിൽ പാഞ്ചാലന്റെ സുകൃതപരിപാകംകൊണ്ടുണ്ടായ പാഞ്ചാലിയെ കാണുന്നപ്രകാരമായ സുകൃതപരിപാകമായല്ലവസായം ചെയ്തുകൊടുത്താൽ ഹേതുപരിഹാരം. ലക്ഷണം: - "അങ്ങോകംകാർമ്മേതുകാകിലോഹേതുവാമതു" 'തിലകേപാകേ' എന്നതിൽ അനുപ്രാസം ശബ്ദാലങ്കാരം. "അനുപ്രാസം പദാന്തപ്രകൃതർവ്വക്ഷരസമൈകമാം" എന്നു കാവ്യജീവിതവൃത്തി

'പരവല്ലിംഗം ദപദതൽപുരുഷായഃ' എന്ന സൂത്രപ്രകാരം തൽപുരുഷസമാസത്തിൽ ഉത്തരപദത്തിന്റെ ലിംഗത്തിന്നു വിജാതീയമായ മറ്റൊരു ലിംഗം സംഭവിക്കുന്നതല്ലായ്കയാൽ പ്രകൃതപദം സ്ത്രീലിംഗത്തിൽ പ്രയാഗിച്ചിരിക്കുന്നതു് അപാണിനിയമാകുന്നു. വിചാകർമ്മം സ്ത്രീലിംഗത്തിലില്ലല്ലോ. ഖണ്ഡവിഹി

ചരണങ്ങൾ.

1. കാളാംബുദരചി തേടും വിപിന
കാമിനി വന്നതിനാലതിഗഹനേ
ഡോഃളായിതമിഹ മാമകഘടയം
ലോകോത്തരഗുണശാലിനി, സദയം. ബാലേ,-

സമാസം പറയുന്നതായാൽ അർത്ഥം യോജിക്കുന്നതുപ്രകാരം. ഇതിന്റെ സ്ഥിതിതന്നെയാണു് 'പാലോലം-കലകിലകേ' എന്നതിന്നു്.

കാളാംബുദരചിതേടഃ = കാർമോഹത്തിന്റെ രോദയുള്ള; വിപിനെ = കാട്ടിൽ; കാമിനി = കാമത്തോടുകൂടിയവളെ; കാമം = വിഷയസുഖങ്ങളിലുള്ള ഇച്ഛ; അതിഗഹനേ = ഏറ്റവും ദുർഗ്ഗമമായ, ഇതു 'വിപിനെ' എന്നതിന്റെ വിശേഷണമാകുന്നു. ഡോളായിതം = ഉത്തരാലുപോലെയിരിക്കുന്നു; ലോകോത്തരഗുണശാലിനി = ലോകോൽകൃഷ്ടങ്ങളായ ഗുണങ്ങളാൽ രോദിക്കുന്നവളെ; സദയം = ദയയോടുകൂടിയതു ഇതു ഏടയമെന്നതിന്റെ വിശേഷണം; അഥവാ, പല്ലവിയീലൈ 'കേഠ' എന്ന ക്രിയയുടെ വിശേഷണമായിട്ടും പറയാം.

സാരം: - ബാലയോ ലോകോത്തരഗുണശാലിനിയായ കാമിനി കാർമോഹംപോലെ കറുത്തിരുണ്ടതും ഏറ്റവും ദുഷ്പ്രവേശവുമായ ഈ കാട്ടിൽ വന്നതുകൊണ്ടു് എന്റെ ഏടയം ചഞ്ചലമായിരിക്കുന്നു.

'കാളാംബുദരചി തേട' മെന്നിമിതിനെ മോഹകാന്തി വിപിനത്തിലുള്ളതായ്യാഞ്ഞിരിക്കയാൽ നിദർനാലകാരം. ലക്ഷണം:- "മേനീന്റെ ധർമ്മം മറെറാനിൽ ചൊന്നാലനപാനിദർനാ" അഥവാ, കാളാംബുദരചി പേലെയുള്ള രചിയെന്നും അർത്ഥം പറയാവുന്നതിനാൽ ഉപമാലകാരമായും ഗണിക്കാം. ആകയാൽ ഉപമാനിദർനങ്ങൾക്കു സന്ദേഹസങ്കരം. ഡോലയെപ്പോലെ ആചരിക്കുന്നതെന്നു അർത്ഥത്തിൽ "കർത്തുഃ കൃദഃ" സലോപഞ്ച

2. തളരുന്ന ഗൃഹവംശമണന
 തളിരോടിയും തവ പദയുഗളം
 കളമൊഴിമാരണിയും മുടിമാലൈ!
 കഥമിവ സഹതേ കാനനചരണം. ബാലേ,-

എന്ന സൂത്രം കൊണ്ടു സിദ്ധിച്ചതായ 'ധോലായിത' മെന്നതിൽ വാചകവും സാധാരണധർമ്മവും ശബ്ദോപാന്താല്പായായാൽ ധർമ്മവാചകപ്പോവാ. "കാമിനി" എന്നുള്ള പദം പാഞ്ചാലി പ്രകൃതപ്രാതന്ന സുഖാനുഭവതല്പരയാണെന്നു കാണിക്കുന്നതുകൊണ്ടു പരികരാലങ്കാരം. "വരും പരികരം ചൊന്നാൽ സാടിപ്രായം വീശേഷണം" എന്നു ലക്ഷണം. ശബ്ദാലങ്കാരം അന്തഃപ്രാസവും യമകവും. രണ്ടക്ഷരങ്ങൾക്കോ അതിലധികമോ ആവൃത്തിയു മകമാകുന്നു. ആകയാൽ 'ഏകയം സദയം' എന്നതിൽ അന്തഃപ്രാസമല്ല പാദാന്തയമകമാണ്.

ചര:-2 ഗൃഹവംശമണനം=കൊട്ടാരത്തിൽ അടുമിങ്ങു നടക്കുന്നതുകൊണ്ടു; പദയുഗളം=കാലിണ; കളമൊഴി=മധുരജാഷിണി; ഇമ=ഇവിടെ; കാനനചരണം=വനസഞ്ചാരം; കഥംസഹതേ=എങ്ങനെ സഹിക്കുന്നു?

സാരം:- അല്ലയോ സ്ത്രീരത്നമേ, കൊട്ടാരത്തിൽ അല്പം അടുമിങ്ങു നടക്കുന്നതുകൊണ്ടുതന്നെ തളരുന്ന തളിരൊത്ത നിന്റെ കാലിണ ദുർഘടമായ ഈ കാനനസഞ്ചാരം എങ്ങിനെ സഹിക്കുന്നു?

ഇതിൽ ഒന്നരണ്ടു ചരണങ്ങളെക്കൊണ്ടു പ്രതിവാചിച്ചിരിക്കുന്ന വാക്യാർത്ഥം കാനനചരണം സഹിക്കയില്ലെന്നുള്ള നാലഴ്ചപാദത്തിന്റെ അർത്ഥത്തിനു ഘോരവാക്യാൽ വാക്യാർത്ഥമേകിയ കാവ്യലിംഗം. 'ഘോരവാക്യപദാർത്ഥങ്ങളാവകിൽ കാവ്യലിംഗമാം.' എന്നു ലക്ഷണം. 'മുടിമാലൈ' എന്നതിൽ രൂപകമുണ്ടു്. ശബ്ദാലങ്കാരം അന്തഃപ്രാസം.

**3 വികസതി ദിനകരകിരണൈരധികം
 വിരവോടിതരസരോരുഹനിവഹം
 ശുകഭാഷിണി ബത തവ മുഖകമലം
 സുന്ദരി! വാടിടുന്നതിവേലം. ബാലേ-**

ചരണം:- 3. വികസതി=വികസിക്കുന്നു; ദിനകരകിരണൈഃ=സൂര്യശക്തികളാൽ; വിരവോടു=വേഗത്തിൽ; ഇതരസരോരുഹനിവഹം=മറുത്ത താമരകളുടെ; ശുകഭാഷിണി=കിളിമൊഴി; ബത=കഷ്ടം; തവ=തന്റെ; മുഖകമലം=മുഖമാകുന്ന താമര. അതിവേലം=അത്പര്യം-വളരെ അധികം; സൂര്യകിരണങ്ങളെക്കൊണ്ടു പെട്ടെന്നു മറുത്ത താമരകളെല്ലാം നല്ലവണ്ണം വികസിക്കുന്നതായിരിക്കെ, അവയാൽ നിന്റെ മുഖമായ താമരമാത്രം അതിമാത്രം വാടുന്നവല്ലോ അയോ കഷ്ടം! എന്നു സാരം.

“ലക്ഷപാതിയായ ആ ഹതവിധി നമ്മുടെ വിഷയത്തിൽ ഇളകൂടെ സാധിക്കുന്നില്ലല്ലോ എന്തുമെന്തും” എന്നിങ്ങനെ അസൂയ, ദൈന്യം, വിഷാദം മുതലായ ഭാവങ്ങൾ ബതശബ്ദസഹായനാൽ വ്യംജിക്കുന്നു. ഇങ്ങിനെയിരിക്കെ, ബതശബ്ദത്തിന്നു ചിലർ ആശ്ചര്യമെന്നർത്ഥം പറഞ്ഞുകാണുന്നതാണു് ആശ്ചര്യമായിരിക്കുന്നതു്.

ഇവിടെ വിശേഷം വ്യതിരേകാവ്യം വണ്ണാവണ്ണങ്ങൾ തങ്ങളിൽ എന്ന ലക്ഷണപ്രകാരം അവണ്ണമായ മറുത്ത കമലങ്ങളെ അപേക്ഷിച്ചു വണ്ണമായ മുഖകമലത്തിന്നു വിശേഷം ഉണ്ടെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ വ്യതിരേകാലങ്കാരം. മുഖകമലം എന്നതിൽ രൂപകം ഈ രൂപകപ്രകൃതവ്യതിരേകത്തിന്നു അംഗംഗീഭാവസങ്കരമുണ്ടെന്നു കൂടി ധരിക്കണം ‘സതിദിന’ എന്നതിലെ വ്യംജനങ്ങളൊക്കെയും ദന്ത്യങ്ങളാകയാൽ ശ്രുതപ്രാസമെന്ന ശബ്ദാലങ്കാരം. ലക്ഷണം:- ‘ശ്രുതപ്രാസമാമേകസ്ഥാനവ്യംജനയോജനം (കാവ്യജീവിതവൃത്തി) കേരകിര’ എന്നതിൽ മേകാനുപ്രാസം. ലക്ഷണം:-

4 മണിയയസദനേ മോഹനരയനേ
 മണിയലും നവകസുമാസ്തരണേ
 മനരസേന രമിച്ചിടം നീ
 മധുമൊഴി വാഴുന്നെങ്ങിനെവിചിനേ? ബാലൈ,

‘ഒരേമട്ടിലസംയുക്തവ്യംജനങ്ങൾക്കു മാത്രമോ കൂട്ടക്കുരത്തിനോ ദ്വിതീയാമേകദാ മേകകമെന്നതാം’ ‘കമലം-വേലം’ എന്നതിൽ അനുപ്രാസം.

ചരം—4. മണിയയസദനേ=രത്നമയമായ ഭവനത്തിൽ, മോഹനരയനേ മനോഹരമായ മെത്തയിൽ, നവകസുമാസ്തരണേ=പുതിയ പപ്പുങ്ങളെക്കൊണ്ടുണ്ടാക്കിയ വിരിപ്പിൽ; മനരസേന=വീഷയസുഖത്തോടുകൂടി, രമിച്ചിടം=ക്രീഡിക്കുന്ന. ‘മണിയലും’മെന്നതു സമസ്ത പദൈകദേശമായ കസുമത്തിൽ അന്വയിക്കയില്ലെങ്കിലും ആസ്തരത്തിൽ അന്വയിക്കുന്നതുകൊണ്ടു അർത്ഥത്തിന്നു ഹാനിയില്ല.

സാരം—നഗരത്തിൽ രത്നമയമായ കെട്ടോരത്തിൽ മനോഹരമായ മെത്തയിൽ സൌരമേയുള്ള പുതിയ പപ്പുങ്ങൾ വിരിച്ചു വീഷയസുഖങ്ങളെ അനുഭവിച്ചു തീലിച്ചിരുന്ന നീ ഈ കാട്ടിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടുന്നതു എങ്ങിനെയാണു് ?

മൂന്നു പാദങ്ങളെക്കൊണ്ടു് സൂതിയും നാലാം പാദംകൊണ്ടു വീതക്കും, വിഷാദം, ചിന്ത മുതലായവയും വ്യംജിക്കുന്നു. പൂർവ്വാർത്തിൽ ഉത്തരോത്തരമുൽക്കർഷം വ്യംജിക്കുന്നതിനാൽ സാരാലകാരലപനി.

‘മധുമൊഴി വാഴുന്നെങ്ങിനെ വിചിനേ’ എന്ന നാലാം പാദത്തിന്റെ അർത്ഥത്തിന്നു മറ്റുള്ള മൂന്നു പാദങ്ങളെക്കൊണ്ടുംവിവരിച്ചിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥം ഹേതുവാകയാൽ പദാർത്ഥഹേതുക്കായ കാവ്യലിംഗം അർത്ഥാലങ്കാരം, ആപ്രസംഗം, അനുപ്രാസം, ശ്രുത്യനുപ്രാസം, വൃത്യനുപ്രാസം എന്നിവ ശബ്ദാലങ്കാരം.

ശ്ലോകം 3

ദീനദൈന്യദമനം ദയിതാ സാ
ശൃണാതി സുമധുരം പ്രിയവാക്യം
ഭാരതീമിതി നരേന്ദ്രമുദാരാ-
മബ്രവീൽ ദ്രുപദരാജതന്ത്രജാ.

പ്രകൃതഘട്ടത്തിൽ രാജ്യഭംഗശപ്തകവനപ്രവേശമായ ആടം
ബന്ദവിഭാവത്താലും വെയിലുകൊണ്ടും മറ്റും തളന്നിരിക്കുന്ന പാ
ഞ്ചാലിയുടെ മുഖദർശനമായ ഉദ്ദീപനവിഭാവത്താലും പ്രകൃതഭാഷ
ണം. അശ്രു, വൈവണ്ണ്യം, വൈസപത്യം മുതലായ അനുഭവത്താലും
ചിന്ത, ദൈന്യം, അസൂയ, സ്തുതി, വിതർക്കം, വിഷാദം മുതലായ
സഞ്ചാരിഭാവത്താലും യുധിഷ്ഠിരനിഷ്ഠമായ ശോകമെന്ന സ്ഥായി
ഭാവം കരുണയായിരുന്നിരുന്നിട്ടു സഹൃദയന്മാർക്കു ആസ്വാദ്യമായൊ
ത്തീരുന്നു.

(ദയിതാ) പ്രിയയായ (സാ ദ്രുപദരാജതന്ത്രജാ) ആ ദ്രുപദരാ
ജാവിന്റെ പുത്രി-പാഞ്ചാലി, (സുമധുരം) ഏറ്റവും സുകാര
മായ (പ്രിയവാക്യം) പ്രിയന്റെ വാക്യത്തെ, (ശൃണാതി) കേൾ
ക്കുന്നവളായിട്ടു, (ദീനദൈന്യദമനം) വിന്നന്മാരുടെ ദീനഭാവ
ത്തെ ഇല്ലാതാക്കുന്നവനായ, (നരേന്ദ്രം) രാജാവോടു - യുധിഷ്ഠിര
നോടു, (ഇതി) ഇപ്രകാരം, (ഉദാരാം) ഭഗദായുത്തോടുകൂടിയ, അ
ഥവാ, ഉൽകൃഷ്ടമായ, "ഉദാരോദാരമഹതോദ്ദക്ഷിണേപ്യഭിധേയ
വത്," എന്നു വിശ്വാസം. (ഭാരതീം) വാക്കിനെ 'അനന്തനേ'-ഇ
ത്യാദിവചനം പാഞ്ചാലിയുടെ ഭഗദായുത്തോടു കാണിക്കുന്നതാണ്
(അബ്രവീൽ) പറഞ്ഞു.

'ദീനദൈന്യദമന' മെന്നതിനെ പ്രിയവാക്യത്തിന്നു ചി
ശേഷനമാക്കുന്നതു യുക്തമല്ല. അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ, പാഞ്ചാലി
ശോകോദാഹിതയാസ്സരുന്നതെല്ലാം തീർന്ന അസംഗതമാസ്തോകം. നേ
രേമറിച്ചു, യുധിഷ്ഠിരവാക്യം പാഞ്ചാലിയുടെ ശോകത്തിന്നു ഉ
ത്തേജകമായിട്ടാണ് സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു്.

എറിക്കിലക്കാമോദരി. അടന്ത.

പല്ലവി.

കാന്ത! ചിന്തിക്കിലിതിലേറെ

യെന്തൊരു സന്താപമിന്നിഹ മേ

സുമധുരമെന്നതിനാകട്ടെ എററവും കോമളം—മാധുർയ്യമുണവിരി
പ്പും എന്നർത്ഥം പറയണം. അഥവാ 'സുമധു'രമെന്നതു 'നരേന്ദ്രം'
എന്നതിന്നു വിശേഷണമായിട്ടും എടുക്കാം.

'ദീനദൈന്യദമനം' എന്നതിൽ ആദ്യനുപ്രാസം. 'ദീന
ദൈന്യ' എന്ന അംശത്തിൽ മേകാനുപ്രാസമുണ്ടു്.. 'ആകയാൽ,
ശബ്ദാലങ്കാരസങ്കരം. 'ദീനദൈന്യദമനം' എന്നതുകൊണ്ടു്
പാഞ്ചാലിക്കു എത്രയും ശോചനീയമായ്യിരിന്നമിച്ഛിരിപ്പുന്ന
ബ്രാഹ്മണരുടെ ദുരവസ്ഥയെ അദ്ദേഹം എങ്ങിനെയെങ്കിലും ദൂരി
കരിക്കുന്ന വസ്തു വ്യംജിക്കുന്നു. ആകയാൽ അർത്ഥശക്തി മൂലമായ
വസ്തുജ്വലനം. എന്നാൽ ഇതു പരികരാലങ്കാരമാണെന്നു ശങ്കിക്ക
രുതു്. അവരുടെ ദൈന്യം ശമിപ്പിച്ചാൻ [തേങ്ങാം ദൈന്യം ശമ
യിലും] എന്നോ മറ്റോ പ്രത്യേകിച്ചു നിവേശിപ്പിച്ചിരുന്ന
ഖ്വകിൽ പ്രകൃതവ്യംഗ്യം വാച്യത്തിന്നു ഉപസ്ഥാനകമായ് ഭവിച്ചു
ഗുണീഭൂതവ്യംഗ്യമായ് അലങ്കാരമാവുമായിരുന്നു. ഇപ്പോൾ അങ്ങ
നെയല്ല; പ്രകരണാദി സഹായത്താൽ പ്രധാനമായി വ്യംജിച്ചു
ഗ്വപനിയായിദ്വൈതീകുന്നു വൃത്തം:—സ്വാതന്ത്ര്യം. "സ്വാതന്ത്ര്യം രനഭം
ഗുരുരണ്ടും" എന്നു ലക്ഷണം.

സാരം:—പ്രിയതമയായ പാഞ്ചാലി എത്രയും മൃദലമായ
പ്രിയന്റെ വാക്കു കേട്ടു ദീനദൈന്യദമനനായ യുധിഷ്ഠിരനോടു
ഇപ്രകാരം ഉദാരമായ്യിരണതു.

ശന്തനുകലദീപം=ശന്തനവിന്റെ വംശത്തിന്നു ദീപമേ;
ശന്തനവിന്നു സത്യവതിയിലുണ്ടായ പുത്രൻ വിചിത്രവർമ്മൻ;
അദ്ദേഹത്തിന്റെ മരണത്തിന്നുശേഷം കന്നിയുദ്ധാർയ്യയായ അംബാ

അനുപല്ലവി,

ശാന്തമാനസ! ശാന്തനുകലദീപ!

കീം തപയാ ന വിദിതം? കൃപാസിന്ധോ!-കാന്ത

ചരണങ്ങൾ.

1 കമതികർവരനാകം കരുഹപസഫജനാൽ

ഗുരുജനസവിയേ കൃതമവമാനം

കമനീയാംഗം! ഗൃപ! കമലവിലോചന!

കരുണാസാഗര! കഥമിവ കഥയേ നരപതേ

സൗമ്യതരമതേ! ഭൂരി കൃപാനിയേ!

ഖേദം നഹി ബത കീമ തേ? കാന്ത—

2 മഹീപാലരണിഞ്ഞീടം മകടേഷു വിളങ്ങുന്ന

മണിദീപിതമായുള്ള തവ പദയുഗളം

ലികയിൽ വ്യാസൻ മാതൃശാസനയാൽ ജനിപ്പിച്ച പുത്രൻ പാണ്ഡു. കീം തപയാനവിദിതം=നിനക്ക് അറിഞ്ഞുകൂടയോ? കൃപാസിന്ധോ=ദയാസമൃദമേ, രൂപകം അർത്ഥാലങ്കാരം; ആദ്യ രൂപാസാദി ശബ്ദാലങ്കാരം.

ചരണം 1. കമതികർവരൻ=ഭയംനാശ്ചമവൻ; കരുഹ പസഫജൻ=കരുണാജ്വലത്തിലെ രാജാവിന്റെ അനുജൻ-ഭൃഗ്ഗോസ നൻ. ഗുരുജനസവിയേ=ഭീഷ്മദ്രോണാദികളായ ഗുരുജനങ്ങളുടെ അരികത്തുവെച്ചു, കൃ =ചെയ്യപ്പെട്ട, കമനീയാംഗം=സുന്ദരാംഗം, കഥമിവ കഥയേ=ഞാനെങ്ങിനെ പറയട്ടെ. സൗമ്യതരമതേ= ഹൃദയവും ശാന്തമായ മനസ്സോടുകൂടിയവനെ, ഭൂരികൃപാനിയേ= അധികമായ ദയക്കിരിപ്പിടമേ, തേ ഖേദം നഹി കീമ=അങ്ങനെയൊരു വ്യസനമില്ലയോ? ബത=കഷ്ടം 'കമലവിലോചന' എന്നതിൽ ഉപമയും 'കരുണാസാഗര' എന്നതിൽ രൂപകവും അർത്ഥാലങ്കാരം. ആദ്യരൂപാസഫമനീവ ശബ്ദാലങ്കാരം.

ചര 2. മഹീപാലർ=രാജാക്കന്മാർ, മകടേഷു=കിരീടങ്ങളിൽ, മണിദീപിതം=രത്നങ്ങളാൽ ശോഭിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന

മാർഗ്ഗമദ്ധ്യേ തപ്തമണലിലിതിങ്ങിനെ
മരവിട്ടുന്നതിനാൽ മനസിമേ

ശോകം വളരുന്ന മേനി തളരുന്ന

താപംകലരുന്ന ഹന്ത കിമിഹ ഞാൻ പറയുന്നു.

3 അതൊക്കെയെ സഹിക്കിലുമകതാരിലൊരുവേദം
അധികമായ് വളരുന്നിരുന്നാ കേട്ടാലും.

അനശനേന പരമാബാലവൃദ്ധം

അവനീദേവന്മാരുമഴലോടെ

അടവിയിൽ വസിക്കുമോ ദൂരം നടക്കുമോ

ചൂടുസഹിക്കുമോ കണ്ടാലിതു തവ പൊറുക്കുമോ?

(പദയുഗ്മം) കാലിന, മാർഗ്ഗമദ്ധ്യേ=വഴിനടുവിൽ, തപ്തമണലിൽ=ചൂടുപൊള്ളുന്ന പൂഴിയിൽ 'ഇതു' എന്ന പദം പുരോഹിതനായെ കറിക്കുന്നു. (ഇങ്ങിനെ) ഈ വിധം യതൊരു ആവേശവുംകൂടാതെ, (മരവിട്ടുന്നതിനാൽ)വസിക്കുന്നതിനാൽ, അധികസമയവും ചൂടുപഴുത്ത ഈ മണലിൽതന്നെ കഴിച്ചുകൂട്ടുന്നതിനാൽ മേ=എന്നെ, മനസി=മനസ്സിൽ ശോകം=ദുഃഖം, മേനി=ശരീരം, താപം=ചൂട്ടിനിറൽ, ഹന്ത=കഷ്ടം. "ശോകംവളരുന്ന-"ഇത്യാദി ക്രിയകളുടെ യോഗപ്രത്യയങ്ങൾ സമുച്ചയാലങ്കാരം ലക്ഷണം. "ഗുണക്രിയകളൊന്നിച്ചാൽ സമുച്ചയാലംകൃതി" ആദ്യനുപ്രാസം യമകം മുതലായവ ശബ്ദാലങ്കാരം.

ചര: 3 അനശനേന=പട്ടിണിയാൽ, പരം=ഏറ്റവും, അബാലവൃദ്ധം=കുട്ടികൾ മുതൽ വയസ്സന്മാർവരെ, അവനീദേവന്മാർ=ബ്രാഹ്മണർ, അടൽ=ദുഃഖം, അടവിയിൽ=കാട്ടിൽ, അലങ്കാരം ആദ്യനുപ്രാസം. 'വസിക്കുമോ നടക്കുമോ' ഇത്യാദിയിൽ യമകം.

ഈ ഘട്ടത്തിലും മുൻപറഞ്ഞതുപോലെ വനപ്രവേശനായ ബലംബനവീഭാവത്താലും ഭർത്താവു ചൂടുപഴുത്ത മണലിൽ കൂടിനടക്ക

കവിവാക്യം ശ്ലോകം 4.

“നാഥം ശോചാമി നാഥ, തപസതമനതഃ
 കാന്തനേ പാദചാരൈഃ
 കിന്തപശ്ചാശീതിസാഹസ്രകധരണിസുരാം-
 സ്തുപാം ശരണ്യം പ്രചന്നാൻ
 അദ്യാഹം ഭോജയേയം കഥമിതി ഏദയേ
 ക്ലേശ”ഏതാവദിത്ഥം
 പ്രേയസ്യ പ്രോച്യമാനോ നരപതിത്ഥ തേ
 ധൗമ്യമേവം ബഭോഷേ.

നന്ദം ബ്രാഹ്മണൻ കഷ്ടപ്പെട്ടനാളും കാണുക മുതലായ ഉദ്ദിപനവിഭാവനാലും ദിനദാഷണം, സ്വപരഭോഗം, അർത്ഥം, വൈവർണ്ണ്യം മുതലായ അരാദ്ധവന്താലും, ശ്രമം, ശ്യാനീ, ഭൈരവം, സ്മൃതിചിന്ത, വ ഷാദം മുതലായ വ്യക്തിമാരിഭാവത്താലും അഭിവ്യക്തമായ പാഞ്ചാലിയുടെ ശോകം സാമാജികന്മാരുടെ ചർച്ചണയ്ക്കു വിഷയമായ് ഭവിച്ചു കരുണമായ് പ്രകാശിക്കുന്നു.

ശ്ലോകം 4. നാഥം=അല്പായുരഭാവം, കാന്തനേ=കൂട്ടിൽ, പാദചാരൈഃ=കാൽനടകളാൽ, തപസതമനതഃ=അങ്ങയെ പിന്തുടരുന്നതുകൊണ്ട്, ന അഹം ശോചാമി=ഞാൻ വ്യസനിക്കുന്നില്ല! കിന്ത=എന്നാൽ ശരണ്യം=രക്ഷണത്തിൽ സമർത്ഥനായ, ‘തത്ര സാധുഃ’ എന്ന സൂത്രത്താൽ ‘യത്’പ്രത്യയം. “ശരണംവധരക്ഷിത്രോജ്ജ്വലം രക്ഷണേ ഗൃഹേ” എന്നു വിശ്വം. തപം=അങ്ങയെ പ്രചന്നാൻ=പ്രാപിച്ചുവരായ അഷ്ടാശീ-സുരാം! എൺപത്തെണ്ണായിരം ബ്രാഹ്മണരെ അദ്വ=ഈ നൂതയത്തിൽ, അഹം=ഞാൻ കഥം=എങ്ങിനെ ഭോജയേയം=ഭുജിക്കും? ഇതി=എന്നത്. ഏദയേ=മനസ്സിൽ, ക്ലേശഃ=ദുഃഖം. [ഉണ്ടു്.] ഇത്ഥം=ഇപ്രകാരം ഏതാവത്=ഇത്രമാത്രം പ്രേയസ്യം=പ്രിയതയ്യാൽ-പാഞ്ചാലിയാൽ പ്രോച്യമാനഃ=പറയപ്പെട്ടവനായ നരപതിഃ=രാ

ധർമ്മപുത്രൻ:-

മാരധനാശി-അടന്ത.

പല്ലവി.

താപസമേശലേ! ജയജയ താപസമേശലേ!

ചരണങ്ങൾ.

1. താപമകലുവാനായ് താവകപാദങ്ങൾ

താപസമെന്നിയേ ഞാൻ തൊഴുന്നേൻ. താപസ-

കുടിലൻകേശരവൻതന്റെ കസൃതികൊണ്ടകപ്പെട്ടി-

ജാപ്—യുധിഷ്ഠിരൻ. അഥഃ-അനന്തരം തം ധൗമ്യം=ആ ധൗമ്യ മ്യനോടു ഏവം ബഭാഷേ=ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു. 'ജയേയം' എന്നതിൽ ശ്രുത്യനുപ്രാസം. 'പ്രേയസ്യാ പ്രോച്യമാനഃ' എന്നതിൽ ഘോരാനുപ്രാസം ഇത്യാദിനോക്കിക്കൊള്ളുക. വൃത്തം സ്രഗ്ദ്ധര.

സാരം:—അല്ലയോ ഭർത്താവേ, കാൽനടയായി കാട്ടിൽ അങ്ങയെ പിന്തുടരുന്നതുകൊണ്ടു ഞാൻ ദുഃഖിക്കുന്നില്ല; എന്നാൽ ശരണാഗതവസ്തുലനായ ഭവാനെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്ന എൻ്റെ ഞെണ്ണായിരം വിപ്രന്മാർ് ഇതു സമയത്തിൽ ഞാൻ എങ്ങിനെ ക്ഷേണം കൊടുക്കുമെന്നാണു് എന്നിങ്ങുള്ള വ്യസനം എന്നിങ്ങിനെ ഇത്രമാത്രം പ്രേയസിയായ പാഞ്ചാലി പറഞ്ഞപ്പോൾ യുധിഷ്ഠിരൻ ആചാര്യനായ ധൗമ്യനോടു ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു.

പല്ല:—താപസമേശലേ=മുനീശ്രേഷ്ഠ; ജയജയ=ജയിച്ചു; ലുംജയിച്ചാലും. ദ്വീതകതി ആദരാതിരയം കാണിക്കുന്നു.

ചര:—താവകപാദങ്ങൾ=അങ്ങയുടെ കാലടികൾ; കുടിലൻ കേശരവൻ=ദുഷ്ടനായദുശ്ശ്രോധനൻ; കസൃതി=ദുഷ്ടവൃത്തി; അനുവാസരം=പ്രതിദീനം; ആവാസം=നീവാസം, മുർദ്ധനിവിലിഖീതം=ഘോരസ്ഥിതിയിൽ എഴുതിയിരിക്കുന്നതു; മാംസം=തീരെ; അന്യമാകത്തു=മാറുവാൻ; മുർത്തികൾമുവർ=ബ്രഹ്മവിഷ്ണുമഹേശ്വരന്മാർ

കടവിയീലനുവാസമാവാസം. താപസ—
മൂർദ്ധ്വനി വിലിഖിതം മുറുമുനപഥാ കർത്തും
മുന്തികം മുവരാലുമളതാമോ? താപസ—

ധൗമ്യൻ:-
പല്ലവി.

പാത്ഥീവമൗലൈ! ചിരംജീവപാത്ഥീവമൗലേ?

ചരണങ്ങൾ:

കമലലോചനനായ കമലാവല്ലഭൻ തന്റെ
കരുണനീങ്ങളെ നിയതം കാത്തുളളം. പാത്ഥീ-

ധർമ്മപുത്ര:-

പരപരിഭവത്തേക്കാൾ പെരുതായിട്ടൊരുതാപം
പരിചോടുണ്ടതു മധുനാ ചൊല്ലിടാം. താപസ—
അവനീദേവകൾക്കുന്നമനുദിനം കൊടുത്തു ഞാൻ
അവനും ചെയ്തുമെങ്ങിനെ ഈ വിചിന്തേ താപ-

ധൗമ്യൻ:-

മിഥിരസേവയെച്ചെയ്ത മനുക്ലമണിദീപ!
മനസി ശോകം കളയുമവൻതാൻ. "പാത്ഥീവ-

എളതാമോ? = എളപ്പമാണോ? സാധിക്കയില്ലെന്നു താല്പ്യം.
ആദ്യപ്രാസമലങ്കാരം.

ധൗമ്യൻ:- ചിരം = വളരെക്കാലം, ജീവം = ജീവിയ്ക്കാലം;
കമലലോചനൻ = താമരക്കണ്ണൻ; കമലാവല്ലഭൻ = ലക്ഷ്മികാന്തൻ
(കുണ്ഡൻ) കരുണ = ദയ; നിയതം = നിയമം; ഉപമ, ആദ്യപ്രാസം
ചെന്നീവ അലങ്കാരം

ധർമ്മ:- പരപരിഭവം = ശത്രുവിൽനിന്നുള്ള അവമാനം; അവ
നീദേവകൾ = ബ്രാഹ്മണന്മാർ; അനുദിനം = ദിവസത്തോറും; അ
വനാം = രക്ഷണം; ആദ്യപ്രാസമലങ്കാരം.

ധൗമ്യൻ:- മിഥിരസേവ = സൂത്രപാസ്തി "പ്രികർത്തനാക്മാ
ത്താഞ്ച മിഥിരാവണപുഷ്പണം" എന്നു അമരം മനുക്ലമണിദീപം

ധർമ്മപുത്രർ:

മഹിതമാകിയ തവ വചനം കേട്ടതുമൂലം

മനമതിലഴുകുന്നു മഹാത്മൻ— താപന

കവിവാക്യം.

വിപ്രാംശു വിപ്രവരകേതുനിവിഷ്ടചിത്താ-

നാശാസ്യചാത്മമഹിഷീം ഗുരുസന്നിദേശാൽ

തൃഷ്ണാവ ഭാസ്തരമുദാരമനാസ്തദാനീം

രാജാപി കോരകിതവാദകരാഭവിഷ്ടഃ.

മനുവംശത്തിന്നു മണിവിചക്ഷണ-മാനവശ്രേഷ്ഠ. എന്നു താല്പര്യം
രൂപകവും ആദർശപ്രാസവാചകവും.

ധർമ്മ: -- മഹിതം = ശ്ലാഘ്യം മഹാത്മൻ = മഹാനഭാവ,

ഇവീടെ ആദ്യത്തെ ഇശരടിയിൽ മതിയും രാജാവാത്തെ കട
ലൻ ഇത്യാദിയിൽ അമർഷാ, ചിന്ത, എന്നിവയും, മൂന്നാമത്തെ
“മൂർദ്ധനി” ഇത്യാദിയിൽ മതി, നിർവ്വേദം എന്നിവയും പാ
പരിഭവേത്യാദിയിൽ ചിന്ത, വിഷാദ മെന്നിവയും വ്യംഗീകരണ
ബൈകിലും അവയൊക്കെയും ആചാര്യവീക്ഷ്യമായ ഭക്തിഭാവ
ത്തിന്നു അംഗമായിട്ടുറണിരിക്കുന്നതു് അപോലെതന്നെ ധർമ്മ
മോക്ഷിയിൽ യുധിഷ്ഠിരവീക്ഷ്യകവും ആചാര്യനിഷ്ഠവുമായ മ
ത്സലപ്രാമന്ന ഭാവത്തിന്നാണു് പ്രാധാന്യം.

ശ്ലോകം 5. തദാനീം = അപ്പോൾ, ഉദാരനാഭഃ = മഹി
മനസ്സനായ; “ഉദാരോദാരമഹതോഃ” ഇത്യാദിവിശ്വപ്രകാശ
രാജാ അപി = രാജാവുകളുടെ-യുധിഷ്ഠിരനാകട്ടെ, (വിപ്രവരകേ
നിവിഷ്ടചിത്താൻ) [വിപ്രവരൻ = പക്ഷിശ്രേഷ്ഠൻ] ഗതധർമ്മ
കനായ ശ്രീകൃഷ്ണനിൽ നിവേശിച്ചിരിക്കുന്ന മനുഷ്യാടകൃഷ്ണിയ
രായ, വിപ്രൻപ = ബ്രാഹ്മണരേയും, ആത്മമഹിഷീം = തന്റെ
മഹിഷിയായ പാഞ്ചാലിയേയും “കൃതാഭിഷേകാ മഹിഷീ” മ
ന്നമും. ആശാസ്യ = സമാധാനിപ്പിച്ചു് ഗുരുസന്നിദേശാൽ =
ഗുരുവായ ധർമ്മന്റെ ഉപദേശത്താൽ “നിദേശാസ്തദാനീം

കവിവാക്യം

ശ്ലോകം 5.

അഥാഭിതമ്യാന്തികമംശുമാലി
 നരാധിപസ്യദരഭക്തിഭാജഃ
 തമബ്രവീൽ സങ്കചിതാംശുജാലഃ;
 സന്മാർഗ്ഗഭാജാം പ്രകൃതിഃ കിലൈഷാ.

ഭാഷ്യഃനവപി പ്രയുജ്യാതെ" എന്നവിശ്വാസം. (കോരകീത—വിന്ദഃ) കൂപ്പിയിരിക്കുന്നതും മനോഹരവുമായ കർമാകുന്ന താമരയോടുകൂടിയവനായിട്ട് 'താകാഭിഭൃ ഇഹമ' എന്ന സൂത്രത്താൽ കോരകശബ്ദത്തിനു ഞ്ഛമപ്രത്യയം വന്നിരിക്കുന്നു. (ഭാസ്കരം)സൂത്ര്യഭാവം വാചന(തുഷ്ടാവ) സ്തുതിച്ചു, 'കോരകീതചാരകരാവിന്ദ' എന്നതിൽ 'ഉപരിതം വ്യാഹ്യാഭിഭൃമാനപ്രായോഭവേ' എന്ന സൂത്രത്താൽ സാധാരണയർത്തിനു പ്രയോഗമുള്ള സ്ഥലത്തു് ഉപരിതസമാസത്തെ നിഃഷ്ഠധിച്ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് മലാമപദലോപി സമാസമാണു് പറയേണ്ടതു്. ആകയാൽ, ഇവിടെ അലങ്കാരം ഉപമയല്ല രൂപകമാണു്. വസന്തതിലകം വൃത്തം, ലക്ഷണം:- "വൃത്തം വസന്തതിലകം തഭംജഗംഗം."

സാരം- അച്ഛാർ മഹാനഭാവനായ യുധിഷ്ഠിരനാകട്ടെ മഹാവിഷ്ണുവിൽ മനസ്സുറപ്പിച്ചിരിക്കുന്ന ചിപ്രന്മാരേയും തന്റെ മഹിഷിയായ പാഞ്ചാലിയേയും ആശ്വസിപ്പിച്ചു്, ആചാര്യനായ ധൗമ്യന്റെ ഉപദേശപ്രകാരം സൂത്ര്യഭാവം കൈകൂപ്പിസ്തുതിച്ചു.

ശ്ലോകം 6. അഥ= അനന്തരം അംശുമാലി= സൂത്ര്യൻ "കർമ്മസാക്ഷിജഗച്ഛ്യാരംശുമാലീത്രയീതരഃ" എന്നമരം. സംകചിതാംശുജാലഃ= മുദ്രക്കിയ കിരണസമൂഹത്തോടുകൂടിയവനായിട്ടു് ആദരഭക്തിഭാജഃ= ആദരത്തോടും ഭക്തിയോടും കൂടിയ നരാധിപസ്യ=രാജാവിന്റെ—യുധിഷ്ഠിരന്റെ, അന്തികം= സമീപം അഭിതമ്= പ്രാപിച്ചു് തം= അദ്ദേഹത്തോടു അബ്രവീൽ= പറഞ്ഞു. ഏഷാ= ഇതു-ഭക്താമിതാനവർത്തനം സന്മാർഗ്ഗഭാജാം=

സൂത്രൻ:-

മദ്ധ്യവതി-ചൈവട.

പല്ലവി

നരവരശിഖാമണേ! രാജൻ!

അനുപല്ലവി.

സുജനനമനരത! സോമകലകമുദവനരാജ!

സജനങ്ങളുടെ; ആകാശവാരികളുടെ പ്രകൃതിഃ കീല്വ സ്വഭാവമാണല്ലോ, വൃത്തം ഉപജാതി. ആദ്യത്തെ മൂന്നുപാദങ്ങൾ ഉപേന്ദ്രവക്ത്രയും നാലാം പാദം ഇന്ദ്രവക്ത്രയുമാകയാൽ ഇതിനെ ഉപജാതിയെന്നു പറയുന്നു. ലക്ഷണം:- “ഉപേന്ദ്രവക്ത്രസ്തു ശതജംഗം കേളിന്ദ്രവക്ത്രസ്തു തതം ജംഗം അത്രേന്ദ്രവക്ത്രാദിയുപേന്ദ്രവക്ത്രകലൻവന്നാലുപജാതിയാകം.”

അലങ്കാരം:- അർത്ഥാന്തരനാസം. “സാമാന്യം ഞാൻവീശേഷം താനീവയിൽ പ്രസ്തുതത്തിനു അർത്ഥാന്തരനാസമാകുന്നപുറം കൊണ്ടുസമർത്ഥനം” ഇവിടെ ‘തന്നെ ഭജിച്ചു യുധിഷ്ഠിരന്നു സൂത്രശ്ലോകവാൻ പ്രപ്രക്ഷന്തായി’ എന്നുള്ള വിശേഷത്തെ ഭക്തഹിതൻ വർത്തനം സതുക്കളുടെ സ്വഭാവമാണെന്നുള്ള സാമാന്യത്താൽ സമർത്ഥിച്ചിരിക്കുന്നു. സന്മാർഗ്ഗഭാഷം എന്നതിൽ ശ്ലേഷചുണ്ടു ലക്ഷണം:- “രണ്ടുകായ്യളൊരേതെട്ടിലുപോകപോലെ ഭാഷയിൽ ഒരേ ശബ്ദത്തിലർത്ഥം രണ്ടുദ്വാരൽ ശ്ലേഷമാകുന്നു”

സാരം:- അതിന്നശേഷം സൂത്രൻ തന്റെ രശ്മിസമൂഹങ്ങളെ ചുരുക്കിക്കൊണ്ടു “ആദരവോടും ഭക്തിയോടും കൂടി തന്നെ സേവിക്കുന്ന യുധിഷ്ഠിരന്റെ അടുക്കൽവന്നു പാഞ്ഞു. ഭക്തന്മാരെ സഹായിക്കയെന്നതു സജനങ്ങളുടെ സ്വഭാവമാണല്ലോ.

പല്ല: - നരവരശിഖാമണേ= മാന്യശ്ലോകങ്ങൾ ചൂഡാകൃതം, രാജൻ=രാജാവെ, രൂപകമലങ്കാരം.

അനുപ: - സുജനനമനരത=സജനങ്ങളെ വണങ്ങുന്നതിൽ താല്പര്യമുള്ളവനെ; സോമകലകമുദവനരാജ= ചന്ദ്രവരമാകുന്നു ആവർത്തനത്തിന്നു ചന്ദ്രനായവനെ; “രാജപ്രഭുക്കളോടുകൂടി

ചരണങ്ങൾ.

1. തൃഷ്ണോഹമിന്ന തവ തപസാ—ശുചം
 ദൂരീകരണമമ വചസം—ഭവോ-
 നിഷ്ഠമെന്തെന്നു ഹൃദിചൊല്ലേടോ തരസം [നര]
2. അടവീനിവാസം കഴിഞ്ഞു—പിന്നെ
 അകതാരിലല്ലൽ വെടിഞ്ഞു—ത്വടിതി
 നാടുവാണീടുമിനി മേലിൽതെളിഞ്ഞു [നര-

ധർമ്മപുത്രൻ:-
പല്ലവി.

ദിനകര! ഭയാനിയോ! ഭാനോ!

യക്ഷേ ക്ഷത്രിയശക്രയോഃ” എന്നു വിശ്വം. ‘രാജൻ’ ശബ്ദം നകാരാന്തമാണെങ്കിലും സമാസത്തിൽ, “രാജാഹസ്സവിദ്വേഷുച” എന്ന സൂത്രപ്രകാരം അകാരാന്തമായിരിക്കുന്നു. ആകയാൽ, ‘കുമാരരാജൻ’ എന്നിങ്ങിനെ ചില ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ കാണുന്ന പാഠം പ്രാമാദികമാണ്.

രാജാവിൽ ചന്ദ്രതപാരോപത്തിന്നു വംശത്തിൽ കുമരതപാരോപം സാധകമാകയാൽ പരമ്പരിതരൂപകം അലങ്കാരം.

ചര-1. തൃഷ്ണഃ അഹം=ഞാൻ സതുഷ്ണനായി, തവതപസാ=നിന്റെ തപസ്സിനാൽ, ശുചം=രോകത്തെ; ദൂരീകരണമ=കളഞ്ഞാലും, മമ വചസം=എന്റെ വാക്കിനാൽ; തരസം=വേഗത്തിൽ. അന്തപ്രാസം.

ചരണം-2-അടവീനിവാസം=വനവാസം; ത്വടിതി=വേഗമായി; അല്ലൽ=ഒടുവം; അന്തപ്രാസമലങ്കാരം

ധർമ്മ: ഭാനോ=സൂര്യദേവനെ; രചിരകനകാദ്രിസാനോ=മനോഹരമായ ചൊമേരചിന്റെ താഴ്വരയോടു കൂടിയവനെ, സൂര്യ ചന്ദ്രന്മാർ മേരചിന്റെ താഴ്വരയിൽ കൂടി സഞ്ചരിക്കുന്നുവെന്നു കവിസമയപ്രസിദ്ധിയുണ്ട്. “മീഥിസ്തരോഭാവവിശ്ലാകനാഭ്യാം സംക്രിധമാനാവീവ ബാലാകുര ഭവോപാർശ്വേഷുസ്യശു പരി ക്രമന്തേ ചന്ദ്രാഹ്ണമന്തേ നയതോ ദിനാനി” “ദീപസ്രയാണാം മീവ റിഷ്ടപാനാം യോ ഭാതി പശു-നമരൽപതംഗഃ” ഇതുപദി,

അനുപല്ലവി

ജയ രവിരകനകാദ്രിസാനോ ദേവ
 ജയജയ കരോരതരഭാനോ-ജഗതി
 ജയ സുജനദരിതാടവീദാവകൃശാനോ ദിന-
 നഗരീതിസാലപരിവേഷാ-കലിതാ
 നഗരീനിവാസാദമീഷാ-മീഹ
 ന ഗരീയസി പ്രീതിരസ്താകമേഷാ. ദിന-
 അസ്തേപതദഖിലമുടനിനു-മരൊ-
 രത്തൽ മമ മനസി പളുതന്ന-അതിനെ

കൃഷ്ണവിലാസത്തിലും മറ്റും നോക്കുക; കരോരതരഭാനോ = ഏറ്റവും ഉഗ്രമായ കിരണങ്ങളോടുകൂടിയവനെ; ജഗതി = ലോകത്തിൽ, സുജനദരിതാടവീദാവകൃശാനോ = സജ്ജനങ്ങളുടെ പാപമായ വസ്തുവായി കാട്ടുകയെ; അലങ്കാരം മുൻ പറഞ്ഞതുപോലെ പരമ്പര തരൂപകം. അന്ത്യം പ്രാസമുണ്ട്; പല്ലവിയെക്കൂടി എടുക്കുന്ന പക്ഷം യമകവും പറയാം.

നഗ-നിവാസാൽ = പർവ്വതത്തിന്റെ ആകാരംപോലെയിരിക്കുന്ന ആകാരത്തോടുകൂടിയ പ്രാകാരവലയത്താൽ ചുറ്റപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന പട്ടണത്തിലുള്ള നിവാസത്തിൽ നിന്നുള്ളതിനേക്കാൾ അമീഷാം അസ്താകം = ഈ ഞങ്ങൾക്കു, ഇഹ = ഈ കാട്ടിലുള്ള ഏഷാ പ്രീതി = ഈ പ്രീതി; ന ഗരീയസി = വലുതല്ല;

സാരം: പർവ്വതമുലമായ പ്രാകാരങ്ങളാൽ ചുറ്റപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന നഗരത്തിൽ വസിക്കുന്നതിനേക്കാൾ വലുതായ പ്രീതി ഈ ഞങ്ങൾക്കു കാട്ടിൽ വസിക്കുന്നതിലുണ്ടാവുന്നതല്ല.

നഗരീ-എന്നതിൽ ഉപമ; മൂന്നു പാദങ്ങളുടേയും ആദ്യ 'നഗരീ' എന്നു ഒരേ രൂപത്തിൽ നിവേശിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ യമകം. അന്ത്യം പ്രാസമുണ്ട്.

ദി അസ്തേപതദഖിലം = ഇതല്ലാമിരിക്കട്ടെ, അത്തൽ = വേദം; ചിത്തമോദനേ = ഹൃദയാഹ്ലാദത്തോടുകൂടി; (തന്റെ അടിയും സാധിക്കുമെന്നുള്ള സന്തോഷം) അദ്വ = ഇപ്പോൾ, അന്ത്യം പ്രാസം.

ചിത്തമോദനേ ഞാനഭ്യപായനം ചിന്ത-
സഹവാസലോലുപതർണ്ണം-മിന്ന
സഹസാ മഹീസുരവരാണാം-അതിമി
സൽകൃതികളും വിധേഹിമയികളുണ്. ചിന്ത-
സൂത്രം..

പാത്രം ഗൃഹാണ സുപവിത്രായാമൽ
പാർഷ്വതി ഭൂഷേതതിവിത്രം-താവ-
ഭദ്ര സമുദേതി തവ ഭക്തമതിമാത്രം. നര-

4 സഹ-രാണം=ഭക്തമിച്ച വസിക്കുന്നതിൽ എത്രയും
ആഗ്രഹമുള്ള; മഹീസുരാണം=ബ്രാഹ്മണക്കു, അതിമിസൽകൃതിം=
അതിമിസല്ലാരം, കളും=ചെയ്യാൻ, മയി=എന്നിൽ, കരുണം=
ദയയെ, സാഹസം = വേദത്തിൽ, വിധേഹി = ചെയ്യാലും. അല
ങ്കാരം യമകാദി.

ഏകദേശംകൊണ്ടിട്ടു വസിക്കുവാൻ ഇഷ്ടപ്പെടുന്ന ബ്രാഹ്മ
ണിന് ആതിഥ്യം ചെയ്യാനായി എന്നിൽ കനിഞ്ഞാലും എന്നു
സാരം.

സൂത്രം: - സുപവിത്രം = ഏറ്റവും പാവനമായ; പാത്രം =
ഭക്തനും ഗൃഹാണ = ഗൃഹിക്കുക പാർഷ്വതി = പാർശ്വലി; യാമൽ
ഭൂഷേത = എപ്പോൾ ഭജിക്കുന്നുവോ (താവൽ) അതുവരെക്കും (അത്ര)
ഈ പാത്രത്തിൽ; (അതിവിത്രം) അത്യാത്മ്യകരമായ; (ഭക്തം)
അന്നും; (അതിമാത്രം) ധാരാളമായി, (ഉദേതി) ഉണ്ടാവും, "വർത്ത
മാനസാമീപ്യ വാസീമാനവദപാ" എന്ന സൂത്രപ്രകാരം ഭവിക്കുവാ
ൻമതിൽ ഖടം. അത്യാനുപ്രാസരലങ്കാരം.

എത്രയും പരിശുദ്ധമായ ഈ പാത്രം സ്വീകരിക്കുക, (ദിവസ
ന്തോറും) പാർശ്വലിയുടെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതുവരെ ഈ പാത്രത്തിൽ
ആത്മ്യകരമായ ഭക്ഷണസാധനങ്ങൾ വേണ്ടുവോളം ഉണ്ടായി
ക്കൊണ്ടിരിക്കും എന്നു സാരം.

കെഴുനേയേഷു തദാത്മനീവ സഹസാ
 മതപാ ച കോപാസധീഃ
 മുദ്രാഹീനകമുദപതീകളകളൈഃ
 ക്ഷോണീമഥ ക്ഷോഭയൻ
 പാത്ഥാനാശ്ര കശസ്ഥലീപുരവരാൽ
 ദ്രഷ്ടം പ്രതസ്ഥേ ഹരിഃ.

കവിവാക്യം:— ഗ്ലോകം. 9.

മുക്തമുഖപങ്കജാകലിതമദ്രസംഖലപനി-

മുഹൂർത്തമുഹൂർത്തമിതസ്തദനു ശ്രീശ്രീവേപാഘ്നവൈഃ

ശ്രീതപാ = കേട്ടം കെഴുനേയേഷു = പാത്ഥാനാശ്രയിൽ ധാന്തരാവൈഷ്ടം = ട്രയോധനാദികളാൽ യൽ = യാതൊന്നു കൃതം = ചെയ്യപ്പെട്ടുവോ തൽ = അതിനെ ആത്മനി-ഇവ മതപാച = ആത്മാവിൽ ചെയ്യപ്പെട്ടതുപോലെ വിചാരിച്ചും സഹസാ = പെട്ടെന്നു; കോപാസധീഃ = കോപംകൊണ്ടു മതിമറന്നവനായിട്ടു മുദ്രാഹീനകമുദപതീകളകളൈഃ = മൌനംവിട്ടു, അഥവാ, അതിരറ്റ, സേനയുടെ കോലാഹലത്താൽ, ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ സേനയുടെ പേർ കമുദപതിയെന്നാകുന്നു; ക്ഷോണീ = ഭൂമിയെ ക്ഷോഭയൻ = ഇളക്കിമറിക്കുന്നവനായിട്ടു പാത്ഥാനം = പാത്ഥാനാരെ, ദ്രഷ്ടം = കണ്ടാനായി; കശ...പുരവരാൽ = ദ്വാരകയിൽനിന്നു പ്രതസ്ഥേ = പുറപ്പെട്ടു. മേകാൻപ്രാസം, ആദ്യപ്രാസം വൃത്തപ്രാസം എന്നിവ അലങ്കാരം. വൃത്തം ശാസ്ത്രലവിക്രിയം. സാരം: - കണ്ണാരുത്തുമായ പരിഭവത്തെ കേട്ടും സുയോധനാദികൾ പാഘ്നവന്മാരോടു കാണിച്ചതൊക്കെ തന്നോടു കാണിച്ചതുപോലെ വിചാരിച്ചും പെട്ടെന്നു ശ്രീകൃഷ്ണൻ കോപാസധനായിത്തീർന്നു സേനയുടെ കോലാഹലത്താൽ ഭൂമിയെ ഇളക്കി മറിച്ചുകൊണ്ടു പാഘ്നവന്മാരെ കാണുവാനായി വേദത്തിൽ ദ്വാരകയിൽനിന്നു പുറപ്പെട്ടു.

ഗ്ലോകം-9 തദനു = അനന്തരം; മുഹൂർത്തമുഹൂർത്തം = മേൽക്കുമേൽ ഉദഞ്ചിതം = ഉയർന്നു; മുക്ത-ധനി: = ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ താമരപ്പൂപോ

**പ്രവൃദ്ധപുളകാംഗകാഃ പ്രചുരഭക്തിമന്തസ്തഥീ
പ്രയാതുമഭിമാധവം പ്രസഭമുസുകാന്മാഭവൻ.**

കവീവാക്യം: —

ശങ്കരാഭരണം ചെമ്പട.

**ഭൂഭാരം തീർപ്പതിനായി ഭൂമിയിൽ, വന്നവതരിച്ച
ഭൂവനൈകനായകന്മാർ, ഭൂരികൃപാസാഗരന്മാർ**

ലിരിക്കുന്ന മുഖത്താൽ ജനിപ്പിക്കപ്പെട്ടതും ഗംഭീരവുമായ പാഞ്ചജന്യധനി പാണ്ഡവൈഃ = പണ്ഡുപുത്രന്മാരാൽ ശുശ്രൂവേ = കേൾക്കപ്പെട്ടു. പ്രചുരഭക്തിമന്തഃ = അത്യന്തം ഭക്തിമാന്മാരും; പ്രവൃദ്ധപുളകാംഗകാഃ = അധികമായ രോഗാഞ്ചത്തോടുകൂടിയ ശരീരത്തോടുകൂടിയവരായ അമി തു = പാണ്ഡവന്മാരാകട്ടെ, അഭിമാധവം = ശ്രീകൃഷ്ണൻ അഭിമുഖമായി, “ലക്ഷണേന അഭിപ്രതി അഭിമുഖ്യേ” എന്ന സൂത്രത്താൽ സമാസം. അഥവാ, വ്യസ്തപങ്ങളായും ഘൃഷ്ടകാരും; അപ്പോൾ ‘അഭി’ എന്നതു അച്ഛയം “അഭിരഭാഗേ” എന്ന സൂത്രത്താൽ ‘അഭി’യ്ക്കു കർമ്മപ്രവചനീയസംജ്ഞയുള്ളതുകൊണ്ടു തദ്ദോഗത്തിൽ മാധവശബ്ദത്തിന്നു “കർമ്മപ്രവചനയുക്തേ ദ്വീതിയാ” എന്ന സൂത്രപ്രകാരം ദ്വീതിയാവിഭക്തി. പ്രയാതം = ഗമിക്കുവാനായി; ഭഗവാനെ എതിരേല്ലുവാണെന്നു താല്പര്യം. ഭൂസഭം ഉൽസുകാന്മാഃ = വേഗത്തിൽ ഉൽകണ്ഠയോടുകൂടിയവരായും; അഭവൻ = ഭവിയ്ക്കുക. ഉപമ, ആദ്യനുപ്രാസമെന്നിവ അലങ്കാരം. പൂന്താ പൂതഥീ. ലക്ഷണം — “ജസംജസയലഞ്ചളം ഗുരവമട്ടിനാൽ പൂതഥീയാം”

സാരം: — പാണ്ഡവന്മാർ, ദേല്ലുമേൽ ഉജ്ജ്വലിക്കുന്നതും ഭഗവാന്റെ മുഖപങ്കജത്താൽ ജനിതവും ഗംഭീരവുമായ പാഞ്ചജന്യധനീകേട്ട്, എത്രയും ഭക്തിയോടുകൂടി ദേഹമാസകലം കോർശയിർക്കൊണ്ടവരായി വേഗത്തിൽ ശ്രീകൃഷ്ണമുന്തിരിയെ എതിരേല്ലുവാൻ ഉൽകണ്ഠിതരായി ഭവിയ്ക്കുക.

ചരം: — ഭൂഭാരം = ഭൂമിയുടെ ഭാരം; ഭൂവനൈകനായകന്മാർ = ലോകത്തിന്നു മുഖ്യമായ അധിപന്മാർ; “എകേമുഖാനന്ദമേ

വിണ്ണവർനാമാർത്ഥിതന്മാർ അണ്ണികളായയർകലേ
 പുണ്യവധുവേനന്തോരംവെണ്ണകവൻണ്ണനോർ
 അവിനീതന്മാരാകും അവനീശന്മാരെ വെണ്ണ
 അവനീതലം അഴകോടെ അമ്പൻ ചെയ്യിടുന്നോർ
 കാലികളുംമേച്ചുവനെ ബാലകന്മാരായ് നടന്നോർ
 കാലിണകൈതൊഴുതവരെകാലയോൽവേർപെടുത്തോർ
 മാനിനിമാർമനമലിയും മോഹനമയശാഭയുള്ളോർ
 വാരിധിയിൽ വിലസീടും ദ്വാരകയാംപുരിതന്നിൽ
 പൌരജനങ്ങളുമായി സൈപരമോടെ വാഴുംകാലം
 അന്തികമാഗതന്മാരാകും കന്തിതന്മാരൊരെ
 ഹന്ത തദാ കാണാനായ് ചന്തമോടങ്ങെഴുന്നള്ളി.

കവിയകുപം:— ശ്ലോകം. 10.

അഥയുധിഷ്ഠിരമുഖഗൃഹാത്മജൈ-
 ത്വീരനിരീക്ഷണസാശ്രമുഖേന്ദുഭിഃ

വലം" എന്നമരം. വിണ്ണവർനാമാർത്ഥിതന്മാർ= ദേവേന്ദ്രനാൽ
 പ്രാർത്ഥിക്കപ്പെട്ടവർ; ആയർകലേ= ഗോപവംശത്തിൽ; പുണ്യവ
 ധുവേനം= പുണ്യവതികളായ സ്ത്രീകളുടെ വിട്ട. പുണ്യശബ്ദ
 ത്തിന്നു് തദപിരീഷ്ട ലക്ഷണം. ആധികുപം വപുഗുപം; അഥവാ,
 മനോഹരകളായ സ്ത്രീകളുടെ; പുണ്യം മനോജ്ഞേഹിതം തഥാ
 സുതൃതയർമ്മയോഃ" എന്നു വിശ്യാം. കവൻ= മോഷ്ടിച്ചു; അവി
 നീതന്മാർ= ദൃഷ്ടന്മാർ, അവനീശന്മാർ= രാജാക്കന്മാർ; വെണ്ണ=
 ജയിച്ചു; അവനം= രക്ഷണം, കാലയോൽ= യമയത്തിൽനിന്നു,
 വാരിധിയിൽ= സമുദ്രത്തിൽ, പൌരജനങ്ങൾ= നഗരവാസികൾ
 സൈപരമോടെ= സേപച്ഛയായി, അന്തികം ആഗതന്മാർ= സമീപം
 പ്രാപിച്ചവർ, ഹന്ത= ആത്മ്യം, തദാ= അപ്പോൾ,

ശ്ലോകം 10. അഥ= അനന്തരം; തദാ= അപ്പോൾ, ചിര....
 മുഖേന്ദുഭിഃ= വളരെക്കാലം കഴിഞ്ഞു കാണുക നിമിത്തം സന്തോ

ദ്രതമുപേതൃ തദാ വസുദേവഭൂ-
ന്നിജഗദേ ജഗദേകനിവാസഭൂഃ.

പാണ്ഡവന്മാർ:—

ശങ്കരാഭരണം അടന്ത,

പല്ലവി

ചുണ്ഡരീകനയന! ജയജയ പൂണ്ണപരവദന!

അനുപല്ലവി

ഗണ്ഡമണ്ഡലമണ്ഡിതകണ്ഡല!

ചണ്ഡവൈരിഖണ്ഡന ഹരേ! കൃഷ്ണ-പു

ഷാശ്രുക്കളോടുകൂടിയ ചന്ദ്രസൂര്യരമായ, മുഖത്തോടുകൂടിയവരായ, (യുധിഷ്ഠിരമുഖഗുഹാത്മജൈഃ) ധർമ്മപുത്രർ മുതലായ രാജകുമാരന്മാരാൽ (ദ്രതം) വേഗത്തിൽ, (ഉപേതൃ) അടുത്തുചെന്നു് (ജഗദേകനിവാസഭൂഃ) ലോകത്തിന്നു മുഖനിവാസസ്ഥാനമായ, (വസുദേവഭൂഃ) വാസുദേവൻ, (നിജഗദേ) പറയപ്പെട്ടു. അലങ്കാരം യമകവമന്യാനുപ്രാസവും; 'മുഖേന്ദു' വെന്നതിൽ ഉപായം ഉണ്ടു്. വൃത്തം ദ്രതവിളംബിതം. ലക്ഷണം 'ദ്രതവിളംബിതമാംഗഭവുഃഭരം.

സാരം:—വളരെക്കാലം കഴിഞ്ഞു കാണുകകൊണ്ടു സന്തോഷാശ്രു പൊഴിയുന്ന ചന്ദ്രസൂര്യരമായമുഖത്തോടുകൂടിയ യുധിഷ്ഠിരാദികളായ രാജകുമാരന്മാർ വേഗത്തിൽ അടുത്തുചെന്നു് ജഗത്തിനൊക്കെ ആധാരഭൂതനായ ശ്രീകൃഷ്ണനോടു പറഞ്ഞു.

പല്ല-പുണ്ഡരീകനയന= താമരക്കണ്ണു, ഉപമ, ആദ്യനുപ്രാസം,

അനുപല്ല:—ഗണ്ഡ...കണ്ഡല= കവിതത്തടത്താൽ അലങ്കരിക്കപ്പെട്ട കണ്ണാഭരണത്തോടുകൂടിയവനേ, (കവിതത്തടത്തിന്റെ ദിവ്യശോഭയാൽ കണ്ഡലമാണലങ്കരിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതു; കണ്ണാഭരണകൊണ്ടു കവിതത്തടമല്ലെന്നു താല്പര്യം.) ചണ്ഡ ഖണ്ഡനം= ക്രൂരന്മാരായ ശത്രുക്കളെ ഹനിക്കുന്നവനെ, വൃത്താന്തുപ്രാസമലങ്കാരം, ലക്ഷണം: "മരേല്ലാംവൃത്താന്തുപ്രാസംരീതിഭേദേനീയാമകം" എന്നു ഭാഷാഭൂഷണത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു നോക്കുക.

ചരണങ്ങൾ

1. പുണ്യപുരുഷ, വിദോ, ജയ ജഗദണ്ഡകാരണ
[വിധോ
പാണ്ഡുപുത്രരാഃ ഞങ്ങളെ നീ മുകിൽവണ്ണ്,
കൈവെടിഞ്ഞിതോ? ഹരേ, കൃഷ്ണ— പു
2. ഖാണ്ഡവംഭമിക്കമ്പോൾ വിജയനാവണ്ഡലനെ
വെന്നതും ഗാണ്ഡീവത്തെ ലഭിച്ചതും നിന്നുടെ
ശൈണ്ഡതൈവ നിയതം ഹരേ കൃഷ്ണ— പു
3. ശക്രവൈരിയായിടം നരകനെ അക്രമങ്ങൾ
ചെയ്തയാൽ ചക്രംകൊണ്ടു ഹനിച്ചതുമോക്കിൽ
നിൻവിക്രമങ്ങളെളതോ? ഹരേ കൃഷ്ണ— പു
4. ഉഗ്രസേനസുതനെബ്ഭവോൻ യുധി നിഗ്രഹിച്ചു
ഭവനേ വ്യഗ്രമാത്ര കളഞ്ഞു നികാമമ—
നഗ്രഹിച്ചതില്ലയോ? ഹരേ, കൃഷ്ണ— പു

മാണം-1- പുണ്യപുരുഷം=പുണ്യരൂപനായപുരുഷ, അഥവാ പുണ്യംകൊണ്ടു പ്രാപിക്കത്തക്ക പുരുഷ, മദ്ധ്യമപദലോപിസമാസം; അല്ലെങ്കിൽ മനോജ്ഞപുരുഷ, "പുണ്യം മനോജ്ഞഭിമിതം" എന്നു വിശ്യാം. വിദോ=എങ്ങും വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നവനേ, ജഗദണ്ഡകാരണം=ബ്രഹ്മാണ്ഡത്തിന്നു് ഉപാദാനകാരണമായിരിക്കുന്നവനേ, വിധോ=ഹേവിഷ്ണോ, മുകിൽവണ്ണ്=മേഘവണ്ണ്, ഉപമ അലങ്കാരം.

2. ഖാണ്ഡവം=ഖാണ്ഡവമെന്ന വനം, വിജയൻ=അർജ്ജുനൻ, ആഖണ്ഡലനെ=ഇന്ദ്രനെ, ഗാണ്ഡീവം=അർജ്ജുനന്നു അഗ്നി കൊടുത്ത വില്ലു്, ശൈണ്ഡത=സാമത്വം.

3. ശക്രവൈരി=ഇന്ദ്രന്റെ ശത്രു, നരകൻ=നരകാസുരൻ, അക്രമം=അനാചാര്യമായ പ്രവൃത്തി, വിക്രമം=വരാക്രമം.

4. ഉഗ്രസേനസുതൻ=കംസൻ, യുധി=യുദ്ധത്തിൽ, നിഗ്രഹിച്ചു=കൊന്നു; ഭവനേ=ലോകത്തിൽ, വ്യഗ്രം=വ്യാകുലഭാവം, ധർമ്മീശ്വരത്തെ ധർമ്മപരമായി പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു.

5. നാഗകേതനൻതന്റെനിത്യതിയാൽനാടുപേക്ഷി
 ച്ചിവിടെനാഥ,വാഴുന്നങ്ങളെക്കണ്ടൊരു
 നാണമില്ലായ തവ? ഹരേ, കൃഷ്ണ — ൪
 കവിവാക്യം

11. അഥകേതുരരാതിവിപൽപിതൃനോ
 മുഖതാസ്വവിഭോർഭൂ ക്ഷിപ്തലതഃ
 വചസാം ച സമുൽതമന്ത്രവിരഭ്രുൽ
 സഹസാസഹ സാത്വകിനാചലതഃ

5 നാഗകേതനൻ=സപ്തലക്ഷൻ=ദുഷ്ടോധനൻ, നിത്യ
 തി=നീചകർമ്മം, ഇവയിൽ ആദ്യനുപ്രാസം പൂജാനുപ്രാസം
 മുതലായവ ശബ്ദാലങ്കാരം.

ശ്ലോകം-11-അഥ=അനന്തരം, സാത്വകിനാ=സാത്വക
 യോടു, സാഹ=കൂടി, ചലതഃ=വീരക്കണവനം, ശ്രീകൃഷ്ണൻ കോപഃ
 കൊണ്ടു വീരസ്തംഭനം, സാത്വകി അതു കണ്ടു സംഭ്രമിക്കണമെന്ന
 താല്പര്യം. വിഭോഃ=സർവ്വചാപിയും ആയ, അസ്വ=ഈ കൃഷ്ണൻ
 മുഖതഃ=മുഖത്തിൽനിന്നു; ഭൂക്ഷിപ്തലതഃ=പുരികക്കൊടി
 നുള്ള വ്യാജത്താൽ; അരാതിവിപൽപിതൃനഃ=ശത്രുക്കളുടെ ആഘ
 ത്തിന്നു സൂചകമായ, കേതുഃ=ധൂമകേതുവം വചസാം=വാക്കുകു
 ടെ, സമുൽതമഃ=ഉദയവും സഹസാച=ചെട്ടെന്നു, ആവിരഭ്രുൽ=
 ആവിർവിച്ഛി.

വൃത്തംതോടകം. ലക്ഷണം:-“സതണം കീലനാലിഹതേഃ
 കമാം” അലങ്കാരം, “ഭൂക്ഷിപ്തലതഃ” എന്നതിൽ അപഹ്നതീ
 അരാതിവിപൽപിതൃനായ ധൂമകേതുവും വചസ്സമുൽതമമുഖവ
 ിച്ഛിയെന്നതിൽ ദീപകം” ലക്ഷണം:- “അനേകമേകധർ
 ത്തിലമ്പയിപ്പതു ദീപകം” ഉല്പയോഗിതയെ അംഗീകരിക്കണ
 പക്ഷം ഇവിടെ രണ്ടു പ്രകൃതമാകയാൽ ഉല്പയോഗിതയാണെന്നു
 കൂടി ധരിക്കണം. “സാഹ സാത്വകിനാ” എന്നതിൽ സഹോക്തി:
 ലക്ഷണം. മനോടുകൂടി മറ്റൊന്നു ക്രിയചെയ്യാൽ സഹോക്തിയാം

ശ്രീകൃഷ്ണൻ.- -

ബലഹരി-അടന്ത

പല്ലവി

കഷ്ടമഹോ ധാതന്തരാഷ്ട്രന്മാർ ചെല്ലൊരു
ദൃഷ്ടതകേട്ടാലിതൊട്ടും സഹിച്ചീടുമോ?
ചരണങ്ങൾ

1. ധൃഷ്ടനാകം ധൃതരാഷ്ട്രസുതൻ വന്നു
പുഷ്ടരുഷാ നിശി കെട്ടിയതും, വിഷ-
ദൃഷ്ടമാകമന്നമുട്ടിയതും, പല-
നിഷ്ട്വരങ്ങളവൻ കാട്ടിയതുമതി- ക-
2. പറലരിലൊരു കുറമില്ല, അതി-
ന്നാവരിൽ നാണം ചെറുമില്ല; എങ്കി-
ലറമില്ലാതൊരു കുറമെങ്കൽതന്നെ
മുറമഹോ ബത പറമോത്താലതി- ക-

'സഖസാസഹസാ' എന്ന അംശത്തിൽ 'യമകം,' സഹോക്തിയ്ക്കും യമകത്തിനും ആശ്രയമൊന്നാകയാൽ എകാശ്രയാനുപ്രവേശസങ്കരം. അപഹ്നന്തി ദീപകാശമായ ധൃമകേതുഭയത്തിന്നു സാധകമാകയാൽ അവയ്ക്കു അംഗാംഗീഭാവസങ്കരം. ഭീനവിഷയമായ അപഹ്നവാദിക്കും സഹോക്തിയ്ക്കും തിലതന്യുലന്യാഭയന സമ്പ്രാപ്തി. ഇങ്ങിനെ മറ്റുള്ളടത്തും നോക്കിക്കൊരുക.

ചരണം-1-ധൃഷ്ടൻ= നെഞ്ഞുറപ്പുള്ളവൻ, പുഷ്ടരുഷാ= വർദ്ധിച്ചു കോപത്തോടെ, നിശി=രാത്രിയിൽ, വിഷദൃഷ്ടം= വിഷദൃഷ്ടിനും; ഉഷ്ടിയതും= ഉണ്ണിപ്പിച്ചതും, നിഷ്വരങ്ങൾ= ശൂന്യതകൾ. അലങ്കാരം അനുക്രമപ്രാസം. ലക്ഷണം:- "പാദങ്ങളിൽ യഥായോഗ്യം യതി കല്പിച്ചനുക്രമം ദ്വീതിയാക്ഷരമാവർത്തിച്ചിടിലായതനുക്രമം" 'കാവ്യജീവിതവൃത്തി'.

2 പറലർ= ശത്രുക്കൾ, ഉറവർ= ബന്ധുക്കൾ, അതിനും ആവിധം ദൃഷ്ടവൃത്തികൾ ചെയ്തതിന്; മുറം= മുഴുവനും, അഹോബതം= കഷ്ടം കഷ്ടം. അനുക്രമപ്രാസം.

3. നെല്ലുവർദ്ധനവെപ്പോലെയല്ല പരാധങ്ങളെ വയൊന്നും
 പിന്നെയിഹ ഞാൻ സഹിക്കിൽ, പുന-
 രന്നെന്നിടയ മമ വന്യാശനം ചെയ്യാൻ
 വന്നുകൂടും കാലമിന്നു നൂനമതി- ൻ-

4. ചിന്തിച്ചു നീ പരിപന്ഥികളെ ഹൃദി
 സന്തപിപ്പാൻ കിമു ബന്ധമഹോ! ഭവ-
 ദന്തികേ കാണാം സുദർശനമദ്വൈവ
 ഹന്തു മരീനവൻതന്നെ മതി; അതി- ക-

ശത്രുക്കളെ കററം പറഞ്ഞിട്ടാവശ്യമില്ല; അവർ പാണ്ഡു
 വന്മാരോടു കാണിച്ചുതെല്ലാം അറിഞ്ഞും നാണമില്ലാതെ അ-
 ണിയീരുന്ന എന്തൊരു അംഗം കററാക്കയും സംബന്ധിക്കുന്നതു്
 അഹോ കഷ്ടം! ഞാൻ ഇങ്ങിനെ വെറുതെ ഇരുന്നതു ഒട്ടും സന്ന-
 യില്ല; എന്നു സാരം.

3 അന്നെന്നിയെ = എല്ലാനാളും; അന്നു എന്നുള്ള നിയമം
 കൂടാതെ എന്നവയവാർത്ഥം; വന്യാശനം ചെയ്യാൻ = കാട്ടിലുള്ള
 ഫലമൂലങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കുവാൻ; കാലം = അവസരം - യോഗം. ഉന്മാ
 രാൽത്തിൽ അനുകൂലപ്രാസം.

4 പരിപന്ഥികളെ = ശത്രുക്കളെ, കിമുബന്ധം = കാരണ-
 മെന്തു്? അഹോ = ആശ്ചര്യം; ഭവദന്തികേ = വിന്റെ അരികെ
 സുദർശനം = ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ ചക്രായുധം; അവൻതന്നെ = ആ സു-
 ദർശനംതന്നെ; ഹന്തു = കൊല്ലുവാൻ; അരിൻ = ശത്രുക്കളെ. ഇവിടെ
 കാരണരൂപമായ ചക്രത്തിൽ കർത്തൃത്വം പുണ്യമെന്നിവയെ
 രോപിച്ചിരിക്കയാൽ, ചക്രത്തിന്നു ലോകോത്തര ശക്തിമത്തായ
 തദപരാ ശ്രീകൃഷ്ണപ്രഭാവതീര്യവ്യം വ്യാജിക്കുന്നു. അനുകൂലപ്രാസം.

ശ്രീകൃഷ്ണാക്കിയായ പ്രതാപമുട്ടത്തിൽ ധ്വനിപ്പുന്നതു് ശ്രീ-
 ധമെന്ന ഭാവമാകുന്നു; വിശേഷിച്ചു് സൂതി, മതി, ഗൃതി, വിശക-
 ഉഗ്രത, ശർപ്പം മുതലായവയും വ്യാജിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും അ-
 ശ്രോധത്തിന്നു ഉപസ്താരകമായിട്ടാണിരിക്കുന്നതു്. എന്നാൽ

വിടെ തന്ത്രങ്ങൾ ചെയ്തിരിക്കുന്ന ഓരോരോ അക്രമങ്ങളുടെ സ്മരണം, ദീനരായ വന്ദ്യങ്ങളുടെ ദർശനം മുതലായ ഉദ്ദീപനവിഭാവത്താലും പരമപ്രാർത്ഥനയും, ഭൃഷ്ടിഭംഗം, സുദർശനസഹായാപേക്ഷ മുതലായ ഞാനഭാവത്താലും ഉഗ്രത, ഗർവ്വം മുതലായ വ്യഭീചാരിഭാവത്താലും ട്രയാധനാഭയാലും വനവും ശ്രീകൃഷ്ണനിഷ്ഠമായ ശ്രോധനമായി ഭാവം മാർദ്ദവങ്ങളാലും വ്യക്തമാകുന്നതിനാൽ എന്തുകൊണ്ടു രാജദ്രവ്യം മാറില്ലെന്നു സങ്കീർണ്ണമല്ല. ഉഗ്രത, ഗർവ്വം മുതലായവ കൂടാതെ വ്യക്തമാകുന്നതായ മതി, ഗുണി, വിതർക്കം എന്നിവ വീരത്തിലെ ഭാവങ്ങളാണ്. “ശ്രോധനരതിലക”ത്തിൽ ‘ഹർഷോന്യയാ തഥാ ഗർവ്വ ഉത്സാഹോ മദ ഏവമ, മാപലമുഗ്രതാ ചൈവ രതഃശ്രോദ്ധോഃ പ്രകീർത്തിതാഃ അമർഷഃ പ്രതിബോധശ്ച വിതർക്കോഽഥ മൃതിർപ്രതിഃ ശ്രോധോന്യയാഥ സമ്മോഹ ആവേതശ്ചോപഹർഷണം ഗർവ്വോമദസ്തഥോഗ്രതം വിരേ ഭാവോ ഭവന്തമി’ എന്നാണ് പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത്. പക്ഷെ, പ്രകൃതവചനം സംഭവഭിപ്രായേണ ഭിക്ഷുപദം മുതലായ നിയമമല്ലെന്നുള്ളതിലേക്കു മറ്റുള്ള ആലങ്കാരികന്മാർ തന്നെ അനുകൂലിക്കുന്നുണ്ടെന്നും പറഞ്ഞുകൂടുന്നില്ല. എങ്കിലും ഉത്തര “നിന്ദേയധിഷ്ഠിതമുഖം ബുദ്ധമുക്തസൂക്തിവാരാ ശമം മുരീഭിഷ്ഠജലകോപവഹിഃ” എന്നിങ്ങനെ മുക്തകണ്ഠം അതിന്നു ശാന്തിയെ പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കയാൽ പ്രകൃതശ്രോധം സ്ഥായിഭാവം തന്നെ ആവുന്നതല്ല. വിരുദ്ധങ്ങളോ അവിരുദ്ധങ്ങളോ ആയ മറ്റു ഭാവങ്ങളാൽ അച്ഛിന്നപ്രവാഹമായ ഭാവത്തെയാണ് സ്ഥായിയെന്നു പറയുന്നത്. ഭാഷാഭൂഷണത്തിൽ “ഭാവം മനോവികാരംതാച്ഛിന്നം സ്ഥായിയാമതു” എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത് നോക്കുക. രസത്തിനാകട്ടെ ശാന്തപ്രവൃത്തി സംഭവിക്കുന്നതല്ല. അതുകൊണ്ടാണ് ശാന്തപ്രവൃത്തിയെപ്പോലുള്ള വൈഷാമ്യമാത്രയെല്ലാ ഭാവംപോലെ രസം ആലങ്കാരികന്മാർ വീരഭാവങ്ങളാലും എന്നാൽ, ഈ സ്ഥിതിക്കു മുൻപറഞ്ഞ വിഭാവങ്ങളാലും സ്മൃതി, മതി, വിതർക്കം, ഗുണി, ഉഗ്രത, ഗർവ്വം, ശ്രോധം മുതലായ

വ്യഭിചാരിഭാവങ്ങളാലും അഭിവ്യക്തവും ഉത്സാഹസ്ഥമായിഭാവ
 കവുമായ വിരസമാണെന്നു പറയാമല്ലോ എന്നുമാശങ്കിക്കേണ്ട. ഉ
 വിടെ ഉത്സാഹത്തിന്നു ആപാതകം പ്രതീതിയുണ്ടെന്നു സമ്മത
 ക്കാമെങ്കിലും അതിന്നു പ്രാധാന്യമോ തന്മൂലകമായ ചമൽക്കാരമോ
 ഇല്ലെന്നുള്ളതും ആവകയൊക്കെ ഭഗവൽക്രോധത്തിനാണെന്നുള്ളതും
 അനുഭവവേദ്യംതന്നെ. വിശേഷിച്ചു, ഉത്സാഹമെന്നതു പരപര
 ക്രമാദിസ്തരണത്താൽ ഉണ്ടാവുന്ന ഭക്തനൃപാഖ്യായ ചിത്തവൃത്തി
 വിശേഷമാണു്. നേരമറിച്ചു ക്രോധമെന്നതോ ഗുരുവധാദ്യമ
 രാധങ്ങളാലുണ്ടാവുന്ന പ്രജാലനരൂപമായ ചിത്തവൃത്തിവിശേഷ
 മാകുന്നു. ഇങ്ങിനെയിരിക്കെ, ഇവിടെ പ്രജാലനരൂപമായ ചിത്ത
 വൃത്തിവിശേഷമാണു് ആസ്പാദ്യമാവുന്നതെന്നുള്ളതു, അനുഭവ
 സിദ്ധമാണല്ലോ. പോരെങ്കിൽ "പറമ്പരിലൊരേ കാമിപ്പു'
 ഇതാദിയിലുകാട്ടെ ഉത്സാഹത്തിന്നു പ്രതീതിതന്നെ വരുന്നില്ല'
 എന്നു മാത്രമല്ല, 'അഹോബന്ധ' എന്നതുകൊണ്ടു തടപിരുളമായ
 നിർവ്വേദമാണു് വ്യാജിക്കുന്നതു്. നിർവ്വേദമുള്ളപ്പോൾ ഉത്സാ
 ഹത്തിന്നു അവകാശമുണ്ടോ? അതുകൊണ്ടാണു് വിരത്തിൽ നിർ
 വ്വേദം സംഭവിക്കയില്ലെന്നു ആലങ്കാരികന്മാർ സിദ്ധാന്തിച്ചിരി
 ക്കുന്നതു്. "ഔദ്യേ ഗ്യാനിശകാദൈന്യചിന്താപ്രിധാവേനജഡതാ
 വിഷ്യാസുച്ഛി നിദാപസ്തൂരാവഹിത്ഥാവ്യാധപുന്മാദരൂമത്രാസാ'
 ന സംഭവന്തി. വിരേ ശൈലാനിർവ്വേദോധികഃ" എന്നിങ്ങിനെ
 പ്രതാപരദ്രിയത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. എന്നാൽ,
 ഇവയെത്തന്നെയെടുത്തുപറഞ്ഞിരിക്കുന്ന ഭാഷാഭൂഷണത്തിലാകട്ടെ
 'വിരത്തിൽ നിർവ്വേദവും കൂടിവരും' എന്നു കാണുന്നതു അബദ്ധ
 മാണു്. 'ചാരിപ്പു' എന്നാണു വേണ്ടതു്. അല്ലെങ്കിൽ പംക്തി
 തന്നെ അന്വയിക്കയില്ല. ഏതായാലും ഇത്രമാത്രംകൊണ്ടു പ്രകൃ
 ത്വത്തിൽ ഭഗവൽക്രോധം കേവലം ഭാവാവസ്ഥയിൽത്തന്നെ
 ചർച്ചണാവിഷയമാവുന്നതല്ലാതെ ഔദ്യമോ വിരമോ അല്ലെന്നു
 സിദ്ധിക്കുന്നതിനാൽ പ്രകൃതവിചാരം ഇതിലും അധികം ദീഗ്ദ്ധ
 പിടിക്കുന്നില്ല.

സുഭർന്നം:

നാട്ടക്കുറഞ്ഞി-അടന്ത

പല്ലവി

മാധവ, ജയ ശൈലരേ, മഹാത്മൻ

ചരണങ്ങൾ

1 മാധവ, മുരഹര, മകരാകൃതിധര, മന്ദരോ-
 ഖാരചതുര, മഹീധര, മഹിതസുകരാവതാര,
 മാനുതര, ഘോരനരമൃഗ, ചാരുവടുവര,
 തുരഭൃഗുസുത, സുരഗൃപകലഹീര, കരധൃത-
 സീര, യദുപീര, കൽക്കിസുതരീര. മാധ-

മാണം 'കോടിസൂത്രപ്രകാശം' ഇതപ്രാദീയീ:ൽ ഉപമ. ഇവ തില
 തണ്ഡുലനഗായേന പ്രകൃതപദഗുണിൽ സ്ഥിതിചെയ്തയാൽ അവയ്ക്കു
 സംസൃഷ്ടി.

സാരം:- അതിനകത്തു, ശ്രീകൃഷ്ണൻ കരപരിവേശത്തെ അ
 ലകരിക്കുന്നതും മഞ്ഞനാരായ ടൈത്യേന്ദ്രന്മാരുടെ കണ്ണത്തിൽനിന്നും
 പ്രവഹിക്കുന്ന രക്തത്തെ അണിഞ്ഞിരിക്കുന്ന അവയവങ്ങളാൽ
 ടിക്കുകളെ മഞ്ഞളിപ്പിക്കുന്നതും അത്യാതം ദീപ്തിയോടുകൂടി വർദ്ധി
 ക്കുന്ന കോടിപുളയകാലസൂത്രന്മാർക്കു തുല്യമായ പ്രഭയോടുകൂടിയ
 തുമായ ചക്രമെന്ന തേജസ്സു വേഗത്തിൽ ചക്രാധരൻ സമീ
 പത്തു വന്നു ഭഗവാനെ സ്തുതിച്ചു.

ചരണം-1. സുഭർന്നം ദശാവതാരകൃമത്തിൽ ഭഗവാനെ സ്തു
 തിക്കുന്നു. മകരാകൃതിധരൻ=മത്സ്യപ്രകാരം ധരിച്ചവൻ; ഹയ
 ഗ്രീവനെന്ന് അസുരൻ ബ്രഹ്മാവിന്റെ മുഖത്തിൽനിന്നു ഭൂമിയി
 ലുടംഗിച്ചു വേദം കടുക്കൊണ്ടുപോകയാൽ അവനെ നിഗ്രഹിപ്പാ
 നായി വീണ്ണു മത്സ്യമായവതരിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു പരാണം. മന്ദരോ
 ഖാരചതുരൻ =മന്ദരപർവ്വതത്തിന്റെ ഉദ്ധരണത്തിൽ സമർത്ഥൻ;
 പാലാഴിമഥനത്തിൽ മത്തായിരുന്ന മന്ദരപർവ്വതം മഥനാവസര
 ത്തിൽ താങ്ങുപോയപ്പോൾ കൃഷ്ണമായി അതിനെ ഉയർത്തി യഥാ
 സ്ഥാനത്തു നിറുത്തുകയുണ്ടായി പോൽ.

2 നിന്തിരുവടിയുടെ നിയോഗമുണ്ടെന്നാകി-
ലെന്നൊന്നസാധ്യമെന്നാൽ ചിരന്തന,

മഹിധരൻ = ഭൂമിയെ ധരിച്ചവൻ, മഹിതസുകരാവതാരൻ = ശ്രേഷ്ഠമായ വരാഹാവതാരത്തോടുകൂടിയവൻ, ഭൂമിയെ എടുത്തു പാതാളത്തിലേക്കു പോയ ഹിരണ്യാക്ഷനെ കൊല്ലുവാനായി ഭഗവാൻ പനിയായവരിച്ചുവെന്നു പരാണം. മാനുതരൻ = ഏറ്റവും മാനുൻ; ഘോരനരകം = ഭയങ്കരമായ നരസിംഹമൂർത്തി; ഹിരണ്യകശിപുവിനെക്കൊന്നു അവന്റെ പുത്രനും തന്റെ ഭക്തനുമായ പ്രാദാദനെ പാലിക്കുവാനായി നരസിംഹമായവതരിക്കുകയുണ്ടായി എന്നു പരാണം. ചാരുവടുവരൻ = മനോഹരനായ ബ്രഹ്മചാരിശ്രേഷ്ഠൻ; വാമനനായവതരിച്ചു, മഹാബലിയോടു മുന്നടിസ്ഥലം യാചിക്കുകയും ത്രിഭുവനം മുന്നടിയായളക്കുകയും ചെയ്തുവെന്നു പരാണം. തുരൻ = ശാപത്തോടുകൂടിയവൻ; ഭൃത്യതൻ = ഭാർഗ്ഗവരാമൻ; ദുഷ്ടകന്ത്രിയന്മാരെ നന്ദിപ്പിച്ചു ഭൂദാരം കുറയ്ക്കുവാനായി വിഷ്ണുവാണു പരതുരാമനായവതരിച്ചതു്.

സൂരകലഗ്രഹിരൻ = സൂര്യവംശത്തിലുള്ള രാജരത്നം; രാമായതാരം. കരധൃതസിരൻ = കലപ്പു ധരിക്കുന്നവൻ ബലരാമാവതാരം; യദുവിരൻ = യാദവവിരൻ. യദുബൃത്തിന്നു ലക്ഷണയാൽ യാദവനെന്നർത്ഥം. കൃഷ്ണാവതാരം.

കല്ലിസുതരിരൻ = കല്ലിയെന്ന ശോഭനമൂർത്തി; കലിയുഗാവസാനത്തിൽ ദുഷ്ടനിഗ്രഹത്തിനായി അഗ്രമുഖനായി കല്ലി എന്നു പേരോടുകൂടി ശബലാഖ്യഗ്രാമത്തിൽ ഒരു വിഷ്ണു ബ്രാഹ്മണന്റെ പുത്രനായവതരിക്കുമെന്നു പരാണം. പറയുന്നു.

ചരണം 2-നിന്തിരുവടി = അങ്ങയുടെ തൃപ്പാദം; ആശ്രിതന്മാർ അവരുടെ സ്വചികളോടു പറയുന്ന ആചാരവാക്യം. നിയോഗം = കല്പന; ചിരന്തന = പുരാണപുരുഷ; ചിദാനന്ദ = സ്വയംപ്രകാശാനന്ദസ്വരൂപ; ഹന്ത = ആശ്വാപം; ദനുജിതനാന്ത = ദാനവന്മാർക്കന്തക; അനന്ത = നാശരഹിത, സ്വയം വദം = ദയയോടുകൂടിപറഞ്ഞാലും;

ചിന്തിച്ചതെന്തിനു മാം ചിദാനന്ദ,
ഹന്ത ദന്തജകൃതാന്ത, സദയമനന്ത,
വദ നരകാന്ത, നരസുരകാന്ത, ജലനിധി നി-
ശാന്ത, മുനികാന്ത, മുക്തിദപദാന്ത. മാധ

3. സൗതപ്തഗ്രന്ഥാരായ ദൈതൃപാധിപന്മാരിൽ
വദ്ധ്യനിന്നേവൻ മയാ ഭൃത്യമേനം
സദ്യോ നിത്യോഗിക്ക മാം വേദവേദ്യ
ഘൃത്യതര തമുപേത്യ പോരിൽ നിഹത്യ
വിരവിലമത്ത്വരുടെ സൗഹൃദ്യമതു സമ്പാദ്യ
നിരവദ്യ വരവനഹമദ്യ. മാധ

നരകാന്ത= നരകാസുരനാശന, നരസുരകാന്ത= മത്ത്വന്മാർക്കു
ത്ത്വർക്കും കാമ്യ-സേവ്യ. ജലനിധിനിശാന്ത= സമുദ്രമായ ഗു-
ണോടുകൂടിയവനെ, നിശാന്തവസ്തുസദനം ഭവനാശാരമന്ദിരം
എന്നമരം. മുനികാന്ത= മഹർഷികൾക്കു പ്രാപ്യസ്ഥാനമേ, "മ-
നോശ്ലിനി ഗൃഹേചാരൌ" എന്നു വിശ്വാസം. മുക്തിദപദാന്ത-
മോക്ഷപ്രദമായപാദമേന്മാരുടേതുകൂടിയവനെ, 'മുനികാന്താ മുക്തിഃ'
എന്ന ലിംഗാലപാഠത്തിൽ അഹല്യയായ ഗൌതമമഹർഷിയുടേ
പത്നിക്കു ശാപമോക്ഷംകൊടുത്ത ചരണത്തോടുകൂടിയവനെന്നർത്ഥം.
ഇവയിൽ അലങ്കാരം ആദ്യപദപ്രാസം, അന്ത്യപദപ്രാസം, യമക
മുതലായവ.

ചരണം-3-വദ്ധ്യൻ= വധാർഹൻ; മയാ= എന്നാൽ; ഭൃത്യ
എന്നുമാം= ഭൃത്യനായ ഈ എന്നെ; സദ്യഃ= ഉടനെ; വേദവേദ്യ-
ശ്രുതികളെക്കൊണ്ടു അറിയത്തക്കവണ്ണം-ഉപനിഷൽപ്രതിപാദ്യ
ഘൃത്യം= എത്രയും പ്രിയപ്പെട്ടവനെ; തം= ആ വദ്ധ്യനെ; പേ-
ത്യം= പ്രാപിച്ചു, നിഹത്യം= നിഗ്രഹിച്ചു; വിരവിൽ= വേഷ-
ത്തിൽ; അമത്ത്വരുടെ; ദേവന്മാരുടെ= സൗഹൃദിത്വം-തുല്യം; 'സൗ-
ഹൃദ്യംതപ്തം തുല്യം' എന്നമരം. സമ്പാദ്യം= സമ്പാദിച്ചു, നി-
രവദ്യം= നിർമ്മല, അലങ്കാരം അനുക്രമാന്തപ്രാസങ്ങൾ.

4 വരണാലയമിന്നു മരുഭൂമിയാക്കുവൻ
 ധരണീധരങ്ങളേയും ധന്വശീല,
 തകർത്തിടുവതധുനാ താവകീന
 കരണം യദി മയി തരണദിനമണി-
 കിരണപരിലസദരണസരസിജ
 മന്ദ്രണമുദതരചരണ, നതശരണ,
 കൌസ്തുഭാഭരണ

കവിചാക്യ

13 ഇതി വദതി സുദർനേ തദാനീ-
 മധിതതവേപഥുഗാത്രയഷ്ടയന്യേ

ചരണം-4-വരണാലയം= സമുദ്രം, മരുഭൂമി= നിർജ്ജലപ്രദേശം, ധരണീധരം= പർവ്വതം, ധന്വശീല= പുന്നശീല, താവകീനകരണം= അങ്ങയുടെ ഭയം, യദി മധി അസ്തി= എന്നിലുണ്ടെങ്കിൽ, തരണ-സരസിജ= ബാലാർക്കന്റെ രശ്മികളാൽ വിലസുന്ന ചെന്താമരപോലെ മിനുസവും വളരെ മൃദലവുമായ കാലടികളോടു കൂടിയവനെ, നതശരണം= ഭക്തരക്ഷക, “ശരണം ഗൃഹരക്ഷിത്രോഃ” എന്നമാം, കൌസ്തുഭാഭരണം= കൌസ്തുഭരണമായ ഭൂഷണത്തോടുകൂടിയവനെ, അലങ്കാരം, തരണേന്ദ്രാദിപദത്തിൽ ഉപമ; ആദ്യപദപ്രാസം, യമകം, മേഘകാന്ദപ്രാസം എന്നിവയും. പ്രകൃതഘട്ടത്തിൽ ശ്രീകൃഷ്ണവീക്ഷയവും സുദർനനീഷ്ഠവുമായ ഭക്തിഭാവത്തിന്നു പ്രാധാന്യം, അമർഷം, ഭയസ്തകം. ഗർവ്വം മുതലായവ അതിന്നുശമാകുന്നു.

ശ്ലോകം-13-തദാനീം=അപ്പോൾ, സുദർനം=സുദർനചക്രം. ഇതി=ഇപ്രകാരം, വദതി= പറയുമ്പോൾ, മുരചീഷഃ= മുരചീയുടെ-ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ അഗ്രേ=മുമ്പിൽ, ഭരതകലാഭരണാഃ= ഭരതകലത്തിന്നു അലങ്കാരഭൂതനാരായ, തേഹൃദ്രേ=ആ ഇവർ-വാസുദനാർ, അധിതതയഷ്ടയഃ=പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്ന വിറയോടുകൂടിയ ശരീര യഷ്ടിയോടുകൂടിയവരും; യഷ്ടി_വദി ശരീരത്തെ യഷ്ടിയോടപമിക്കുക കവിസമ്പ്രദായമാണു” മുകുളിതനയനാഃ= ചിന്തി

മകളിതനയനാ മുദാപിഷോത്രേ

ഭരതകലാഭരണാ ബഭ്രുവരേതേ

14 കരുദീരപതൃതോപി ധർമ്മജനാ

സ്വപകലഭവാം നിധനാൽജഗൃഹ്യാമാനഃ

യിരിക്കുന്ന കണ്ണോടു കൂടിയവരും ആയിട്ടു, ബഭ്രുവുഃ=വേിച്ചു, വൃത്തം പൃഷ്ഠിതാഗ്രാ ലക്ഷണം-“നന്നരയവിഷമത്തിലും സമത്തിൽ പുനരിഹനം ജജരംഗപൃഷ്ഠിതാഗ്രാ”

അലങ്കാരം:-ഉപമ, രൂപകം, ആദ്യനുപ്രാസം എന്നിവയ്ക്കു സംസൃഷ്ടി ഭരതകലാഭരണം എന്നതിലുള്ള യമകത്തിനും രൂപകത്തിനും ഏകവാചകാനുപ്രായശങ്കരം.

സാരം:-സുദർശനം ഇപ്രകാരം പറയുന്ന സമയത്തിൽ ഭരതകലാലങ്കാരഭൂതനാരായ പാണ്ഡുപുത്രന്മാർ ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ മുമ്പിൽ കണ്ണടച്ചു വിരച്ചുകൊണ്ടുനിന്നു.

‘ഭരതകലാഭരണം’ എന്നതിൽ ഷഷ്ഠിതൽപുരുഷാസമാസമാൺ പറയേണ്ടതു്. അപ്പോൾ ആഭരണശബ്ദം നപുംസകമാകയാൽ ജേ ഭരണാനി എന്നേ ആവുകയുള്ളു. ബഹുപ്രീഹിയാക്കിയാൽ പല്ലിംഗം വരുകെങ്കിലും, അർത്ഥം വിപരീതമാവും. ആ പക്ഷത്തിൽ ഭരതവംശരായ ആഭരണത്തോടു കൂടിയവർ എന്നു പറയേണ്ടതായിരിക്കയാൽ ഭരതകലത്തിൽ ജനിച്ചതു കൊണ്ടാണ് ഇവർക്കു് യോഗ്യത എന്നല്ലാതെ ഭരതകലത്തിന്നു ശോഭാധായകന്മാണെന്നാവുകയില്ല. അതു ഉചിതവുമല്ല. അതുകൊണ്ടു് പ്രകൃതപ്രയോഗം മിഥുനംതന്നെ സുദർശനേ വദതി എന്ന സതിസപ്തമിയെക്കൊണ്ടുതന്നെ കാലം പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കെ തദാനിമെന്നതു പുനരക്തമായിരിക്കുന്നുവെന്നും ധരിക്കണം.

ശ്ലോകം-14-കരുദീഃ=കരുദാജാക്കന്മാർ ദുര്യോധനാദികളാൽ അപകൃതം-അപീ=അപകാരം ചെയ്യപ്പെട്ടവനെന്തിരിക്കിലു സ്വപകലഭവാം=തന്റെ വംശത്തിൽ ജനിച്ച ആറാവടെ നിധനാൽ=വധത്തിൽനിന്നു, ജഗൃഹ്യാമാനഃ=വെറുക്കുന്നവനായ അസൌഃ-ധർമ്മജനഃ=ഈ ധർമ്മപുത്രൻ, ഹരിഃ=ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ ശരം=ശാന്തിയെ, നിനീഷുഃ=നയിപ്പിക്കുവാനായിട്ടു് നിന്തേ

ധർമ്മപുത്രർ.

കാമോദരി—അടന്ത

- 1 കൊണ്ടൽവണ്ണ പഴുതെ വോനിതു
കൊണ്ടു കോപിക്കെതേ.
ഉണ്ടു നിൻകൃപയെങ്കിൽ മമ ബലം
കണ്ടുകൊറുക വിമതേ ജനാർദ്ദന കെ
- 2 ശത്രുസുനെ, വിഭോ, വേദിയ—
ശത്രുവന്നിയെ മുദാ
സർവ്വലോകം ഭവിക്കുന്നതിൻമുമ്പെ
സംഹരിക്ക ഭഗവൻ ജനാർദ്ദന. കെ
- 3 ലക്ഷ്മീനാഥ, സമയം കഴിഞ്ഞുടൻ
സാക്ഷിയായിട്ടു നീയും
ദണ്ഡനാകിയ ഫലഗുണനെക്കൊണ്ടു
ശിക്ഷയാരിനിയ്യം ജനാർദ്ദന. കെ

ധർമ്മ:- കൊണ്ടൽവണ്ണ=കൂർവണ്ണ, പഴുതെ=വെറുതെ
മതം=ശത്രുവിൻ. ഉപമ, അന്യപ്രാപ്തം മേലകാരപ്രാപ്തം
നിയ്യം അലങ്കാരം.

2— ശത്രുസുനെ=വൈരിനാശന, വേദിയ ശത്രു
വന്നിയെ=അങ്ങയുടെ ശത്രുവന്നിയെ, മുദാ=സന്തോഷത്തോടു
[സംഹരിക്ക] അടക്കുക.

3— സമയം=പ്രതിജ്ഞ, “സമയസ്തപഥാമാരാകാലസിം
ന്തസംവിദാ” എന്നമരം.

സാക്ഷി=സാക്ഷാൽ ദ്രാഷ്ടാവു്, കാരണഭൂതൻ, സാക്ഷി-
ന്താൽ ആത്മാവിന്റെ അവസ്ഥാരൂപസാക്ഷിത്വമായ തടസ്ഥ
ക്ഷണം സൃചിപ്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. അവസ്ഥാരൂപസാക്ഷി
മെന്നതു്—ആത്മാവു ജീവന്മാരുടെ ജാഗ്രതസ്വപ്നസുഷുപ്തികളു
മൂന്നവസ്ഥകളേയും ആ അവസ്ഥകളിലുള്ള വ്യാപാരങ്ങളേ
അവസ്ഥാവത്തുകൂടായ ജീവന്മാരേയും സാക്ഷാൽ ദർശിച്ചുകൊ
നിർവ്വഹിക്കാനായിത്തന്നെ വർത്തിക്കുക എന്നുള്ളതാകുന്നു. ഏവമു
‘സാക്ഷി’ ശബ്ദം ഭഗവൻ, ചിദാനന്ദസ്വരൂപനായ പരമേശു്

4 അന്ധകാനപയമണേ, സരോരുഹം-
 ബന്ധുതാനമരുണേ
 ഹന്തനൈവണ്യം നല്ലുന്നിതനപരം-
 മന്ധകാരഹരണേ ജനാർദ്ദന. കൊ-

വാണെന്നുള്ള തത്ത്വത്തെ സ്തുരിപ്പിക്കുന്നു. ദക്ഷൻ = സമർത്ഥൻ. ഫലഗുണൻ = അർജ്ജുനൻ, ശിക്ഷയു = ശിക്ഷിപ്പിച്ചുവെങ്കിലും. ധാതുപദത്തിൽ 'ശിക്ഷ വിദ്യോപദേശം' എന്നാണ് കർണനെ കീഴും ധാതുക്കൾക്കു അനേകാർത്ഥമുള്ളതിനാൽ ലോകത്തിലും കാവ്യത്തിലും മറ്റും ദണ്ഡാർത്ഥത്തിൽ പ്രയോഗിക്കുന്നുണ്ട്. "ശിക്ഷിക്കും ശിക്ഷ്യനാമു നീനെ രക്ഷിക്കും രക്ഷ്യനാംചിദം." എന്നു ശാകുന്തളം. വിദ്യോപദേശാർത്ഥമായ 'ശിക്ഷ' ധാതുവിന്റെ പ്രയോഗം തിന്മാപദേശസ്തോരകമാണെന്നുമാർക്കണം. അരിനീചയം = ശത്രുസമൂഹം, ജനാർദ്ദന = ജനനെന്ന അസൂരനെ നശിപ്പിച്ചവനെ = ശ്രീകൃഷ്ണ.

4-അന്ധകാനപയമണേ = വൃഷ്ടിവിംശരത്നമേ, സരോരുഹ ബന്ധു = സൂര്യൻ, അരുണേ = സൂര്യന്റെ സാരമിയീൽ, നൈവണ്യം = സാമർത്ഥ്യം, അനപരം = ദീവസദേതോരം; അന്ധകാരഹരണേ = ഇന്ദ്രിണി അകരുന്നതിൽ.

3-4 പരമേശ്വരൻ്റെ വനവാസവും ഒരു വർഷം അജ്ഞാതയാസവും ചെയ്തുകൊള്ളാമെന്നുള്ള പ്രതിജ്ഞയെ നിർവ്വഹിച്ചതിനു ശേഷം അങ്ങു കാരണഭൂതനായിനിന്നു സമർത്ഥനായ അർജ്ജുനനെക്കൊണ്ടു ശത്രുക്കളെ നശിപ്പിക്കുക. സൂര്യൻ ദീവസന്തോരം ഇന്ദ്രകുറിക്കുന്നതു അരുണനെക്കൊണ്ടാണ്. ആകയാൽ ഭവാനും അപ്രകാരം പ്രവർത്തിക്കുകയാണ് ഉചിതമായിരിക്കുക എന്നു സാരം. ഇതിൽ, അരിനീചയശിക്ഷയെന്നും അന്ധകാരഹരണമെന്നുമുള്ള സാധാരണധർമ്മം ബിംബപ്രതിബിംബോവാപനമാകയാൽ ദൃഷ്ടാന്തമലങ്കാരം. ലക്ഷണം - "ദൃഷ്ടാന്തമതീനെച്ചിംബപ്രതിബിംബങ്ങളാക്കുകിൽ". ഫലഗുണവിശേഷണമായ ദക്ഷപദം അങ്ങു ശസ്ത്രമെടുക്കേണ്ട; അധർമ്മനെ ആ കൃത്യമൊക്കെ

ഭേദം:-

മാനവസൽഗുണനിയമം, വോദശ-
നന്യനില സുമതേ,
നിന്നിലുള്ള യോസത്യധർമ്മങ്ങൾ
നന്മ നന്മ ഗുപതേ, തവ
ഭൈര്യമാത്ര കളവാൻ സുഭർന്ന-
മിന്നു ഭർഷിപ്പിച്ചു ഞാൻ.

മാനവ

സാരംഗം-അടന്ത.

2 ഗാന്ധാരിതനയരൈക്കൈലചെയ്യാൻ
ചിന്തചെയ്തു നിന്നെ ഞാൻ
കന്തിനന്ദനൻതന്നെ അതിനൊ-
രന്തരായമാണ്ണു ഹന്ത
സാന്തപിതോഹമമനാ ഭജിക്ക നി
ശാന്തഭാവമധുനാ.

നടത്തിക്കൊള്ളുമെന്നിങ്ങിനെയുള്ള അഭിപ്രായത്തെ സൂചിപ്പി
ന്നതുകൊണ്ടു പാരികരം. അന്തപ്രാസം ശബ്ദാലങ്കാരം.

ഭേദം:- മാനവപുഷ്പ; വോദശൻ വോന്നസദശൻ
ന്യപ്രാസം. ഇവിടെ അനന്യയാലങ്കാരം വ്യാഗ്രം. "തന്നേ
സമയം തന്നെ ചെയ്യാനാലായം" മാറ്റ ചില
പക്ഷത്തിൽ അസമാലങ്കാരം വാച്യം.

2 ഗാന്ധാരിതനയർ-ദൃശ്യോധനാദികൾ; കന്തിനന്ദൻ
ധർമ്മപുത്രൻ; അന്തരായം=വിപ്ലവം; സാന്തപിതൻ=സമാധാ
പ്പിക്കപ്പെട്ടവൻ; അമനാ=ഇവനാൽ (ധർമ്മപുത്രന്മാർ) ഭജിക്ക=
സപിതരീകരം.

ശാന്തഭാവം=ശാന്തിയെ. അന്തപ്രാസം. മേകാന്ത
സമെന്നിവ ശബ്ദാലങ്കാരം.

കവിവാക്യം:—

15. ശബ്ദോപിവാ ശതമഖോചി ചതുർമുഖോവാ
നിർവാപണ നഖല യസ്യ പരം സമത്മാഃ
നിന്ദേ യധിഷ്ഠിരമുഖാംബുജമുക്തസൃക്തി
വാരാ ശമം മുരളിഭജലകോപവഹ്നിഃ

16. ദുർവ്വാരകോപശാലീ
ദുർവ്വോധനചോദിതോഥ ദുർവ്വോസാഃ

ശ്ലോകം-15 ശർവ്വഃ അപി വാ-ശതമഃ അപി—ചതുർമുഖഃ വാ= ശിവനാകള; ദേവേന്ദ്രനാകള; ബ്രഹ്മാവകള; പരം= കേവലം; യസ്യ= യാതൊരു കോപാഗ്നിയുടെ നിർവ്വാചനേ= ശമനത്തിൽ; സമത്മാഃ= സമത്മന്മാർ, ന.ഖലു= അല്ലയോ; സഃ= ആ, മുരളിഭജലകോപവഹ്നിഃ= മുരാനുകനായ ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ ഉജ്ജ്വലമായ കോപാഗ്നി; യധിഷ്ഠിര-വാരാ= ധർമ്മപുത്രരുടെ മുഖപങ്കജത്തിൽനിന്നു ഉദ്ഗമിച്ചതായ സുഭാഷിതമാകുന്ന ജലത്താൽ ശമം= ശാന്തിയെ; നിന്ദേ= നയിപ്പിക്കപ്പെട്ടു. ദപികർമ്മകം.

വൃത്തം. വസന്തതിലകം; ഇവിടെ കോപത്തിൽ വഹ്നിത്വാപരോപം സൃക്തിയിൽ ജലതപാരോപത്തിന്നു നിമിത്തമാകയാൽ പഞ്ചരീതരൂപകം, മുഖാംബുജമെന്നതിൽ ഉപമ. ഇവയ്ക്കു ഏകവാചകാനുപ്രവേശ സങ്കരം. ശബ്ദലങ്കാരം മേഘകാനുപ്രാസം, ആചുനപ്രാസം, ദപിതിയാക്ഷരപ്രാസമെന്നിവ. 'മുക്തസൃക്തി'യെന്നതിലെ മേഘകാനുപ്രാസത്തിന്നും രൂപകത്തിന്നും സങ്കരം ഇത്യാദിനോക്കിക്കൊറ്റക.

സാരം:—ശിവൻ ഇന്ദ്രൻ, ബ്രഹ്മാവു എന്നിവരിൽ ആർക്കും ശമിപ്പിച്ചാൻ കഴിയാത്തതായ മുരനാശനന്റെ കോപാഗ്നിയെ കവലം യധിഷ്ഠിരന്റെ മുഖപങ്കജത്തിൽനിന്നു ഉദ്ഗമിച്ച സൃക്തിജലം ശമിപ്പിച്ചു.

ശ്ലോകം-16 മ= അനന്തരം; ദുർവ്വാരകോപശാലീ= തട്ടുശാൻ കഴിയാത്ത കോപത്തോടു കൂടിയവനും ദുർവ്വോധനചോദിതഃ=

സദ്യോപി ശിഷ്യഗണൈ-
ര്യൂരിം പ്രാപ സംസുരൻ ശ്യം.

ദർശ്യാസസ്സ:

1. ചന്ദ്രക്കലായര, പാലയ മാം
മരണമയ, പരിപാലയ മാം
ഇന്ദ്രമുഖാമരവന്ദിതപാദാര-
വിന്ദ, കൃപാലയ, പാലയ മാം.
2. നാനാജനങ്ങളും കേട്ടുകൊറുവിൻ
നാളൊരനാഴികനേരംപോലും

ദർശ്യാധനനാൽ പറഞ്ഞയക്കപ്പെട്ടവനായ; ദർശ്യാസാ = ദർശ്യാസസ്സെന്നമഹർഷി; സർവ്വൈഃ ശിഷ്യഗണൈഃ അപി = എല്ലാ ശിഷ്യഗണത്തോടും കൂടി; ശർവ്വം = ശീവനെ; സംസുരൻ = നല്ലപോലെ സ്തുരിക്കുന്നവനായിട്ടു ഉർവ്വീശം = രാജാവിനെ ധർമ്മപുത്രരെ - പ്രാപ = പ്രാപിച്ചു. ഴുത്തം, തീതി. ലക്ഷണം: "ആശ്യാപൂർവ്വാർഷത്തിന്നുരചെയ്തിട്ടുള്ള ലക്ഷണത്തെന്ന മാറാതെ യുത്തരാർലത്തീനമുപയോഗിക്ക തീതിയാമെന്നാൽ" ആദ്യേക്ഷരപ്രാസം, ദ്വീതിയേക്ഷരപ്രാസം, മേകാനപ്രാസമെന്നിവ അലങ്കാരം.

സാരം: - ധർമ്മപുത്രൻ ശ്രീകൃഷ്ണനെ സമാധാനിപ്പിച്ചയച്ചശേഷം അത്പന്ഥം കോപനനായ ദർശ്യാസസ്സു ദർശ്യാധനൻ വാക്കുകേട്ടു ശിഷ്യസംഘത്തോടുകൂടി ശീവസ്തുരണം ചെയ്തുകൊണ്ടു ധർമ്മപുത്രരുടെ അടുക്കൽ ചെന്നു.

1 ചന്ദ്രക്കലായര = അമ്പിളിക്കലമുടുന്നവനെ; മരണമയ = വേഷസ്വരൂപ; ഇന്ദ്രമുഖാമരവന്ദിതപാദാരവിന്ദ = ഇന്ദ്രദേവന്മാരാൽ വന്ദിക്കപ്പെട്ട പാദലക്ഷണത്തോടുകൂടിയവനെ; കൃപാലയ = ദയാനിലയമേ; പാലയ = രക്ഷിച്ചാലും; പാദാരവിന്ദ എന്നതിൽ ഉപമ; 'കൃപാലയപാലയ' എന്നതിൽ യമകം. എന്നാൽ പാലയമാം എന്നിങ്ങിനെ ആദ്യപാദങ്ങളിലുള്ളതിന്നു അർത്ഥവ്യത്യാസമില്ലായ്മയാൽ യമകമാവുന്നതല്ല.

നാമംപലതൃണത്തിലൊക്കെ നാമസം-
കീർത്തനം ചെയ്യണം നാണംവിനാ.

- 3. മാനവന്മാരെ, ധരിച്ചുകൊടുവിൻ
മാനുഷജനം പഴുതാകാതേ
മാനസതാരിൽ മറന്നുചോകാതേ സ്തു-
രിച്ചുകൊള്ളേണമേ സാംബശിവം
- 4. മൃതപുഞ്ജയ, ശ്രീപുരാതക; മാം. •
മൃതപുഞ്ജയോടിഹ പാഹിതമാം
ഭക്തജനപ്രിയ, ജന്മാന്തരേപിച
ദേഹി ഭവദീയഭക്തിമിമാം
- 5. തംബുരുരുദ്രവീണാദികളും
താംബുലമാലതീമാലകളും
അംബുജലോചനമാരുമല്ലാനന്ദ
മാനന്ദമൂർത്തിയെച്ചിന്തിക്കുമ്പോൾ.
- 6. ജീവജന്തുക്കളെയൊക്കെ മേലിൽ
ജീവിതേശൻ കൊണ്ടുചോകും നന്ദം
ഈവണ്ണമുള്ളിലുറപ്പിച്ചെല്ലാവരും
മാവോളം നല്ലതു ചെയ്തുകൊടുവിൻ

2—3 നാണം വിനാ= ലജകൂടാതെ, പഴുതു= നീക്കുവാം;
'ആകാതെ ചോകാതെ' എന്നതിൽ യമകം.

4 മൃതപുഞ്ജയ= കാലനെ ജയിച്ചവനെ, ശ്രീപുരാതക= ശ്രീ
പുരാതനനാശന, മൃതപുഞ്ജയോൽ=കാലഭയത്തിൽനിന്നു, പാഹിതമാം
നല്ലപോലെ പാലിച്ചാലും, ജന്മാന്തരേപിച= മറന്നുള്ളജന്മത്തിലും;
ദേഹി= തന്നാലും, ഇശം ഭവദീയഭക്തി= വോന്നിലുള്ള ഈ
ഭക്തിയെ. അന്തഃപ്രാപ്തം. 'മൃതപുഞ്ജയ' എന്നതിൽ പരികരം
അർത്ഥമാലങ്കാരം.

5—7 രുദ്രവീണാ= ഒരു വകവീണ, താംബുലമാലതീമാല
കൾ= വെററില പിച്ചുകമാല എന്നിവ, ജീവിതേശൻ= യമൻ;
മാർവംഗിമാർതൻ കടാക്ഷവലം സുന്ദരികളുടെ കടക്കണ്ണുകൊ

- 7. വന്നിയിൽ പാറുകൾ വീഴുംപോലെ
മത്സ്യം വലയിലണയുംപോലെ
വല്ലാതെ ചാർച്ചിമാർതൻകടാക്ഷവ-
ലയിൽ വീണീടായ്ക്ക സജ്ജനമേ!
- 8. നന്നല്ല കാമവിനോദമഹോ
നമ്മുടെ നാഥൻ മഹേശ്വരനെ
നന്നായിസ്സേവിച്ചുകൊടുവിനെല്ലാവരും
നാനാവിഷയങ്ങൾ കൈവെടിഞ്ഞും. ചന്ദ്ര-
- 17. പുരോഹിതം മുനിമുപവിഷ്ണുമാസനേ
പുരോഹിതം നിജമുപവേശ്യ ധർമ്മഃ
പുരോഹിതപ്രകൃതിരനേന ഹസ്തിനാൽ
പുരോഹിതപ്രഹിതമവാച സാഞ്ജലിഃ.

ണ്ടുള്ള നോട്ടമാകുന്ന വല. ഇവിടെ സന്ദർശിക്കട്ടെ കടാക്ഷവലയിൽ പതിക്കുന്നതു തീയിൽ പാറുകൾ വീഴുന്നതുപോലെയും മത്സ്യം വലയിലകപ്പെടുന്നതുപോലെയുമാണെന്നിങ്ങിനെ ഉപമയാണു് ഒന്നിലധികം ഉപമാനങ്ങൾ കൊണ്ടു് ഉപമിച്ചിരിക്കുകയാൽ മാലോപമ. 'കടാക്ഷവല' എന്നതിൽ രൂപകം.

8- നാനാവിഷയങ്ങൾ = പലവിധത്തിലുള്ള തരണിചേരുന്നതാംബുലാദികളായ ഉപഭോഗവിഷയങ്ങൾ.

ഈ സന്ദർഭത്തിൽ ഈശ്വരവിഷയകവും മഹർഷിനിഷ്ഠമായ ഭക്തിയെന്ന ഭാവത്തിന്നു പ്രാധാന്യം.

ശ്ലോകം. 17. പുരാ = മന്യുതന്നെ; അനേന = ഈ ഒരർത്ഥ സസ്തിനാൽ. ഉഹിതപ്രകൃതിഃ = ഉഹിതപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന സ്വഭവത്തോടുകൂടിയ, ധർമ്മഃ = ധർമ്മപുത്രൻ; നിജം = സ്വകീയമായതന്റെ; പുരോഹിതം = ആചാര്യനെ യൗമ്യനെ, പുരഃ ഹി = മുൻഭാഗത്തുതന്നെ, 'ഹി' ശബ്ദം ഏവകാരാർത്ഥകം. ഉപവേശ്യ = ഇരുത്തി, ഹസ്തിനാൽ = ഹസ്തിനമെന്ന; ഹാസ്തിനമെന്നാകുന്ന ശർയായരൂപം. സംജ്ഞാശബ്ദമാകയാൽ വിശേഷ്യം ആ അനന്തരിച്ഛ് ലിംഗവ്യക്യാസം വന്നിട്ടില്ല പുരഃ = പുറയിൽനിന്നു്

ധർമ്മപത്രം:—

ദൈവീ മന്ദിരം

ജയജയ തപോധന! മഹാത്മൻ! സപദി
ജനനമയിസഫലയതിജഗതിതവ ദർശനം. ജയ-

- 1. സാംപ്രതം സംഹരതി ഭരിതം പണ്ടു
സൂത്രീയെന്നതുമപിമ നിയതം മേലിൽ,
ശ്രമിതി മസ്യ ചയ്തിത ചഖല സമാഗമം. ജയ-

അമിതപ്രമിതം=ശത്രുവായ സുയോധനനാൽ അയക്കപ്പെട്ടവനും,
തം മുനിം=ആ ദർവ്വസസ്സിനോടു്, സാംഭവി=കൂപ്പുകൈയോടു കൂ
ടിയവനായിട്ടു്. ഉവാച = പറഞ്ഞു. വൃത്തം അതിമതരാ,
ലക്ഷണം:- 'ചതുർവിർഹപുതിരചിരാ ജഭസു'ജഗം.' അലങ്കാരം
യമകം.

സാരം:—പണ്ടേതന്നെ ദർവ്വസസ്സിനാൽ ഉൾക്കൊണ്ടു
പ്രതിയോടുകൂടിയ യുധിഷ്ഠിരൻ തന്റെ ആചാര്യനെ മുൻഭാഗ
ത്തുതന്നെ ഇരത്തി ഹസ്തിപുരത്തിൽനിന്നും ശത്രുവായ ദുര്യോധ
നനാൽ പ്രേഷിതനും ആസനത്തിലിരിക്കുന്നവനുമായ ആ ദർവ്വ
സസ്സിനോടു കൈകൂപ്പിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു.

തപോധനൻ=തപസ്സായ ധനത്തോടുകൂടിയവൻ. സപദി=
ഉടനെ. ജനനം=ജന്മം, 'രെയി' എന്നതു അനന്തയനത്തിനോ
ആശ്ചര്യത്തിനോ ദ്രോഹകം, സഫലയതി= സഫലമാക്കുന്നു,
ഭഗതി=ലോകത്തിൽ, ഭഗവാന്റെ ദർശനം തൽക്ഷണംതന്നെ
ജന്മത്തെ സഫലമാക്കുന്നുവെന്നു സാരം.

1 സാന്ദ്രതം=ഇപ്പോൾ, സംഹരതി=നശിപ്പിക്കുന്നു,
ഭരിതം=പാപം, പണ്ടു=മുൻജന്മത്തിൽ, സൂത്രീ=പുണ്യവാൻ
അപിമ=അതുകൂടാതെ, നിയതം=നിയമം, ശ്രമിതിമചമംഗള
മെന്നും, സൂചയതി=സൂചിപ്പിക്കുന്നു. സമാഗമം=വരവു് 'ഖല'=
നിയമം.

ഇപ്പോൾ ഭഗവാന്റെ ആഗമം മുൻപെ പറഞ്ഞു നശിപ്പി
ക്കുന്നു. എന്നുമാത്രമല്ല, ഞാൻ പണ്ടു നിയമമായും സൂത്രം ചെ
മ്മിട്ടുണ്ടെന്നും എന്നിങ്ങ മേലിൽ ശ്രമമാണെന്നും ദ്രവ്യമായ സൂചി
പ്പിക്കുകയുംചെയ്യുന്നു.

2. ശങ്കരാംശോഭ ഭൂതസൂത്രേ! മമ ഹി
 സങ്കടമകരവാനയി, തേ; പാദ-
 പങ്കജം പ്രണമാമി കരുണാപയോഗേ. ജയ
 ദർവ്യാസസ്തഃ—

മദ്ധ്യമാവതി ചമ്പ

കന്തിസുത, കുശലവാക്യംചൊൽക
 ചിന്തിക്കിലോനൈവ യോഗ്യം; വനേ
 ചന്താപചെന്നിയേ കിന്തു തവ സൗഖ്യം
 കല്യാണശീല! റൂപമെതലേ
 പാത്രം ലഭിച്ചോരുദന്തം കേട്ടു
 വാക്യേനൂ പലരും ഭവന്തം സൂത്രത-
 പാത്രമല്ലോ നീയുമോക്കിൽ നിതാന്തം. കല്യാ

ധർമ്മപത്രൻ:—

ശിഷ്യരെ അനുഗ്രഹിപ്പാനും അധിക-
 ദൃഷ്ടരെ നിഗ്രഹിപ്പാനും മനസി

(അലങ്കാരം ആദ്യനുപ്രാസവും സമുച്ചയവും)

2. ശങ്കരാംശോഭഭൂത = പരമേശ്വരന്റെ അംശത്തി-
 നിന്നു ജനിച്ചവനെ, 'അയി' എന്നു സംബോധനാർത്ഥം
 പ്രണമാമി = സമസ്തരിക്കുന്നു, കരുണാപയോഗേ = ദയാസമുദ്ദേ-
 ഉപമ. രൂപകം, അന്ത്യനുപ്രാസം. അലങ്കാരം

ദർവ്യാ-കുശലവാക്യം = കുശലപ്രശ്നം 'അപി കുശലം'
 നിന്നിനെയുള്ള വാക്യം. നൈവ യോഗ്യം = ഉചിതമല്ലതെ-
 വാനസന്താപചെന്നിയെ കിന്തുതവസൗഖ്യം = വന്തത്തിൽ ദ-
 മല്ലാതെ സുഖമന്താണുള്ളതു? കല്യാണശീലം = മംഗളസ്വഭാ-
 ഉദന്തം = വൃത്താന്തം, ഭവന്തം = നീവെന്ന, സൂത്രപാത്രം = പ-
 യാൻ, 'വാന സന്താപചെന്നിയെ' ഇത്യാദിവാക്യാർത്ഥം ക-
 വാക്യം ചൊല്ലു ഉചിതമല്ലെന്നുള്ളതിന്നു ഹേതുവാകയാൽ ക-
 ലിംഗം, 'ഭവന്തം' ഇത്യാദിയീൽ അന്ത്യനുപ്രാസം.

ധർമ്മ - ശിഷ്യർ = സജ്ജനങ്ങൾ, പുഷ്പമോദനം = അധിക-
 നോഷ്ണത്താകൂട്ടടി, സഞ്ചരസി = സഞ്ചരിക്കുന്നു; ഞാനും =

പുഷ്പമോദേനസഞ്ചരസി നൃനം
സജ്ജനസപത്ന ചെസ്താനം വിരവി-
ലിജ്ജനത്തിൻ കഴിവരാനം നിയമ-
മജ്ജനാദികളാത്ര രചയതു ഭവാനം ജയ-

ദർവ്വാനസ്സം—:

ചൊല്ലെഴും ധർമ്മതിനാലേ
നല്ലതുഭവിക്കും വഴിപോലെ നീയും.
അല്ലൽതേടായ്ക്കു ഹൃദിക്രമണരെപ്പോലെ. കലപാ-
ഭാഗധേയാംബുധേ! നിന്നെ ഞാനും
ഭാഗവതപുതവം മനേപ; യാമി
ഭാഗീരഥീജലേ സ്തോത്രമതീടനേപ. കലപാണ-

ത്വയം. യമകം അലങ്കാരം. സജ്ജനസപത്നം=സാധുജനപുരുഷ-സ
പ്ലാരം. കഴിവരാനം=സാധിക്കുവാൻ; അഥവ, കഴി=കഴിവു,
നിയമമജ്ജനാദി=മാദ്ധ്യഹ്നികമായ നിത്യകർമ്മം, സ്നാനം മുതലാ
യവ, രചയതു=ചെയ്യാലും, അലങ്കാരം അന്തോന്തപ്രാസം; സജ്ജ
നസപ്ലാരം ചെസ്താനെന്നിടയ്ക്കു വേഗത്തിൽ സാധിക്കുവാനായി അ
ങ്ങു താമസിക്കാതെ നിത്യകർമ്മം സ്നാനം മുതലായവയെ അനു
ഷ്ഠിച്ചാലും എന്നു സാരം. 'വരാനം' 'ഭവാനം' എന്നിവയിലെ
'ഉം' പ്രാസത്തിനായിമാത്രം.

ദർവ്വാനസ്:—കൃപണർ=ക്ഷുദ്രന്മാർ, അന്തോന്തപ്രാസമലങ്കാരം;
ഭാഗധേയം=ഭാഗ്യം, ഭാഗവതപുതവം=ഭഗവദ്ഭക്തന്മാർക്കു മുമ്പ
നായി; മനേപ=വിചാരിക്കുന്നു; യാമി=ചോദിക്കുന്നു, ഭാഗീരഥീ
ജലേ=ഗംഗാജലത്തിൽ; അതീടനേപ=ഏറ്റവും പുണ്യവത്തായ
ഇതു ഭാഗീരഥീജലം എന്നതിന്റെ വിശേഷണം. രൂപകം അന്തോ
ന്തപ്രാസമെന്നിവ അലങ്കാരം.

യുധിഷ്ഠിരോക്തിയിൽ മുമ്പിവിഷയമായ ഭക്തീക്കും താപ
സോക്തിയിൽ യുധിഷ്ഠിരവിഷയമായ വാത്സല്യത്തിന്നുമാണ്
ഈ ഘട്ടത്തിൽ ആസ്പാദ്യമാനത.

3. പാരിലുള്ള ഭാമിനിമാരിൽ ഭാഗ്യമിനാ
പാമ്പരിങ്ങു വന്നീടും മുമ്പിൽ
പാപമല്ലയോ ഞാൻ ഭജിച്ചതും. കിന്തു -
4. സോപദംശം ശോഭനമന്നം സുപസമിതം
താപസോത്തമൻ നൽകീടാത്താൽ
കോപമോടവൻ ശാപവുമേകും. കിന്തു -
5. കർമ്മല്ലോസകലത്തിനുംകാര്യമോത്താൽ
കർമ്മസാക്ഷിസുതനന്ദനരക്ഷിത-
ധർമ്മലവുമിഹ നിഷ്ഠലമാമോ? കിന്തു -
6. പാണ്ഡവാനാം പാലനലോല പാഹി ശൈരേ!
പാരമുള്ളോരഴൽ തീർത്തന്നെ
പദ്മനയന! കാത്തരുളുകദേവ! കിന്തു -

ഭക്തപം; മാംഉപേതപ=എന്റെ അടുത്തുവന്നു" ആദ്യനുപ്രാസ മലങ്കാരം.

3 പാമ്പർ = വഴിപോക്കർ. അഥിതികൾ. 'അധാനിനോ തിമിർജ്ഞയഃ' എന്ന് സ്തുതിയുണ്ടു്.

4 സോപദംശം=കൂട്ടുവാനുള്ള ഉപകരണങ്ങളോടുകൂടിയതു്, സുപസമിതം= പരിപോടുകൂടിയതു്.

5 കർമ്മസാക്ഷിസുതനന്ദനരക്ഷിതധർമ്മലം = ധർമ്മപത്ര നാൽ രക്ഷിക്കപ്പെട്ട ധർമ്മത്തിന്റെ ഫലം, കർമ്മസാക്ഷി= സൂർയൻ സൂർയന്റെ സുതൻ= അന്തകൻ, അന്തകപത്രൻ= യുധിഷ്ഠിരൻ.

6 പാണ്ഡവാനാം= പാണ്ഡവന്മാരുടെ, പാലനലോലം= രക്ഷാതല്പര, പാഹി= രക്ഷിച്ചുലം, ശൈരേ=ശ്രീകൃഷ്ണ, ഇവയിൽ ആദ്യനുപ്രാസം, അനുക്രമപ്രാസമെന്നിവ നോക്കിക്കൊരുക.

'പദ്മനയന' എന്നതിൽ ഉപമ, 'പാണ്ഡവാനാം പാലന ലോല' എന്നതിൽ പരികരം. ഇവിടെ ശങ്ക, ശ്രാസം, ചിന്ത, ജാഡ്യമെന്നീ ഭാവങ്ങളാൽ ഉപസ്തുതപായ ശോകഭാവമെന്നെ യാണു ചർച്ചണാവിഷയമാകുന്നതു്; കരുണമല്ലെന്നുള്ളതു അടുത്ത ശ്ലോകത്തിലെ 'സ്തിതചന്ദ്രികയാ പ്രചർഷയ'ന്നിത്യാദിയാൽ കവിതന്നെ തെളിയിച്ചിട്ടുണ്ടു്.

19. വിധുരാധിരഭൂൽ പുരോഭവി
 ഭൂപദേന്ദ്രാത്മഭവോചകോരികാം
 സ്തിതചന്ദ്രികയാ പ്രഹർഷയൻ
 ചലദ്രക്ചഞ്ചുപുടാം തമോപഹഃ.

ഭഗവാൻ:-

കല്യാണി അടന്ത

ധന്യേ! മഹിതസൗജന്യേ! പഞ്ചാല-
 കന്യേ കേരക വദാന്യേ!

ശ്ലോകം—19 തമോപഹഃ = തമോജ്ഞമായ-ശോകമായ-
 ഇരുട്ടിനെ അകറുന്ന “തമോന്ധകാരെ സ്വപ്നാനു തമശ്ലോകേ
 ഗുണാന്തരേ” എന്നു വിശ്യാം. വിധുഃ = ശ്രീകൃഷ്ണനായ ചന്ദ്രൻ.
 “വിധുഃ ശ്രീചന്ദ്രലാഞ്ചനഃ” “വിധുസ്സുഃശ്രീശ്രീഭൃംഗം” എന്നു
 അർത്ഥദായത്തിലും അമരം. അഥവാ, വിധുവായ തമോപഹൻ-
 ശ്രീകൃഷ്ണനായ ചന്ദ്രൻ എന്നുമാവാം. “തമോപഹസ്സഹസ്രാത്തു
 താകാജിനവന്നിഷു” എന്നു വിശ്യാം. ചലദ്രക്ചഞ്ചുപുടാം =
 ഇളകിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന കണ്ണുകളായ ചഞ്ചുപുടത്തോടു കൂടിയ,
 ചഞ്ചു = കൊക്ക, ഭൂപദേന്ദ്രാത്മഭവോചകോരികാം = പാഞ്ചാലി-
 യായ ചകോരികയെ; ചകോരിക = ചമനോത്തു, സ്തിതചന്ദ്രി-
 കയാ = പുഞ്ചിരിയാകുന്ന നിലാവിനാൽ, പ്രഹർഷയൻ = സന്തോ-
 ഷിപ്പിക്കുന്നവനായിട്ടു, പുരോഭവി = മുൻഭാഗത്തിൽ. ആവി-
 രഭൂൽ = ആവിട്വിച്ചു. വൃത്തം വിധോതിനി; ലക്ഷണം:- “വിഷമേ
 സസജംഗവും സമേ സദംഗം ഗുരുവും വിധോതിനി” അലങ്കാര
 ശ്ലീഷുപരമ്പരികരൂപകം. “വിധു” “തമോപഹഃ” എന്ന രണ്ടു
 ദിക്കിലും ശ്ലീഷും.

സാരം:- ഇളകിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന കണ്ണുകളായ ചഞ്ചുപുട-
 ത്തോടു കൂടിയ പാഞ്ചാലിയാകുന്ന ചകോരികയെ പുഞ്ചിരിയാ-
 കുന്ന ചന്ദ്രികയാൽ സന്തോഷിപ്പിക്കുന്നവനായിട്ടു; ശോകമാ-
 കുന്ന ഇരുട്ടിനെ അകറുന്ന ശ്രീകൃഷ്ണനായ ചന്ദ്രൻ അവളുടെ
 മുമ്പിൽ പ്രത്യക്ഷനായ” ഭവിച്ചു.

അനൗപ്രതിനിജഭൈനൗ ചൊൽകസം-
 മാനൗമെന്നതു മനൗ
 നല്ലാർകലമണേ; ചൊല്ലുമെങ്കിലും
 വല്ലാത്തൊരല്ലൽ മെല്ലേ
 ക്ഷയയാ പരവശഘ്രയാംഭോജമ-
 മിതയാവേഹി മാം സഭയേ!
 അന്നം മധുരോപപന്നം ഭേഹി
 വനൗ വാ യദി മാനൗ.

യനൗ=പുണ്യവതി, മഹിതസൗജനൗ=ശ്ലാഘ്യമായ സുജനതയോടുകൂടിയവളേ; വദാനൗ=ദാനരീലേ; അഥവാ, മനോഹരഭാഷിണി; “വദാനൗദാനരതസൗ സ്യാദപദാനൗത്ഥാഭഭാഷിണി” എന്നു വിശദം. അനൗ പ്രതി=മറൊരാൾത്തന്നോടു; നിജഭൈനൗ=തന്റെ ദീനഭാവത്തെ; സാമാനൗ=മോശമെന്നു താല്പര്യം. മനൗ വിചാരിക്കുന്നു.

നല്ലാർകലമണേ=സ്രീചർമ്മത്തമേ; ക്ഷയയാ=വിശപ്പിനാൽ; പരവശഘ്രയാംഭോജം=അസ്വാധീനമായ അതാരോടുകൂടിയവനായിട്ടും; മാം=എന്നേ; അചേഹി=അറിഞ്ഞാലും അമിതയാ=അധികമായ ഇതു, ‘ക്ഷയയാ’ എന്നതിന്റെ വിശേഷണം. സഭയേ =ഭയയോടുകൂടിയവളേ; മധുരോപപന്നം അന്നം=ചുരുരസത്തോടുകൂടിയ അന്നം. (പായസാദി) ഭേഹി=തന്നാലും; വനൗവാ=വനത്തിലുണ്ടാവുന്നഫലമൂലാദിയാകട്ടെ; യദിമാനൗ=മാനിക്കത്തക്കതാണെങ്കിൽ; നല്ലതാണെങ്കിൽ അഥവാ, യദിവാമാനൗവനൗഭേഹി=അല്ലെങ്കിൽ ശ്ലാഘ്യമായവനൗത്തെയെങ്കിലും തരിക. ‘പക്ഷാന്തരേചേൽ യദിച്ഛ’ എന്നുമാരും. അലങ്കാരം അന്യാനുപ്രാസവും അനുക്രമപ്രാസവും. “പരവശഘ്രയാംഭോജം” എന്നതിൽ ഉപമയാണെന്നു പറയുവാൻ സ്വപരസ്യം കാണുന്നില്ല. ആകയാൽ, അതു “ഉൾപ്പമുഖാരവിന്ദാദിതൃച്ഛമാഭാസരൂപകം” എന്നു ഭാഷാഭൂഷണത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതുപോലെ ആഭാസരൂപകമാകുന്നു.

പാഞ്ചാലി:—

മോഹനം-അടന്ത

റ്റുഹരേ! കരകലിതാരേ! മാമിഹ
 ഞയരേ! പാഹി മുരാരേ!
 കായാന്യുനിറമായ നിന്മടെ
 മായാ റ്റനമമേയാ
 പാത്രം ദിനകരദന്തം പശ്ച വി-
 വികതം ഭോജനരികതം
 കർത്തും തവ ഖലു ഭൂകതിം കിഞ്ചന
 ഭക്തം നഹി നഹി സത്യം.

ഭഗവാൻ

ശാകം വാ കൃതപാകം തരിക വി-
 ശോകം കൃപയാ സാകം.

റ്റുഹരേ= നരസിംഹസ്വരൂപ; കരകലിതാരേ= കയ്യിൽധരിച്ചിരിക്കുന്ന ചക്രത്തോടു കൂടിയവനെ; കായാന്യുനിറമായ= കായം വിൻറെ നിറമുള്ള 'ജന്മ' എന്നതു 'ഉള്ള' എന്നർത്ഥത്തിലാണ് പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ബഹുപ്രീതിയാണെങ്കിൽ കാർവണ്ണൻ എന്നപോലെ കായാന്യുനിറൻ എന്നു വേണ്ടതാണ്. അലങ്കാര നിദർശന. കായാന്യുവിൻറെതുപോലെയുള്ള നിറം എന്നർത്ഥം പറയുന്നതായാൽ ഉപമ, അർത്ഥം=നിശ്ചയിക്കാൻ കഴിയാത്തതു് ദിനകരദന്തം= സൂര്യനാൽ നല്കപ്പെട്ടതു്, പശ്ച= കണ്ടാലും, വിവികതം= പാവനം "വിവികതം പുതവിജനം" എന്നമരം. ഭോജനരികതം= ഭോജനത്തുനും, ഭൂകതിംകർത്തും= ഭോജനംചെയ്യാൻ. ഉണ്ണുവാൻ, കിഞ്ചനം= ഒട്ടും, ഭക്തം= മോഹ; നഹി നഹി= തീരെ ഇല്ല; അന്തപാനപ്രാസാദി അലങ്കാരം. പാഞ്ചാലിയുടെ ഭക്തിയാൽ ഭാവം പ്രധാനം.

കൃതപാകം= പാകംചെയ്തിരിക്കുന്ന; ശാകംവാ= പച്ചക്കറിയെങ്കിലും വിശോകം= ഖേദിക്കാതെ; കൃപയാസാകം= ദയയോടു കൂടി ശാകംപത്തുവിധത്തിലാണെന്നു രജ്ജന്തന്മാർ അഭിപ്രായ

20 ശ്രുതപാ ജനാർദ്ദനഗീരം ഭൂപദാത്മജാസം
പാത്രേതിസുകൃതരമാത്തു വിഘോഷാകൃ ശാകം
ആദായ സത്രപമദാനനരകദിഷേസ്മൈ
ഭൂക്തപാ തദാത്മനഗരീം പ്രയയൈ മകന്ദഃ.

21 സൌമിത്വം പ്രജതി ജഗന്മയേ മുരാഠൈ
ദ്വ്യാസാസ്സമജനി തൃപ്തിമാൻ സശിഷ്യഃ.

പെട്ടിരിക്കുന്നു, അതായതു — “മൂലപത്രകരീരാഗ്രഫലകാണധിരൂ
ഡകാഃ തപക്പുഷ്പം കവകം ചേതി ശാഖം ദശവീധം സ്മൃതം” അ
ലങ്കാരം അന്യാനുപ്രാസം.

ശ്ലോ-20. സാ ഭൂപദാത്മജാ=ആ പാഞ്ചാലി; ജനാർദ്ദന
ഗീരം=ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ വാക്കിനെ, ശ്രുതപാ=കേട്ടു; ആത്തു=വേഗ
ത്തിൽ; പാത്രേ=പാത്രത്തിൽ, അതിസുകൃതരം=വളരെ ചെറു
തായ; ശാകം=ഇലക്കറിപ്പൊടി-ചീരയെ, വിഘോഷാകൃ=കണ്ടു ആ
ദായ=ഏടുത്തു; അസ്മൈ നരകദിഷേ=ഈ ശ്രീകൃഷ്ണനു, സ
ത്രപം=ലജ്ജയോടുകൂടി; അദാൽ=കൊടുത്തു; മകന്ദഃ=കൃഷ്ണൻ;
അതിനെ; ഭൂക്തപാ=ഭൂജിച്ചു; ആത്മനഗരീം=തന്റെ നഗരമായ
ദാഹരകയിലേക്കു; പ്രയയൈ=പോയി; വൃത്തം വസന്തതിലകം.

സാരം:—ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ വാക്കുകേട്ടു പാഞ്ചാലി പാത്രത്തിൽ
പററിയിരിക്കുന്ന വളരെ സുഷുമായ ചീര കണ്ടു അതെടുത്തു ലജ്ജ
യോടുകൂടി ഭഗവാനു കൊടുത്തു. ഭഗവാൻ അതിനെ ഭൂജിച്ചു ദാഹ
രകയിലേക്കു പോയി.

ശ്ലോ-21 ജഗന്മയേ=ജഗദ്രൂപനായ; മുരാഠൈ=ശ്രീകൃഷ്ണൻ;
സൌമിത്വം=തൃപ്തിയെ ‘സൌമിത്വം തല്പണം, തൃപ്തി’ എന്നമരം,
പ്രജതി=പ്രാപിക്കുമ്പോൾ; സശിഷ്യഃ=ശിഷ്യാരോടുകൂടിയ;
ദ്വ്യാസാഃ=ദ്വ്യാസാസ്സ, തൃപ്തിമാൻ=സംതൃപ്തനായി; സമജനി=
ഭവിച്ചു; സന്തുഷ്ടഃ=സന്തുഷ്ടനായ; സഃ=ആ മഹർഷി. ഭൂയഃ=
വിണ്ടും, ശമനസുതം=ധർമ്മപത്രരെ; സമേക്വ=പ്രാപിച്ചു; പ്രതി
പദം=തുടരെതുടരെ, ആശിഷഃ=ആശിഷ്യകളെ, വിതന്വൻ=

സത്തുഷ്ടശ്ശമനസുതം സമേതപ ഭൂയഃ
പ്രോവാച പ്രതിപദമാശിഷോ വിതന്വൻ.

ദർവ്വാസസ്സഃ:—

കേദാരതൈഡം—ചമ്പ

ഭവതു തവ മംഗളം ഭാരതമഹീപാല-
ഭാസുരശിരോരത്നമേ!
ഭാഗ്യാംബുഃധ! നിങ്കൽ വാസുദേവൻതന്റെൻ
വാത്സലപമുള്ളതെല്ലാം ഭാവിതദ്രശാ കണ്ടു
വിസ്മയംചൂണ്ടുഞാൻഭൂയാപി ജീവ സുചിരം.
മന്ദാകിനീജലേ മാല്യാദിനോചിതം
മജ്ജനംചെയ്തളവഹോ
മന്ദേതരം തൃപ്തിവന്ത ഞങ്ങൾക്കിന്ന
മന്നിലതിമാനുഷൻ നീ.

ഭവതു-

നല്ല നവനായിട്ടു, പ്രോവാച= പറഞ്ഞു. വൃത്തം പ്രാമർഷിണി;
ലക്ഷണം:—“ത്രീച്ഛിന്നം, മനഃകരം പ്രാമർഷിണിക്കു” അലങ്കാരം
‘ജഗന്മയെ’ എന്നതിൽ പരികരം ‘പ്രോവാച’ പ്രതി എന്നതിൽ
മേകാരപ്രാസം.

സാരം:—ജഗദ്ഭവനായ ശ്രീകൃഷ്ണൻ തൃപ്തനാവുമ്പോൾ ദർവ്വാ
സസ്സും ശിഷ്യഗണത്തോടുകൂടി തൃപ്തനായി ഭവിച്ചു. സത്തുഷ്ട
നായ ഒരു ദർവ്വാസസ്സു വീണ്ടും യുധിഷ്ഠിരന്റെ അടുക്കെ വന്ന്
തുടങ്ങുന്നതുകൊണ്ടു വർഷിച്ചുകൊണ്ടു പാഞ്ഞു.

ദർവ്വാ:— ഭവതു= ഭവിക്കട്ടെ ഭാരതമഹീപാലഭാസുരശിരോ
രത്നമേ,= ഭാരതവംശ (ഭാരതവർഷ) രാജാക്കന്മാരുടെ ശിരസ്സിൽ
ശോഭിക്കുന്ന രത്നമേ, ഭാവിതദ്രശാ= ജ്ഞാനദൃഷ്ടിയാൽ, ജീവ=
ജീവിച്ചാലും, സുചിരം= വളരെക്കാലം ഭൂയാപി= വീണ്ടും വീസ്മ
യംചൂണ്ടു’ എന്നതിനോടനന്വയം. ജഗദ്ഭവപ്രാസം

മന്ദാകിനീജലേ = ഗംഗാജലത്തിൽ, മാല്യാദിനോചിതം =
മല്യാഹാരത്തിൽ അനുഷ്ഠിക്കേണ്ടതായ, മന്ദേതരം = ധാരാളം
അതിമാനുഷൻ = മനുഷ്യരെ അതിശയിച്ചവൻ = ദിവ്യൻ.

ചൊല്ലുള്ള സന്തുക്കളിൽ അല്പൽ വരത്തുന്ന
വല്ലാത്ത ഭൃഷ്ണരിലഹോ
ഉല്ലാസമാണ് സുഖമുണ്ടാകയില്ലെന്ന
നല്ല സാസ്ത്രാക്തമല്ലോ

ഭവതു-

ധർമ്മപത്രം:-

ശ്ലാഘനാകം തവാനുഗ്രഹത്തിന്നു ഞാൻ
യോഗ്യനായ്ക്കരികയാലെ
ഭാഗ്യമാഹന്ത മമ വാഗ്ദോഷമല്ല
വക്ത്രമിഹ പാക്കിലധുനാ
ഭവതു തവ ദർശനം ഭൂയോപി മാമനേ
ഭവതീതിപരിമോചന!

ഭർച്ചാസസ്സ:-

ചിത്രം വിചിത്രമീ വൃത്താന്തമൊക്കവെ
പ്രീതയാ ഗമിക്കുന്നു ഞാൻ
ധൃത്തൻ ശാൻ കമതിദുഷ്ടോധനൻതൻൻ
ഭർമ്മമടക്കീടുവൻ.

ഭവതു-

22 വിഷ്വദ്രീചീർപ്പിക്കുചൻ കീർത്തിരാജി
രാജാപുരി പ്രീതിമടംഭീർമ്മനീശൈഃ

ചൊല്ലുള്ള = കീർത്തികേട്ടു, ഉല്ലാസമാണ് = വികാസത്തോടുകൂടിയ -
ഭുഖം. സംസക്തമായ. അലങ്കാരം അനുക്രമപ്രാസാദി.

ധർമ്മ. - വാഗ്ദോഷം = വാക്കുകൾക്കുവിഷയം, വക്ത്രം =
പറയുവാൻ, ഭവതീതി പരിമോചനം = സംസാരഭയനാശനം.

ഭർച്ച: - പ്രീതയാ = സന്തോഷത്തോടെ, ധൃത്തൻ = വഞ്ചകൻ,
ശാൻ = ഭൃഷ്ണൻ, കമതി = ദുർബ്ബലി; ഭർമ്മം = ദ്രവ്യമാലം.

യുധിഷ്ഠിരൻറയും ഭർച്ചാസസ്സിൻറയും ഉക്തികളിൽ
ഹർഷാദൃപസ്തുതമായ ഭക്തിക്കും വാത്സല്യത്തിന്നുമാണ് പ്രാ
ധാന്യം. 'ധൃത്തൻ ശാൻ' ഇത്യാദിയിൽ വ്യംജിക്കുന്ന അമർഷം,
ഗർവ്വമെന്നിവയും മുനിയുടെ വാത്സല്യഭാവത്തെയാണു് ഉപസ്തരി
രിക്കുന്നതു്.

ആശീർവ്വേദം സാധിയ്ക്കുന്നതിൽ-
ജഗദേവൻ വാചസ്പത്യൻ വാചസ്പത്യൻ.

23 സഭാജനൈർവചിതസത്സഭാജനഃ

പരമപത്മജാലിതഃപരന്തപഃ
പരിഷ്കൃതാ വലു മുനിനാമാരിഷ്കൃതാ
വനാന്തരേ രമത സ പാവനാന്തരഃ.

ശ്ലോകം-22. വിഷ്വദീപിഃ=സർവ്വതോമുഖികളായ, കി
ന്തിരാജിഃ=യശോരാശികളെ, വിഷ്വദീപൻ=വ്യാപിപ്പിക്കുന്നവ
നായ, രാജാഃ=യുധിഷ്ഠിരൻ, പ്രീതിദർശിഃ=സന്തുഷ്ടന്മാരും, അ
പവാതിഃ=അപകീന്തിയൊ ഉൽവാതുകാരെ=ഉന്മൂലനം ചെ
യ്യാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നവരും ആയ മുനിഭിഃ=മഹർഷികളുടേ,
ആതു=വേദത്തിൽ, സാധിയ്ക്കുന്നതിൽ=അന്വേദനം സാധിക്കുകയായ-
സമീചിനങ്ങളായ, ആശീർവ്വേദം=ആശീർവ്വേദകളാൽ, അപുരി=
തുച്ഛനാക്കപ്പെട്ടു. 'പുരി-ആപായാനേ' മുദാദികൾക്കുണ്ടാകാൻ
തൈഃ=അവരാൽ. ജഗദേവ=ഗമിക്കുകയും ഉണ്ടായി. ഭാവേ പ്ര
യോഗത്തിൽ ധാതുവിന്നു ദശരൂപമേ ഉള്ളു.

വൃത്തം:—ശാലിനി. ലക്ഷണം "നാലേഴായും ശാലിനിതം
തഗാഗം" രാജാരാജി' എന്നതിൽ മേഘകാന്ദപ്രാസം

സാരം:—ദുഷ്ടോധനാദികളുടെ വാക്കു കേൾക്കുക നീമിത്തം
തങ്ങൾക്കു പററിയ അപപ്രഥയെ ഉന്മൂലനം ചെയ്യുവാനിച്ഛിക്കു
ന്നവരായ മുനികൾ, സർവ്വതോമുഖികളായ യശോരാശികളെ
വ്യാപിപ്പിക്കുന്ന യുധിഷ്ഠിരനെ എത്രയും സമീചിനങ്ങളായ അ
നുഗ്രഹങ്ങളെക്കൊണ്ടു തൃപ്തിപ്പെടുത്തി ഗമിക്കുകയുണ്ടായി.

ശ്ലോകം-23. സഭാജനൈഃ=സഭ്യന്മാരാൽ, വിരചിതസ
ത്സഭാജനഃ=ചെയ്യപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന സമുചിതമായ അഭിനന്ദനത്തോ
ടു കൂടിയവരും, "ആനന്ദനസഭാജനേ ആപുച്ഛനം" എന്നമരം. അ
തിന്റെ വ്യാഖ്യാനത്തിൽ "സഭാജ പ്രീതിദർശനേ" എന്നു ക്ഷീര
സ്വാമി. കൊമുദയിലാകട്ടെ 'സഭാജ' പ്രീതിദർശനായാ,
"പ്രീതിസേവനയോരിതികേചിത്" എന്നാണ് കാണുന്നത്.

24 സംക്ഷേപദ്രുക്ഷവക്ഷഃശ്രുതിപുടകടഭിഃ

പ്രോച്ചകൈശ്ശബ്ദോഽഘോഷൈഃ
ബ്രഹ്മാണധക്ഷോഭോയീ ഖരനഖരമുഖൈഃ
പാടയൻ സത്തപസംഘാൻ

പരംതപഃ= ശത്രുക്കളെ തവിപ്പിക്കുന്നവനും ആയ സഃ= ആ ധർമ്മപുത്രൻ, പരം=ഓഷ്ണരമായ, തപഃ= തപസ്സിനെ വ്രതനിയമാഭിയെ; ചരിഷ്ണനാ= അനുഷ്ഠിക്കുന്ന ശീലത്തോടുകൂടിയവനും ആചരിഷ്ണനാ= സദാചാരശീലത്തോടുകൂടിയവനുമായ മുനിനാ= ധൈര്യമഹർഷിയാൽ, അഭിമിതഃ= പറയപ്പെട്ടവനായിട്ടു, പാവനാന്തഃ= പരിശുദ്ധമായ മദ്ധ്യപ്രദേശത്തോടുകൂടിയ, വനാന്തരേ= മറ്റൊരു വനത്തിൽ അമതഃ= രമിച്ചു-സുഖിച്ചുവസിച്ചു വൃത്തം അതിരൂചിര. അലങ്കാരം യമകം.

സാരം:—സഭ്യന്മാരാൽ അഭിനന്ദിക്കപ്പെട്ടവനും ശത്രുക്കളെ സന്തപിപ്പിക്കുന്നവനുമായ യുധിഷ്ഠിരൻ ഓഷ്ണരമായ തപസ്സുചെയ്ത പതിവുള്ളവനും സദാചാരശീലനുമായ ധൈര്യവാനാൽ ഉപദേശിക്കപ്പെട്ടവനായിട്ടു പരിപാവനമായ മദ്ധ്യപ്രദേശത്തോടുകൂടിയ വനാന്തരത്തിൽ സുഖമായി വസിച്ചു.

‘ഭവിഷൽപരയോസ്താപേ’ എന്ന സൂത്രത്താൽ ‘ഖവ’ പ്രത്യയം; ‘ഖചിഗ്രസപഃ’ എന്നതിനാൽ ഗ്രസപം. അർദ്ധപീഠഭജനസ്വമുഹ്” എന്നതുകൊണ്ടു മുമാഗമം ‘പരന്തപഃ’ എന്നു രൂപം. ‘ചരിഷ്ണ’ (ആചരിഷ്ണ’ എന്നീ രണ്ടുഭിക്ഷിലും, “അഖംകൃന്ത” നിരാകൃതം” ഇത്യാദി സൂത്രത്താൽ ശീലാർത്ഥത്തിൽ ഇഷ്ണവ”പ്രത്യയം.

ശ്ലോകം—24 സംക്ഷേപദ്രുക്ഷവക്ഷഃ = ഇളകിമറിയുന്നതും ഭയങ്കരവുമായ കണ്ണുകളോടുകൂടിയവനും, പ്രോച്ചകൈഃ= അതപ്തച്ചത്തിലുള്ള, ശ്രുതിപുടകടഭിഃ= കണ്ണുപുടങ്ങൾക്കു തീക്ഷ്ണങ്ങളായ ശബ്ദോഽഘോഷൈഃ = ശബ്ദകോലാഹലങ്ങളാൽ, ബ്രഹ്മാണധക്ഷോഭോയീ=ബ്രഹ്മാണത്തെ ക്ഷോഭിപ്പിക്കുന്നവനും, ഖരനഖരമുഖൈഃ= വരമ്പങ്ങളായ നഖഗ്രങ്ങളാൽ, സത്തപസംഘാൻ= ജന്തു

**ക്ഷിപ്രം പ്രാജ്ഞംമോണഃ കരുകലവൃഷഭാൻ
 ഹതുക്രാമോ നിതാന്തം
 ശാർദ്ദൂലാവ്യഃ പ്രജല്പന്നിതി രജനിവരഃ
 പ്രാപ ശാർദ്ദൂലിലഃ.**

വിർഗ്ഗങ്ങളെ; പാടയൻ=പിളർന്നവനും; നിതാന്തം=എറ്റവും
 വ്യാജംമോണഃ=ഉജ്ജ്വലിക്കുന്നവനും, കരുകലവൃഷഭാൻ=കരു
 വംശപുംഗവന്മാരെ ധർമ്മപുത്രാദികളെ, ഹതുക്രാമഃ=കൊല്ലുവാനീ
 ഷ്ടിക്കുന്നവനും, ശാർദ്ദൂലിലഃ=പുലിയുടെ മേഷ്ടപോലെയിരി
 ക്കുന്ന മോഷ്ടയോടുകൂടിയവനും ശാർദ്ദൂലാവ്യഃ=ശാർദ്ദൂലനെന്ന് പേ
 രോടു കൂടിയവനും ആയ രജനിവരഃ=നിശചരൻ, ഇതി=ഇപ്ര
 കാരം, പ്രജല്പൻ=ജല്പിക്കുന്നവനായിട്ടു, ക്ഷിപ്രം=വേഗത്തിൽ;
 പ്രാപ=ആഗമിച്ചു. കർമ്മത്തെ വിവക്ഷിക്കാതെയുവാൻ അകർമ്മം.

വൃത്തം:—സ്രഗ്ദ്ധരഃ അലങ്കാരം. ‘ശാർദ്ദൂലില’ എന്നതിൽ
 ധർമ്മോപമാന വാചകലക്ഷ്യമായ ഉപമ. ‘ശാർദ്ദൂല-ശാർദ്ദൂല’ എന്നി
 ണിനെ ആവർത്തിച്ചിരിക്കയാൽ, യമകം. ‘ഹതു’ ‘താന്ത’ എന്ന
 തീൽ മേകന്ദ്രോപാസം. ഇവയ്ക്കെല്ലാം സംസ്വഷ്ടി. എന്നാൽ, ‘സം
 ക്ഷുദ്യദൃക്ഷമക്ഷുഃ’ ഇത്യാദിയിൽ ‘ക്ഷ’ കാരം മുതലായവ ഒന്നി
 ലധികം പ്രാവശ്യം ആവർത്തിച്ചിരിക്കയാൽ, അലങ്കാരം മേകോ
 നപ്രാസമാവുകയില്ല; വൃത്താനുപ്രാസമാകുന്നു. ഇവിടെ പ്രകൃതാനു
 ഗുണമായ ഓജസ്സിന്നു വ്യാജകങ്ങളായ പരഷവണ്ണങ്ങളുടെ പ്രാമു
 ഷ്ട്യാൽ ഗൌഡിയെന്നു പറയുന്ന വൃത്താനുപ്രാസം.

സാരം:—ഭയങ്കരമായ കണ്ണുകളെ ഉരുട്ടിമിഴിച്ചുകൊണ്ടു അ
 തപിച്ചതിൽ കണ്ണുപടങ്ങളെ ഭേദിക്കുന്നവയായ അട്ടമാസങ്ങ
 ളാൽ ബ്രഹ്മാണയത്തെ ഇളക്കിമറിച്ചുകൊണ്ടും തീക്ഷ്ണങ്ങളായ
 നവാഗ്രങ്ങളാൽ ജീവിജാലങ്ങളെ പീളിപ്പിക്കുകൊണ്ടും മുദോച്ഛതനായി
 പാണയവന്മാരെ കൊല്ലുവാനിഷ്ടിച്ചു വ്യാജ്രമേഷ്ടിതനായ ശാർദ്ദൂ
 ലനെന്ന് നിശചരൻ എതിരിട്ടു.

ശാസ്ത്രലഭൻ:—

പത്തുവരാളി—ചെമ്പട

പല്ലവി.

ആരിഹ വന്നതടാ വിചിന്തെ

ആരിഹവന്നതെടാ

ചരണങ്ങൾ

- 1 ചാരുതരം മമ പാരണ വിധിനാ
 നേരൊടു കല്ലിതയോതാൻ
 ഭീരുത ദൂരെ വെടിഞ്ഞിഹ വന്നതു
 തൂരതരന്മാർ റതനം. ആരിഹ-
- 2 ഇഷക്ഷണമീക്ഷണഗോചരരാകിൽ
 ഭക്ഷണമെൻകരസംസ്ഥം
 കക്ഷിചിളർന്നിവരുടെ ഭുധിരം ഞാൻ
 ശിക്ഷയൊടാസ്വദിപ്പൻ ആരിഹ-

ചരണം 1. ചാരുതരം = മനോഹരമാകുംവണ്ണം; പാരണ = ഉപവാസം കഴിഞ്ഞിട്ടുള്ള ഭോജനം, വിധിനാ = ബ്രഹ്മാവിനാൽ, കല്ലിതയോതാൻ = കല്ലിക്കപ്പെട്ടതുതന്നെയോ? നിശാചാൻ പാണ്ഡവന്മാരെ തനിക്കു വിധി കല്പിച്ച പാരണയായിട്ടു സംഭാവനം ചെയ്തയാൽ ഇവിടെ ഉൽപ്രേക്ഷാലങ്കാരം. ലക്ഷണം “മരണാനിൻ ധർമ്മപോതത്താൽ അതു താനല്ലയോ ഇതു” എന്നു വസ്തുതയിലാശങ്ക ഉൽപ്രേക്ഷാഖ്യയലക്ഷ്യം “ഭീരുത = ഭയം; ഇഹ = തന്റെ ആവാസസ്ഥലമായ ഈ കാട്ടിൽ; വന്നതു എന്നു തീന്നശേഷം ‘പാതാൽ’ എഴുന്നാ മരണ അദ്ധ്യാഹരിച്ചുനവയിച്ചു കൊള്ളണം. തൂരതരന്മാർ = അത്യന്തതൂരന്മാർ, അലങ്കാരം അനന്ദം. ലക്ഷണം:— “സാധനംകൊണ്ടു സാധ്യത്തെ ഉപാദിച്ചതന്മാനമാം” ഇവിടെ പണ്ഡവന്മാർ പക്ഷം, ശൗർയാധിപ്തം സാധ്യം യേമില്ലാതെ പ്രകൃതസ്ഥലത്തു വന്നതു ഹേതു.

ചരണം 2 ഇഷക്ഷണം = ഇഷ നിമിഷം. ഇഷക്ഷണഗോചരൻ = ലക്ഷ്യസ്ഥിന്ന വിഷയമായിത്തീർന്നവൻ, കരസംസ്ഥം =

3 മന്ത്യാമിഷമിഹ ഭൂക്തി കഴിപ്പാ-
 നെത്ര ദിവസമുടനോത്തേൻ
 ചിത്രമതിന്നു മമ സംഗതി വന്നതു-
 മെത്രയുമെന്തൊടെ ഭാഗ്യം. ആരിഹ-
 ക്ഷുത്തുവളന്നൊരു കേസരിമുന്തിൽ
 സത്പാ നികരമതുപോലെ
 മന്ത്യാഗണങ്ങളകപ്പെട്ടിതു മമ
 ഹസ്തസമീപേ ന്നം— ആരിഹ

25 ഇതി കൃതവചനം സുവണ്ണപുംഖ-
 ദ്വതിവചിതാഗ്രേലിർജ്ജനഃ ക്ഷപാടം
 ശരശതകസുമൈരഭീക്ഷ്ണശോഭൈ-

കരസ്ഥിതം; അനായാസസ്ഥിദ്ധിയെ സുചിപ്പിക്കുവാനായി കണ്ട
 മാത്രയിൽ കയ്യിലകപ്പെട്ടതായ്ക്കുറഞ്ഞിരിക്കയാൽ അലങ്കാരം സംബ
 സ്യാതിശയോക്തി. ലക്ഷണം:—“അയോഗത്തിങ്കലേ യോഗം സംബ
 സ്യാതിശയോക്തിയാം” ‘ഇലക്ഷണമീക്ഷണ’ എന്നതിൽ യമകം.
 കക്ഷി=വയറു; ഭൂധിരം= രക്തം; ശീക്ഷയോടു= ഭൗമചിത്രപരോടു
 കൂടി; ആസ്വദിപ്പൻ= കുടിക്കുവൻ.

3 മന്ത്യാമിഷം= മനുഷ്യമാംസം; ചിത്രം= ആത്മയ്ക്കും

4 ക്ഷുത്തു് = വിശപ്പു്, കേസരി= സിംഹം; സത്പാനികരം=
 ജന്തുവർഗ്ഗം; ഹസ്തസമീപേ= കയ്യിനടുത്തു, അലങ്കാരം ഉപമ,
 ഇതിലെ രസം രൌദ്രം, പാണ്ഡവന്മാർ ആലംബനവിഭാവം,
 അവരുടെ പ്രകൃതവനാഗമനം ഉദ്ദിപനം, പാണ്ഡവന്മാരെ ചെ
 റുകുക, പരജ്ഞാഷണം എന്നിവ അനുഭാവം; ഭൗത്യകൃപ, ഹർഷം,
 ഗർവ്വം മുതലായവ സഞ്ചാരിക്കാവം.

ശ്ലോകം 25 അർജ്ജുനഃ= അർജ്ജുനൻ; ഇതി= ഇപ്രകാരം
 കൃതവചനം = പറഞ്ഞവനും; അഭിനവദർശനം= പുതുതായ്ക്കുറഞ്ഞപ്പെ
 ടുവാനുമായ, ക്ഷപാടം= നീശാചരനെ; സുവണ്ണ-ലിഃ = സ്വണ്ണ
 മയമായ ശരമൂലത്തിന്റെ കാന്തിയാൽ അലങ്കരിക്കപ്പെട്ട വീര

രജിനവടൻനമുൽകിരന്നവാദിൽ.

അർജ്ജുനൻ:—

മംഗളകൈശി—ചെമ്പട
പല്ലവി

രേ! രേ! ചോരിന്നായി വാടാരാക്ഷസാധമ!

നേരര ചോരിന്നായി വാടാ

ലോടുകൂടിയവനും, അഭീക്ഷണശോഭൈഃ=വളരെശോഭയോടുകൂടിയ ശരശതകസുമൈഃ=അസംഖ്യം ബാണങ്ങളായ പുഷ്പങ്ങളെക്കൊണ്ടു, ഉൽകിരൻ =വർഷിക്കുവാനായിട്ടു്, അവാദിൽ=പറഞ്ഞു. വൃത്തം പൃഷ്ഠിതാഗ്ര; അലങ്കാരം രൂപകം.

സാരം:— ഇപ്രകാരം ഭാഷിച്ചുടത്തവനും ഇതിനുമുമ്പു കണ്ടിട്ടില്ലാത്തവനുമായ ശാർദ്ദൂലനെന്ന ആ നീശാചരനെ, അർജ്ജുനൻ സുഖസ്തമയമായ ശരമൂലത്തിന്റെ ദീപ്തിതടവിയ വിരലുകളോടു കൂടിയവനായിട്ടു ശരശതകസുമങ്ങളെക്കൊണ്ടു വർഷിച്ചുകൊണ്ടു്, ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു.

ഇവിടെ ഉൽകിരൻ' എന്നതിലെ 'ക്ര' ധാതുവിന്നു അർത്ഥം വർഷണമാകുന്നു; വിക്ഷേപമല്ല. അതുകൊണ്ടാണു് കസുമങ്ങൾക്കു കരണത്വം വന്നിരിക്കുന്നതു; അല്ലെങ്കിൽ കർമ്മത്വമേ വരൂ, ഇതീ നെപ്പറ്റി കിരാതാർജ്ജുനീയത്തിലെ;

“തമനിന്ദ്ര വന്ദിനഇവേദ്രസുതം
വിഹ്വിതാളിനികപണജയജ്യാനയഃ
പവനേരിതാകലവിജിഹ്വശിഖാഃ
ജഗതീരഹൊവചകരഃ കസുമൈഃ.”

എന്ന ശ്ലോകത്തിന്റെ വ്യാഖ്യാനത്തിൽ. “അത്രകിരതേഃ പൃഷ്ഠത്മത്വാൽ കസുമാനാം കരണത്വം; വിക്ഷേപാത്മത്വേതു കർമ്മത്വമേവ. യഥാകടാക്ഷാൻ വാമാ കിരതീതി. ദ്രശ്യതേഹി ധാതുനാമർത്ഥഭേദാൽ കാരകവ്യത്യയഃയഥാസിഞ്ചതേഃക്ഷരണാർ ദ്രികരണയോരർത്ഥയോർദ്രവദ്രവ്യസ്വകരണതപകർമ്മത്വം; യഥാമേ ഘോമൃതം സിഞ്ചതി ഗൌഃ പയശ്ച, സിഞ്ചതീവാമൃതൈർവചഃ ഇതി” എന്നിങ്ങിനെ മല്ലിനാഥൻ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു നോക്കുക.

‘രേ’ എന്നതു തൃപ്ത സംബോധനം. ദ്വീദക്തി ക്രോധാതിശ

ചരണം

ഭൂരിധാർഷ്ട്യമിയലും തവ വാക്കുകൾ
ചേരുമോ സമരസീമനി മൂലം!

രേ, രേ-

ശാർദൂലൻ

പല്ലവീ

രേ! രേ പോരിനായ് വാടാ മാനുഷായമ
നേരെ പോരിനായി വാടാ.

ചരണം

ചേരുമേ ശമനസദ്മനി നീ മമ
ഘോരതാഡനമതേറു റാമൻ!

അർജുനൻ:-

ധാർഷ്ട്യമാണ് മൊഴി ചൊന്നുടനേ പുന-
രീക്ഷണത്തിനെളുതാമോ തവ പോവാൻ രേ രേ

ശാർദൂലൻ:-

പോകയില്ല മനുജായമ നിന്നോടു
പൊതു ജയമതു ലഭിക്കുംമുമ്പ.

രേ രേ-

അർജുനൻ:-

വിജയമതു തവ ലഭിച്ചതുമെങ്ങിനെ
വിജയനെന്നു മാം കേൾപ്പില്ലേ നീ.

രേ രേ-

ശാർദൂലൻ:-

കേളിയുണ്ടു തവ ജനനമേവ ഖലു
കേവലം പറകിലുണ്ടതിദരിതം.

രേ രേ-

യത്തെ സൂചിപ്പിക്കുന്നു.

ചര.1 ഭൂരിധാർഷ്ട്യം = അധികമായ ധൈര്യം; സമരസി
മനി = പോർമുതലിൽ, ശാർദൂലൻ = ശമനസദ്മനി = കാലഗോ
ത്തിൽ; ഘോരതാഡനം = ദുസ്സഹമായ പ്രഹാരം, റാമൻ = ദുഷ്ടാ
ത്മാവേ, ചൊന്നു = പറഞ്ഞു. വിജയൻ = വിശിഷ്ടമായ ജയത്തോ
ടു കൂടിയൻ, ദരിതനീകരകരം = വാപസഞ്ചയത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നതു്,
നിശീമൻ = രാക്ഷസന്മാർ; ചരിതകഥനം = വൃത്താന്തം പറയുക.

അർജ്ജുനൻ:-

ഭൃതനികരകരമീഹ നിശിചരജടെ

ചരിതകഥനമെന്നരിക നി മുഡ. രേ രേ-

ശാട്ടിലൻ:-

കടലോടിടയുമൊരു ഭേപടലീ മമ

ഡടിതി പടുത കളയം ഖത റ്റനം. രേ രേ-

അർജ്ജുനൻ:-

ചാലവേ ശരചയം തടുക്ക മേ

ശാർദ്ധൂലവിക്രമ, ശാർദ്ധൂലാ, നീ. രേ രേ-

26

വിജയധൃതശരാസോദിതപരേ ബാണവഹൈശ
രണഭൂവി ശലഭോപം പ്രാപ ശാർദ്ധൂലനാമാ
സപദി വിജലക്ഷ്യാ സംയുതം ശക്രസ്മൃനം
ശമനതനയമുഖ്യാസ്തപ്തനന്ദൻ പ്രാപ്തഃ.

ശാട്ടിലൻ:-ഭേപടലീ=ഭേസമൂഹം; ഡടിതി=വേഗത്തിൽ
പടുത=സാമർത്ഥ്യം;

അ—ചാലവേ=വഴിപോലെ; ശരചയം=ബാണസമൂഹം.
ശാർദ്ധൂലവിക്രമം=വ്യാഘ്രത്തിന്റെ പരാക്രമംപോലെയുള്ള പരാക്രമ
ത്തോടുകൂടിയവനെ. ഉപമ.

അർജ്ജുനോക്തികളിൽ, ശക്രവിന്റെ ദർശനമായ ഉദ്രിപന
വിഭാവത്താലും പരഷദോഷണം മുതലായ അനുഭാവത്താലും തർച്ചം,
ഔസ്തുകും മുതലായ സഞ്ചാരിഭാവത്താലും പരിപോഷപദവിയെ
പ്രാപിച്ച ഉത്സാഹസ്ഥായിഭാവം ചർച്ചണാസ്തപമാവുന്നതിനാൽ
വിരരസം, നിശാചരനീഷ്ടമായ രസം രൌദ്രം.

ശ്ലോകം—26 ശാർദ്ധൂലനാമാ = ശാർദ്ധൂലനെന്ന് നിശാചരൻ
രണഭൂവി = പോർത്തലിൽ; വിജയ-ദിതപരേ = അർജ്ജുനൻ ധരി
ച്ചിരിക്കുന്ന ചാപത്തിൽ നിന്നുദ്ഗമിക്കുന്ന; ബാണവഹൈശ =
ശരാണിയിൽ; ശലഭോപം = പാററയുടെ സ്ഥിതിയെ, പ്രാപ =
പ്രാപിച്ചു; സപദി = ഉടനെ; പ്രാപ്തഃ = സന്തുഷ്ടനാരായ; തേ =
ആ; ശമനതനയമുഖ്യാ = ധർമ്മപത്രാദികൾ; വിജയലക്ഷ്യാ = വി

**27 ശാർദൂലേ നിഹതേസ്തിൻ
 ഗോത്രാപി ത്രാസവിരഹിതാ സമഭൂൽ;
 നിഷ്ഠുണ്ടകഞ്ച വിപിനം
 ജയശബ്ദേനാർജ്ജുനോപി കണ്ടകിതഃ**

ജയശ്രിയോടു; സംയുതം= കൂടിയ; ശക്രസുനം= അർജ്ജുനനെ; അ
 ഭ്യനന്ദൻ= അഭിനന്ദിച്ചു.

വൃത്തം:—മാലിനി. ലക്ഷണം—“നനമയയഗമെട്ടിൽ തട്ടണം
 മാലിനിക്കു്.” അലങ്കാരം രൂപകവും നിദർനയും.

സാരം:—പോക്കളത്തിൽ അർജ്ജുനന്റെ വീല്ലിൽനിന്നു
 പുറപ്പെട്ട ബാണാഗ്നിയാൽ ശാർദൂലൻ ശലഭാവസ്ഥയെ പ്രാപിക്ക
 കയും ഉടനെ സന്തുഷ്ടനായ ധർമ്മപുത്രാദികൾ വിജയലക്ഷ്മി
 യോടുകൂടിയ ഒരു അർജ്ജുനനെ അഭിനന്ദിക്കുകയും ഉണ്ടായി.

/ ശ്ലോകം— 27 അസ്തിൻ= ഈ ശാർദൂലേ= ശാർദൂലൻ; നി
 ഹതേ= കൊല്ലപ്പെട്ടപ്പോൾ; ഗോത്രം= ഭൂമി; ത്രാസവിരഹിതാ—
 അപി= ‘ത്ര’ എന്നു വണ്ണനാസത്തോടുകൂടാത്തതായിട്ടും—ഗോശബ്ദ
 പ്രതിപാദപ്രയോഗിട്ടും; ഭയരഹിതയായിട്ടും; വിപിനം= വാനം
 നിഷ്ഠുണ്ടകം= മുളോടുകൂടാത്തതായിട്ടും— ക്ഷുദ്രശത്രുക്കളോടുകൂടാ
 തതായിട്ടും, അർജ്ജുനഃ—അപി= അർജ്ജുനനാകട്ടെ; ജയശബ്ദഃ=
 ജയശബ്ദങ്ങളാൽ; കണ്ടകിത—ച= സംഭാതകണ്ടകനായിട്ടും—പുള
 കത്തോടുകൂടിയവനായിട്ടും; സമഭൂൽ= ഭവിച്ചു; വൃത്തം ഗീതി.
 ലക്ഷണം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്.

അലങ്കാരം ശ്ലേഷമൂലകമായ വിരോധാഭാസം. ലക്ഷണം:—
 “വിരോധം തോന്നമാകുന്നി വിരോധാഭാസമായിട്ടും”ശബ്ദാലങ്കാരം
 മേകാനുപ്രാസാദി.

സാരം:— ശാർദൂലൻ മരിച്ചപ്പോൾ ഭൂമിയേരഹിതയായിട്ടും
 വിപിനം ഘൃഷ്ടമീനമായിട്ടും മഹർഷിമാരുടെ ജയശബ്ദത്താൽ
 അർജ്ജുനൻ കോപമയിക്കൊണ്ടുവന്നായിട്ടും ഭവിച്ചു.

28 ശ്രാവം ശ്രാവം തദാനിം പ്രിയനിയനമവാ
 ക്രോധസംഘൃന്തിതാഭ്യാം
 മക്ഷദ്വാമദമന്തീ സൂരഹരനിടിലോദ്-
 ഭ്രാന്തബഹ്വിശ്ശിവാഭാം
 ഭ്രാമപജേപ്രാതിഷ്ഠണാജീം ഘടനന്ധടന്ധടാ
 ദംഷ്ട്രികാ സിംഹികേതി
 പ്രഖ്യാതാസഹപ്രകുഷ്ണാക്ഷരസമനപരാ
 രാക്ഷസീ പ്രോത്ഥിതാഭ്രൂൽ.

ശ്ലോകം—28 അഥ=അനന്തരം; തദാനിം=അപ്പോൾ, പ്രിയനിയനം=ഭർത്തവധത്തെ; ശ്രാവം ശ്രാവം=പിന്നെയും പിന്നെയും കേട്ടു. “ആഭിഷ്ഠേണമഖ്യാ” എന്ന സൂത്രത്താൽ ഞമഖ്യാ പ്രത്യയം “നിത്യവീക്ഷ്യയോഃ” എന്നതിനാൽ ദ്വിപദമനം; ക്രോധ സംഘൃന്തിതാഭ്യാം=കോപംകൊണ്ടു മുഴുവന മക്ഷദ്വാം=കണ്ണുകളെക്കൊണ്ടു, സൂരഹരനിവാഭാം=പരമേശ്വരൻറെ നെറ്റിത്തടത്തിലുജ്ജ്വലിക്കുന്ന അഗ്നിജ്വാലയുടെ പ്രഭപോലെയിരിക്കുന്ന പ്രയോടുക്കിയ; ഭ്രാമപ-കണാജീം=ഇളകി മറിയുന്ന തീപ്പൊരിയുടെ ഉദമന്തീ=പൊഴിക്കുന്നവളം; ദംഷ്ട്രികാ=ദംഷ്ട്രികേളോടുക്കിയവളം; “വ്രീഹ്യാദിഭ്യഞ്ച” എന്ന സൂത്രത്താൽ ‘ഓൻ’ പ്രത്യയം ‘ഓസ്യകഃ’ എന്നതിനാൽ ഇകാരേദരം ഘടന.....ടാ=ദംഷ്ട്രികേൾ കൂട്ടിമുട്ടുന്നതുകൊണ്ടുള്ള ധട ധട ശബ്ദത്തോടുക്കിയവളം; ‘ധട....’ എന്നതു ശബ്ദാനുകരണം, അതിൽനിന്നു മൗഖ്യത്തിൽ “അഠ്ഠാഭിഭ്യോഃ” എന്ന സൂത്രത്താൽ അഖ്യാപ്രത്യയം സ്മിതപവിവക്ഷയാൽടാപ് പ്രത്യയം-പ്രകൃതരൂപസിദ്ധി ഇപ്രകാരമാകുന്നു. സിംഹികാ-ഇതി=സിംഹിക എന്നു്; പ്രഖ്യാതാ=പ്രസിദ്ധയും ആയ, രാക്ഷസീ=രാക്ഷസസ്മി; അസഹപ-പരാ=സഹിപ്പാൻ കഴിയാത്തതും പരമമായ അക്ഷരത്തോടുക്കിയ ഭാഷണത്തിൽ തൽപരയായിട്ടു്. പ്രോത്ഥിതാ=സന്നദ്ധയായി. പരാപ്തവളായി; അഭ്രൂൽ=ഭവിച്ചു.

സിംഹിക:—

സെരാഷ്ഠം—അടന്ത

ഖണ്ഡങ്ങൾ

1 ഹന്ത കന്ത, കൃതാന്തപുരത്തിൽ
ബന്ധരാംഗ, വെടിഞ്ഞു മാം പോയിതോ?
എന്തിനിന്നു സന്താപനിമഗ്നയായി
കാന്താരത്തിൽ വസിക്കുന്നു ഞാനയ്യോ!

വൃത്തം:—സ്രഗ്ദ്ധര: 'ബർഹിശ്ഠിവാദോ' എന്നതിൽ ഉപമ, ഓജോവ്യംഭകങ്ങളായ വണ്ണങ്ങളുടെ പ്രാച്യുത്താൽ വൃത്താനു പ്രാസം തന്നെ ശബ്ദാലങ്കാരം.

സാരം:—ഭർത്തവധാതെ വിണ്ടും വിണ്ടുംകേട്ടു കോപത്താൽ ചുഴലുന്ന കണ്ണുകളെക്കൊണ്ടു പരമേശ്വരൻ്റെ നെറ്റിത്തടത്തിൽ ജ്വലിക്കുന്ന അഗ്നിജ്വാലയ്ക്കു തുല്യമായ ദീപ്തിയോടുകൂടിയതും ഇളകിമറിയുന്നതുമായ തീപ്പാരികളെ ഉദ്ദേശിക്കുന്നവളും കൂട്ടിമുട്ടുന്ന സമയം 'ശ്യാട ശ്യാട'യെന്നു ശബ്ദിക്കുന്ന ദംഷ്ട്രകോടുകൂടിയവളും ആയ ഒരു സിംഹികയെന്ന രാക്ഷസി അസഹ്യവും കഠോരവുമായ വാക്കുകളെ ഉച്ചരിച്ചുകൊണ്ടു പറപ്പെട്ടു.

'ഘടന-ഘ' എന്ന പ്രയോഗത്തെ മുൻപറഞ്ഞപോലെ വല്ല വിധത്തിലും സമർത്ഥിക്കുവാനേ വഴികാണുന്നുള്ളു. 'ശ്യാട' എന്ന തീനാണ് അനുകരണമകിൽ കൂദാസ്തിയോഗമില്ലാത്തതിനാൽ 'ശ്യാച്' പ്രത്യയംവരാത്തതുകൊണ്ടു 'ശ്യാടാ' എന്നിങ്ങിനെ ഭീർഘ ശ്രവണത്തിനു വഴിയില്ല 'ശ്യാടാ' എന്നതിനാണ് അനുകരണമകിൽ അപ്പൊഴും ശ്യാച് പരകതചില്ലായ്മയാൽ ഭചിതം വരികയില്ല. അഥവാ 'ശ്യാചിവിവക്ഷിതേദേവ ബഹുളം' എന്നതിലെ ബഹുളപ്രമാണ സാമർത്ഥ്യത്താൽ ഭചിതംകല്പിക്കുന്നതായാലും ശ്യാടാ ശ്യാടാ എന്നല്ലാതെ 'ശ്യാട ശ്യാടാ' എന്നാവുകയില്ല. എന്നുമാത്രമല്ല, പ്രകൃതാവ്യക്താനുകരണം ദംഷ്ട്രയിലോ ദംഷ്ട്രികയിലോ അന്വയിക്കുന്നതുമല്ല. ഇങ്ങിനെയിരിക്കെ ദംഷ്ട്രികാന്തം സമസ്തപദമായെടുത്തു ചിലർ വ്യാഖ്യാനിച്ചുകാണുന്നതു അബദ്ധമാണെന്നു ഒളതു സ്പഷ്ടമാണല്ലോ.

- 2 കർബ്ബരാധിപനായ ഹിഡിംബനെ
 ദർബ്ബചൻ ഭീമൻ കൊന്നതുമോക്കുമ്പോൾ
 ദർബ്ബചന്മാക്കുമോരോരോ കാലത്തു
 നിർഭരം ബലമുണ്ടായ്തന്നിതു.
- 3 ഏകചക്രയിൽ ചെന്നിരുന്നൂണ്ട നാ-
 ഭൂകനായ്തന്നെ കൊന്നു ബകനേയും
 ശോകമേറെ വളരുന്നു മാനസേ ;
 ശോഭകേടിയ പാർത്തുകാണം തോരം
- 4 ഭ്രാതാവെക്കൊന്ന പാഴ്നോട്ടംകൂടെ
 പ്രത്യഹം രമിക്കുന്നു ഹിഡിംബിതാൻ

1 കൃതാന്തപുരം = യമപുരി; ബന്ധുരാംഗം = സുന്ദരാംഗം, 'ബന്ധുരബന്ധുരൈരമേ നശ്രോമസേച ബന്ധുര' എന്നു വിശ്വം. സന്താപനിമഗ്നാ = ദുഃഖത്തിൽ മുങ്ങിയവർ; കാന്താരം = വനം.

2 കർബ്ബരാധിപൻ = രാക്ഷസാധിപതി; നിതാന്തം = ഏറ്റവും

8 ഏകചക്രം = ദശസ്ഥലത്തിന്റെ പേര് മാനസേ = മനസ്സിൽ ശോഭകേട് = അവമാനം; "വിശേഷണവിശേഷങ്ങൾ പൂർവ്വോത്തരപദങ്ങളായ്", സമാസിച്ചാലിരട്ടിപ്പു ദൃശ്യം പരപദാദിതം" എന്നിങ്ങനെ കേരളപാണിനി വിധിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും പ്രകൃതസ്ഥലത്തു ദ്വീപം വന്നുകാണുന്നില്ല. ദ്വീപം ചെയ്യുന്നതു ഉചിതമായി തോന്നുന്നതല്ല. "അല്പാഖ്യ സമാസത്തിൽ ധാതുപൂർവ്വത്തിലും വരാ" എന്ന നിയമധർമ്മം വീക്ഷയല്ല. ആകയാൽ ഈ വകയെക്കൂടി വ്യത്യസ്തവിധിയിൽ ഉൾപ്പെടുത്തേണ്ടതായിട്ടാണിരിക്കുന്നത്. ഇതുപോലെ മതികേട്, ബുദ്ധികേട്, ഗതികേട്, നെറികേട്, നീതികേട്, വിലകേട് മുതലായവയെ ഉൾക്കൊള്ളുക.

4 ഭ്രാതാവു = കൂട്ടപ്പിറന്നവൻ; പഷേൻ = കെട്ടവൻ; പ്രത്യഹം = ദിവസംതോറും, ത്ര്യവയവമായലോകം = ത്രിലോകം

- ഇത്ര നാണംകൂടാതെ ഭരണതിയെ
 ഇതിലോകത്തിൽ കണ്ടില്ല ഞാനഹോ.
- 5 ഭർത്തുനിഗ്രഹകർത്തൃഭൂതന്മാരാം
 മത്പ്രവൈവഭമുണ്ടീവനത്തിങ്കൽ
 സതപരമിതിന്നുത്തരംചെയ്യാനും
 സത്തപമില്ല എന്നിങ്ങെന്നിരിക്കിലും.
- 6 ഐവക്ടം പ്രാണവല്ലഭയായിട്ടു
 കേവലം ഭരണതിയെന്നു കേറപ്പു ഞാൻ
 അവളെക്കൊണ്ടുപോകുന്നതുണ്ടു ഞാൻ
 അവരെച്ചതിച്ചാത്ര വനാന്തരം.
- 7 സാദരം കാഴ്ചവെച്ചിടാമെന്നുടെ
 സോദരനായ കിർമ്മീരവീരനനു
 പ്രേതരാജ്യം ഗമിപ്പാനവർക്കിന്നു
 ഹേതുവായ് വന്നുകൂട്ടമവരതന്നെ.

മദ്ധ്യപദലോപിസമാസം.

5 ഭർത്തുനിഗ്രഹകർത്തൃഭൂതന്മാർ = ഭർത്താവിന്റെ വധത്തിന്നു കർത്താക്കളായവർ; ഉത്തരം ചെയ്യ = പ്രതിക്രിയചെയ്തു, സത്തപം = ശക്തി.

6 വനാന്തരം = വനമദ്ധ്യത്തിൽ; പ്രേതരാജ്യം = മരിച്ചു കിടന്ന പുരം (അന്തകരാജ്യം).

ഈ ഘട്ടത്തിൽ പാണ്ഡവന്മാരുടെ നാശത്തിനായുള്ള ഉപായാചരണത്താൽ അഭിവൃദ്ധ്യമാനവും ദോഷാത്മകവുമായ അമർഷത്തിനാണ് പ്രാധാന്യം. പാണ്ഡവന്മാരുടെ നാശത്തിനായി, അവരോടുനേരിട്ടു എതിർക്കായ്യാൽ ശ്രോധമല്ല; ശ്രോധമാണെങ്കിൽ അശക്തിയേയും ആപത്തിനേയും ആലോചിക്കാതെ നേരിട്ടുചെയ്യുന്നതാണ് അതുകൊണ്ടു രൌദ്രസംശങ്കയ്ക്കുതന്നെ അവകാശമില്ല. ഈ സ്ഥിതിയിൽ വ്യംജിക്കുന്ന മറ്റുള്ള ഭാവങ്ങളൊക്കെയും അമർഷത്തിന്നു അംഗമായിട്ടാണ് സ്ഥിതിചെയ്യുന്നത്. ആയവ, ഒന്നാം ഖണ്ഡത്തിലെ പൂർവ്വാർദ്ധത്തിൽ വിഷാദം, ഉത്തരാർദ്ധത്തിൽ

29 ഇതും വിനിശ്ചിതവതി ഖലു രാക്ഷസി സാ
പാത്മപ്രയാണസമയഃ പ്രതിപാലയന്തി
ഭൂതഗാമ കോമളവപുഃസമവാപ്യ കൃഷ്ണാം
സേയം പ്രിയൈർപ്രിരഹിതാമവദജ്ജിപ്ലക്ഷുഃ
സിംഹിക:-

നവരസം-അടന്ത
പല്ലവി

നല്ലാർകലമണിയും മൗലിമാലെ
നല്ലൊഴികൾ കേൾക്കന്റി

നിർവേദം, രണ്ടാംഖണ്ഡത്തിൽ വിതർകവും, ദൈവവിഷയകമായ
അസ്യയയും മൂന്നാംഖണ്ഡത്തിൽ സ്മൃതി, ആവേഗം, ചിന്താ, മതി
എന്നിവയും, നാലാമത്തേതിൽ ഹിന്ദിംബിയെക്കുറിച്ചുള്ള അ
മർഷം, അസ്യയ എന്നിവയും 6-7-ഖണ്ഡങ്ങളിൽ രാസം, മതി,
ധൃതി എന്നിവയുമാകുന്നു.

ശ്ലോകം-29. ഇതം= ഇപ്രകാരം; വിനിശ്ചിതവതി=
നിശ്ചയിച്ചുവളായ; സാ രാക്ഷസി= ആ നിശാചരി; പാത്മപ്ര
യാണസമയം= പാണ്ഡവന്മാരുടെ ഗമനകാലത്തെ; പ്രതിപാല
യന്തി=പ്രതീക്ഷിക്കുന്നവളായിട്ട് അക്രൂതം=ചോിച്ചു; അഥം=
അനന്തരം; സാ-ഇയം= ആ ഇവൾ; പ്രിയൈഃ= വല്ലഭന്മാരാൽ,
വിരഹിതാം= വേർപെട്ടവളായ; കൃഷ്ണാം= പാഞ്ചാലിയെ സമ
വാപ്യ= പ്രാപിച്ചു; ജിപ്ലക്ഷുഃ= ഗ്രാമിക്കുവാനിച്ഛിക്കുന്നവളാ
യിട്ട്, അവദൽ.ഖലു= പറഞ്ഞു. 'ഖലു' എന്നതു വാക്യാലങ്കാരം.
വൃത്തം വസന്തതിലകം-മേകാന്തപ്രാസമലങ്കാരം.

സാരം:-ആ രാക്ഷസി ഇപ്രകാരം നിശ്ചയിച്ചു പാണ്ഡവ
ന്മാർ പോകുന്നസമയം നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. പാഞ്ചാലി തനി
ച്ചായെന്നു കണ്ടപ്പോൾ അവൾ ഒരു സുന്ദരിയുടെ രൂപം ധരിച്ചു,
പാഞ്ചാലിയെ എടുത്തുകൊണ്ടു പോയാനിച്ഛിച്ചുകൊണ്ടു അവ
ളുടെ അടുത്തുചെന്നു താഴെപറയുംപ്രകാരം പറഞ്ഞു.

പല്ലവി-നല്ലാർകലമണിയും മൗലിമാലെ= സുന്ദരിവർഗ്ഗം

അനുപല്ലവി.

അല്ലലകന്നിതുഅരികിൽ തന്നെ
അല്ലണിക്കഴലാളെ, കാൺകയാൽ നിന്നെ.
ചരണങ്ങൾ

- 2 ഹരിണാങ്കോപമാനനേ, ആരും കൂടാതെ
അരുണാംഭോരുഹമുള്ളനയനേ, നീ പഴുതേ
ഹരിണാരികൾവാണീടുമരണ്യത്തിലനുചിതേ
ചരണാംബുജംകൊണ്ടു ചരണം ചെയ്യരുതേ. ന-
- 2 മാത്സര്യമിതെന്നു തോന്നരുതേയും ബദ്ധേ,
മത്സവി, മഹനീയതരഗുണസീലേ
വാത്സല്യംകൊണ്ടു നീപറകെടോ വഴിപോലെ
വത്സേ, തവ കലനാമങ്ങളുമലേ നല്ലാർ-
- 3 ഗഗനചാരിണിമാരിലൊരുത്തി ഞാനെന്നു
ഗതിജിതകളുടേ, നീ ധരിച്ചാലുമിന്നു

മുട്ടുന്നസീരോമാലികേ, അലങ്കാരം രൂപകം.

അനുപല്ലവി— അല്ലണിക്കഴലാളേ=ഇരുട്ടുപോലിരിക്കുന്ന
തലമുടിയോടുകൂടിയവളേ. അലങ്കാരം ഉപമ, അന്യോന്യപ്രാസം.

ചരണം-1 ഹരിണാങ്കോപമാനനേ = ചന്ദ്രതുല്യമുഖി; അ
രുണാംഭോരുഹമുള്ളനയനേ=ചന്ദനാമരയുടെ ഇരുട്ടുപോലിരിക്കുന്ന
കണ്ണുകളോടുകൂടിയവളേ; ഹരിണാരികൾ=സീംഹാദിൾ; അനു
ചിതേ=ഓർപ്പടമായ; ഇതു അരണ്യത്തിൽ എന്നതിന്നു വിശേഷണം.
ഉപമയും അന്യോന്യപ്രാസവും അലങ്കാരം.

2. മാത്സര്യം=അന്യന്റെ ഉൽകർഷം സഹിച്ചുകൂടായ്ക;
വാത്സല്യം=സ്നേഹം, മഹനീയതരഗുണസീലേ= എത്രയും ഊഷ്മള
മായ ഗുണത്തോടുകൂടിയ സ്വഭാവമുള്ളവളേ; കലനാമങ്ങൾ=
വംശവും പേരും, വത്സേ=ബാലേ; അന്യോന്യപ്രാസം.

3. ഗഗനചാരിണിമാർ=ദിവ്യസ്ത്രീകൾ; ഗതിജിതകളുടേ

ഗമനസീമനി നിന്നെക്കണ്ടിഥ വന്നു
തണിക് എന്നെന്തുടെ നാമമാകുന്നു. നല്ലാർ-
പാഞ്ചാലി:-

എരികീല—അടന്ത
ഖണ്ഡങ്ങൾ

1 ദ്രുപദദ്രുപതിതന്റെ മോദവിധായിനി
ഓമിതാവകുന്നു ഞാനെന്നറികനീ
ഓരിതവൈഭവംകൊണ്ടു വസിക്കുന്നു കാമിനി
ഓരാപമായുള്ളൊരു കാനനസീമനി നല്ലാർ-

2 അവനീശതീലകന്മാരെവരുത്തിവിട്ടെ
അവരുടെ രമണി ഞാനെന്നറിക സുഖമോടെ
അമരാപഗയിൽചെന്നു ഗുരുവാടുക്കൂടെ
അപരസന്ധ്യ വന്ദിച്ചു വരുമാത്രനികടേ. ന-
സീമിക്:-

4 വനമുണ്ടിവിടെ ഓർഗ്ഗാവേനമുണ്ടു
വനജാക്ഷി, പോക നാം കാണാനായ്കൊണ്ടു
വനിതമാർ പലരും സേവിയ്ക്കുവാൻ വേണ്ടും
വരങ്ങളെ വഴിപോലെലഭിച്ചുപോൽപണ്ടും. ന-

ഗമനത്താൽ കളഭത്തെ ജയിച്ചിരിക്കുന്നവളേ; മുപ്പതുവയസ്സായ
ആനയെ കളഭമെന്നുപറയും. “ത്രീംശപർഷസ്തുകളഭഃ” എന്നു
വീശ്വം. ഗമനസീമനി= വനപ്രദേശത്തിൽ; “കാനനം ഗമനം
വനം” എന്നർത്ഥം. ഉപമ, അന്തഃപ്രാസം.

പാഞ്ചാലി:—1 മോദവിധായിനി= സന്തോഷകാരിണി;
ഓമിതാവ്= പുത്രി; ഓരിതവൈഭവം= ധാപശക്തി; ഓരാപം=
ഓശ്യാപം, അന്തഃപ്രാസം.

2 അവനീശതീലകന്മാർ=രാജശ്രേഷ്ഠന്മാർ; രമണി=കാന്ത;
അമരാപഗം=ഗംഗ, അപരസന്ധ്യ= സായംസന്ധ്യ; നികടേ=
അടുക്കൽ, അന്തഃപ്രാസം.

രാക്ഷ—ഓർഗ്ഗാവേനം = ഭഗവതിക്ഷേത്രം, വനജാക്ഷി=

ശ്ലോകം 30

ഇതഥം പ്രലോഭ്യ വചനൈരഥ യാജ്ഞസേനീം
ഹസ്തേന ഹസ്തതലമാത്തസുഖം ഗൃഹീത്വാ
ഭർത്താവലോകനസമുൽസുകയാ തയാസൗ
സാർദ്ധം വനാന്തരമുപേത്യ ജഗാദചൈനാം.

സീഹിക:—

കാമോദരി—ചെമ്പട
പല്ലവീ

കണ്ടാലതിമോദമുണ്ടായ്യാരും
വിചിനമതു കണ്ടായോ?

ചരണങ്ങൾ

1 കൊണ്ടൽനിര തിമിരമിടയുന്ന തവ
നിണ്ടിച്ചുതണ്ടൊരു കവമിന്നു പല

പക്ഷപക്ഷി; ഉപമ, അന്തപ്രാസം.

ശ്ലോകം—30. അഥം=അനന്തരം അസൗ=ഈ സീഹിക ഇതഥം=ഇപ്രകാരം; വചനൈഃ=വാക്കുകളാൽ; യാജ്ഞസേനീം=പാഞ്ചാലിയെ; പ്രലോഭ്യ=മയക്കി, ഹസ്തേന=കൈകൊണ്ടു; ഹസ്തതലം=കൈത്തലത്തെ, ആത്തസുഖം=സുഖത്തോടുകൂടുംവണ്ണം, ഗൃഹീത്വാ=ഗ്രഹിച്ചു, ഭർത്താവലോകനസമുൽസുകയാ=ഭഗവതീഭർത്താവിൽ ഉത്സുകയായ; തയാ=അവളോടുപാഞ്ചാലിയോടു സാർദ്ധം=ഒത്മിച്ചു, വനാന്തരം=മരൊരുവനത്തെ അല്ലെങ്കിൽ വനമദ്ധ്യത്തെ, ഉപേത്യ=പ്രാപിച്ചു, ഏനാം=ഇവളോടു, ജഗാദച=പറയുകയും ചെയ്തു. വസന്തതീലകം വൃത്തം.

സാരം:— സീഹിക ഇങ്ങനെയുള്ള വാക്കുകളാൽ പാഞ്ചാലിയെ വശപ്പെടുത്തി കൈക്കു പിടിച്ചുകൊണ്ടു ഭഗവതീ ഭർത്താവിൽ ഉത്സുകയായ അവളോടുകൂടി വനാന്തരത്തിൽ ചെന്നു താഴെ പറയുന്നപ്രകാരം പറഞ്ഞു.

ചരണം—1 കൊണ്ടൽനിര = മേഘപംക്തി, തിമിരം = ഇരുട്ട്, കവം = തലമുടി. മുദുകണ്ടിവാർകുഴലി = മുദുലവും ചണ്ടി

വണ്ടുകളുടെനിഹവന്നു മുദ-
കണ്ടിവാർകഴലി കണ്ടു കണ്ടു പുന-
രിങ്ങൽപുണ്ടു ബത മണ്ടിടുന്നു. കണ്ടാ-

2 കീചകമിതാ കഴലുതുണു പിക്-
തിതവിശേഷമോടിടചേൻ, ഹൃദി
സുചിതമോദമോടിഹനിനു ചില
വല്ലികാനടികൾ വായുസഞ്ചലിത-
പല്ലവാംഗുലിഭിരഭിനയിക്കുന്നു. കണ്ടാ-

3 കരവകതരനിർകളിൽനിന്നു ചില
കസുമനികരമിതാ ചൊഴിയുന്നു തവ
കരനിരകളിലിതാ വീഴുന്നു അതു
കവലയാക്ഷി കതുക്കന നിന്നെയെതി-
രേല്ലെന്നനിഹ തോന്നിടുന്നു. കണ്ടാ-
പാഞ്ചാലി:— പല്ലവീ
കണ്ടാലതിഭീതിയുണ്ടായ്തും
രകനമിതു കണ്ടായോ?

പോലെ മനോഹരവുമായ കേശത്തൊടുക്കൂടിയവളേ; പല വണ്ടു
കൾ ഉടനടൻവന്നു കൊണ്ടുന്തിര, തിമിരം, എന്നിവയ്ക്കു തുല്യ
മായും നിണ്ടുചുരുങ്ങുമിരിക്കുന്ന നിന്നൊ കചഭാരത്തെ കണ്ടു കണ്ടു
മണ്ടുന്നു എന്നു അന്വയാർത്ഥം. അലങ്കാരം മാലോപമ.

2 കീചകം=തുളകളിൽക്കൂടി കാറു കടന്നു ശബ്ദിക്കുന്നമുള.
പിക്തിതവിശേഷം=കയിലുകളുടെ ഗാനവിശേഷം. വല്ലികാന
ടികൾ=ലതകളായ നന്തകികൾ; വായു സഞ്ചലിതപല്ലവാംഗു
ലിഭിഃ=കാറ്റിനാലിളക്കപ്പെട്ട തളിരുകളാകുന്ന വിരലുകളെ
ക്കൊണ്ടു, അലങ്കാരം സാവയവരൂപകം അന്വയാനുപ്രാസം.

3 കരവകതരം=ചെങ്കുറിഞ്ഞിമുടി, കസുമനികരം=പ
ല്ലസുമൃഗം; കരനിരം=അളകും; അലങ്കാരം ഉൽപ്രേക്ഷ, അന്വയാ
നുപ്രാസം. 'കവലയാക്ഷി' എന്നതിൽ ഉപമയും ഉണ്ടു്.

പാഞ്ചാലി—വാമേ=സുന്ദരി; തുണ=കേട്ടാലും ബത=

ചരണങ്ങൾ:

1 വാമേ സഖി ശൃണു മമ വചനം ബൽ
 വാമേതരനയനേ ചലനം കിമ
 വാമേ കലയേദശോഭനം അതി-
 വാമമായുടനെ വാതിവായുരപി
 വാസഭൂമിമുപയാമ്യയി നൃനം. കണ്ടാ-

2 മുഖരയതി ഭൃശമിഹശയില്ലീ മമ
 മുഹൂരപി വേപതി തനുവല്ലി നാഃ
 മുദക മടങ്ങുകയല്ലല്ലി സഖി
 മുഞ്ച മുഞ്ചമരം ചഞ്ചലാക്ഷി നീ
 വഞ്ചയസി കിമിതി കപടഃചൊല്ലി. കണ്ടാ-

ഡീഘിക:--

പെട്ടെന്നുളള ഗമിപ്പാനം പുന-
 രീകൃതൊടൊത്തു രമിപ്പാനം ഇനി
 ഒട്ടുമയച്ചിടുമോ ഞാനും മമ

കഷ്ടം വാമേതരനയനേ=വലത്തേക്കണ്ണിലുള്ള. ചലനം=ഇളക്കം
 അശോഭനം=അശോഭനമേ എന്നിങ്ങനെ കിമവാകലയേൽ=ജനി
 പ്പിക്കുമോ? അതിവാമം=അത്യാനന്ദം പ്രതിഭലം, വാതിവീശൃണു
 വായുരപി=കാരം വാസഭൂമി=വാസസ്ഥലത്തേയ്ക്കു ഉപയാമി=
 ഞാൻ പോകുന്നു. 'അയീ' എന്നതു അനുനയത്തെ കാണിക്കുന്ന
 നൃനം=നീയായം. അലങ്കാരം യമകവും അന്തഃപ്രാസവും.

2 മുഖരയതി=ശബ്ദിക്കുന്ന ഭൃശം=അധികമായി രയില്ലീ,
 ചിചീട്, മണ്ണട്ട. മുഹൂരപി=വിണ്ടും വിണ്ടും വേപതി=വിറ
 ഘ്നുന്ന തനുവല്ലി=ഖതയൊത്ത ശരീരം മുദകം=വേഗത്തിൽ മുഞ്ച
 മുഞ്ചമരം=എന്ന വിടുക വിടുക, ദ്വിതീകതി സംഭ്രമം തിരയത്തെ
 കാണിക്കുന്ന വഞ്ചയസി=വഞ്ചിക്കുന്ന കിമിതി=എന്തിങ്ങിനെ
 കപടം=കളവ്. അലങ്കാരം അന്തഃപ്രാസം. ശങ്ക, ത്രാസ
 ചെന്നീ ഭാവങ്ങൾ ഇവിടെ വ്യംജിക്കുന്നു.

മുഷ്ടമായ് പിശിതമഷ്ടിചെയ്തതിനു
കിട്ടിനിന്നെയിഹ ദിഷ്ടുബലേന
പല്ലവി

കണ്ടാലതിഹ്വോരമാകം
ശരീരമിതു മമ കണ്ടായോ?

ശ്ലോകം 31.

ക്ഷേപളാഹ്വോഷാതിഭിതിപ്രചലദനിമിഷാ
സിഹിദികാഭാഷ്യ പുഷ്യ-
ദ്രോഷാ ദോഷാചരീരമം ഖലു നിജവപുഷാ
ഭീഷയന്തി പ്രദോഷേ
ഇശയാകൃലകേഷണ പ്രപരേഷപരേഷാ
ജോഷമാദായ ദോഷാ
യോഷാഭൂഷാമനൈഷീൽ പ്രിയവധരഷിതാ
പാഷ്തീം ദൂരമേഷാ.

സിഹിദികാ—മുഷ്ടമായി—പരിപൂർണ്ണമായി പിശിതം—മാംസം; അഷ്ടി—ഭോജനം, ദിഷ്ടുബലേന—ഭാഗ്യശക്തിയാൽ; അഖകാരം യമകവും അനുക്രാപ്രാസവും. ഇതിൽ അർഷം, ഹർഷം എന്നീ ഭാവങ്ങൾ വ്യംജിക്കുന്നു.

ശ്ലോകം 31 ക്ഷേപളാഹ്വോഷാതിഭിതിപ്രചലദനിമിഷാ = അട്ടമാസത്തിന്റെ മുഴക്കംകൊണ്ടുള്ള ഭയാധികൃത്താൽ വിറയുന്ന ദാവനാരോടു കൂടിയവളും; അഥവാ ക്ഷേപളാഹ്വോഷഃ = ഇടിപോലുള്ള അട്ടമാസം. 'ഹ്വോഷഃ കാംസ്യേംബുദധപനൗ' എന്നു വിശ്വപ്രകാശം. പ്രിയവധരഷിതഃ = ഭർത്സനയംകൊണ്ടു കോപിച്ചവളും 'ഭേഷ്യമതപാസംഘുഷാണ പാനം' എന്ന സൂത്രത്താൽ ഇഡപികല്പം; പുഷ്യദ്രോഷാ = വർദ്ധിക്കുന്ന വൈരത്തോടു കൂടിയവളും ആയ; സിഹിദികാ = സിഹിദികയെന്ന ഏഷാ = ഇശ, ദോഷാചരീ = നിരാചരീ, ഇതമം = ഇപ്രകാരം, ആദോഷ്യ = പറഞ്ഞു പ്രദോഷേ = സന്ധ്യാസമയത്തിൽ, നിജവപുഷാ = തന്റെ ശരീരത്താൽ, ഭീഷയന്തി = ഭയപ്പെടുത്തുന്നവളായിട്ട്, ഇശയാകൃലകേഷണ

32 പതിതാ ഖലു സിംഹികാനനാനേ
 പരിതപ്താ ഹൃദി സിംഹികാനനാനേ

ഷേണ=കരിയക്കോലുപോലെ കൂലങ്കഷമായ “ഈയാലാംഗല ദണ്ഡസ്സാത്” എന്നമരം. കൂലങ്കഷം=കൂലത്തെപ്പിളർന്നതും, കൂലശബ്ദത്തിന്നു സാമാന്യമായി ഭൂമി എന്നർത്ഥത്തിൽ ലക്ഷണം അല്ലെങ്കിൽ ‘മൺകുന്ന’ എന്നോ അവയവമെന്നോ ആവാം “കൂലസ്തു പേതടാകേ ച സൈന്യപുഷ്പച്ചതീകയോഃ” എന്നു വിശ്വാ. “സർവ്വകൂലാഭുകരീഷേഷുകഷഃ” എന്ന സൂത്രത്താൽ ഖലു പ്രത്യയം ‘അന്തർദ്വചിഷഃജന്തസ്യമുമ’ എന്നതിനാൽ മുമാഗമം. പ്രപരഷ പരഷാ=അത്യന്തം കഠോരമായ ഗ്രന്ഥികളോടുകൂടിയതും ആയ, ഗ്രന്ഥി=സന്ധിബന്ധം; ഗ്രന്ഥിനാപർവ്വപരഷി’ എന്നമരം, ദോഷാ=ഭുജത്താൽ; യോഷാഭൂഷാ=നാരീമണിയായ; പാർഷ്വതീ=പാശ്ചാലിയെ, ആദായ=എടുത്തു ജോഷം=ഒന്നും ശബ്ദിക്കാതെ ദൂരം=അകലത്തേക്കു അനൈഷീൽഖലു=നയിപ്പിക്കുകതന്നെയല്ല.

വൃത്തം സ്രഗ്ദ്ധര. അലങ്കാരം ഉപമ, യമകം, മേഘകാന്ദ പ്രാസം, വൃത്തഗുണപ്രാസമെന്നിവ.

സാരം:—ദേവന്മാർ പേടിച്ചുവീരക്കനാ ഇടിമുഴക്കം പോലെ യുള്ള അട്ടമാസത്തോടുകൂടിയവളും ഭർത്തവധത്താൽ കോപിച്ചു വളം ആയ സിംഹികയെന്ന ഈ രാക്ഷസി ഇങ്ങിനെ പറഞ്ഞു സന്ധ്യാസമയത്തിൽ സ്വയമായ .രൂപം ഹരിച്ചു യെപ്പെടുത്തി കൊണ്ടു കരിയക്കോലുപോലെ കൂലങ്കഷവും അത്യന്തം പരഷമായ സന്ധിബന്ധത്തോടുകൂടിയതുമായ ഭുജത്താൽ സുന്ദരിയായപാശ്ചാലിയെ വാരിമടുത്തു ഒന്നും ശബ്ദിക്കാതെ ദൂരത്തുകൊണ്ടുപോയി.

ശ്ലോകം 32. സിംഹികാനനാനേ=സിംഹങ്ങളോടുകൂടിയ കാനനപ്രദേശത്തിൽ, “സപരൂപന്തം മതം ക്ലീബേ ന സ്രീ പ്രന്തേതികേ ത്രിഷു” എന്നു വിശ്വലോചനം. സിംഹികാനനാനേ=സിംഹികയുടെ വക്ത്രത്തിന്റെ സമീപത്തിൽ പതിതാ=

കരരീവ അരോഭ യാജ്ഞസേനീ
നിജ ചിത്തേ ശ്വരസക്തബുദ്ധിരേഷാ.

പതിച്ചുവളം; ഹൃദി=ഹൃദയത്തിൽ, പരിതപ്താ=പരിതപിക്കുന്നവളം ആയ, ഏഷാ=ഈ യാജ്ഞസേനീ=പാഞ്ചാലി നിജ ചിത്തേ ശ്വരസക്തബുദ്ധി=തന്റെ പ്രാണേശ്വരന്മാരിൽ ഉറച്ചിരിക്കുന്ന മനസ്സോടു കൂടിയവളായിട്ട് കരരീവ=കരരീ എന്നപോലെ, വാവിട്ടു കരയുന്നതുപോലെ നിലവീളിക്കുന്ന, ഒരു വക പക്ഷിയെ കരരീയെന്നു പറയുന്നു, 'ഉൽക്രോശകരരാവിമൌ' എന്നമരം. ആർത്തയായി വിലപിക്കുന്ന സ്ത്രീകളെ കവികൾ ഈ പക്ഷിയോടു പമിക്കുക പതിവാകുന്നു. 'ചക്രദ വിനാകരരീവ ഭൂയഃ' എന്നു രാഘവംശം. 'അയേകീനഖലുചചിജ്ഞാപനാനന്തരം ജ്ഞാതാനരം കരരീനാമിവരബ്ധഃ ശ്രൂയതേ' എന്നു വീക്രമോർവ്വതീയം, അരോഭഖലു=നിലവീളിച്ചു. 'ഖലു' എന്നതിന്നു വിശേഷിച്ചർത്ഥമൊന്നുമില്ല; വാക്യാലങ്കാരമാകുന്നു.

വൃത്തം വസന്തമാലിക, 'വീഷമേ സസജംഗം സകത്തിൽ സദരേഹം യ വസന്തമാലികസ്തു' എന്നു ലക്ഷണം:— അലങ്കാരം ഉപമ, യമകം എന്നിവ.

സാരം:-സീംഹങ്ങൾ നിറഞ്ഞ കാനനപ്രദേശത്തിൽ, സീംഹികയുടെ വക്ത്രത്തിനടുത്തുകെട്ടിട്ടു വളരെ ഖിന്നയായ പാഞ്ചാലി തന്റെ ഭർത്താക്കന്മാരെ വീളിച്ചു ഉറക്കെ നീലവീളിച്ചു.

സീംഹികാനനം എന്ന പദത്തിൽ സീംഹി എന്നതു മതുബർമ്മത്തിൻ 'അതജ്ഞാനിംഗൌ' എന്ന സൂത്രപ്രകാരം 'ഇനീ പ്രത്യയത്താൽ സിദ്ധിച്ചതാകുന്നു. എന്നാൽ 'ഏകാക്ഷരാൽകൃതോ ജാതേഃ സപ്തമ്യാം ചനന്തൌ സ്തുതൌ' എന്ന ഭാഷ്യപ്രകാരം ജാതീ വീഷയത്തിൽ സീംഹവാൻ, വ്യാലുവാൻ എന്നല്ലാതെ സീംഹി, വ്യാലി എന്നിങ്ങിനെ 'ഇനീ' പ്രത്യയം വരുന്നതല്ല. എന്നു മാത്രമല്ല, സപ്തമ്യാം ച എന്ന നീഷേധത്തിന്നും വീഷയമാണു്. എങ്കിലും കാശ്ചി കാശ്ചികഃ, തണ്ഡുലീ തണ്ഡുലികഃ ഇത്യാദി

പാഞ്ചാലി: —

ഗോപികാവസനം — അടന

പല്ലവി

ആവതെന്തയ്യോ ദൈവമേ,

ആവതെന്തയ്യോ,

ചരണങ്ങൾ.

1. ആവിലാപം പൂണ്ടു കേഴുന്നോരെന്നെ

ആമിഷാശിനി ഖാദിക്കും മുന്നേ

ആവിദ്വികൃമോ ആ വിലാപം കേട്ടു

ഹാ മമ നാഥന്മാരേ.

ആവ—

സിദ്ധിക്കായി പ്രകൃതനിയോഗത്തെ പ്രാധികമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ കഷ്ടിച്ചു സമാധാനിക്കാമെന്നല്ലാതെ വഴികാണുന്നില്ല.

ഏദി എന്നതു “പട്ടന്നോമാസ” എന്നിടം—ഇന്ദ്രാദി സൂത്രത്താൽ ഏദയശബ്ദത്തിന്നു വന്ന ഏദാദേശമാകുന്നു. പ്രകൃതസൂത്രത്തിലുള്ള പ്രതിഗ്രഹണം സാദൃശ്യവാചിയാകയാൽ പ്രഥമാദിവിഭക്തികളിലും ഈ ആദേശം വരാവുന്നതാണ്. അതുകൊണ്ടാണ് അമരത്തിൽ ‘ഏന്മാനസം മനഃ’ എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത്. പക്ഷേ, ഏദയപശ്ചാദയമായ ഏച്ഛബ്ദത്തെത്തന്നെ സ്വീകരിക്കുന്ന പക്ഷം ദകാരാന്തമെന്നു ഭേദം. പരിതപ്താ എന്നതിൽ “ആദികർമ്മണീകൃഷ്കർത്തിവ” എന്ന സൂത്രത്താൽ കരുപ്രത്യയം.

ചരണം 1 ആവിലാപം പൂണ്ടു = കലങ്ങിയ കണ്ണിരോടുകൂടി; അപ് ശബ്ദത്തിന്നു ‘ഈക് പുരബ്ധ്ഃ പഥാമാനക്ഷേ’ എന്ന സൂത്രത്താൽ സമാസാന്തമായ അപ് പ്രത്യയം. സാമാന്യവാചിയായ അച്ഛിന്ന കണ്ണിരെന്ന വിശേഷാൽമത്തിൽ ലക്ഷണ, ആധികൃം വ്യംഗ്യം. ആമിഷാശിനി = മാംസം ഭക്ഷിക്കുന്നവർ (രാക്ഷസി) ഖാദിക്കുക = ഭക്ഷിക്കുക. ആ വിലാപം = ആ നിലവിളി. യമകം, അന്യാനുപ്രാസം അലങ്കാരം.

അനന്തരം പാഞ്ചാലി ഭർത്താക്കന്മാർ ഒരോരുത്തരെയും ക്രമത്തിൽ പ്രത്യേകം പ്രത്യേകം വിളിച്ചു നിലവിളിക്കുന്നു.

- 2 ധർമ്മനന്ദന, ധർമ്മപരായണ,
 നിർമ്മലാംഗ, നിശാചരി വന്നശ്ശോ
 നിർമ്മൂർത്തം കൊണ്ടുപോകുന്നോരെന്നെ
 നീയുപേക്ഷിച്ചിതോ? ആവ-
- 3 പ്രാണനാഥ, ജഗൽപ്രാണസുന്ദരം,
 കൌണ്ഡിനേരം ഭവകൃതാനന്ദം,
 കാണിനേരം കളയാതെവന്നെന്നെ
 കാത്തരുളേണമേ. ആവ-
- 4 ആര്യപുത്ര, ധനഞ്ജയ, വീര,
 ശൈലപുഷ്പാരിശ്വര, ചാരുകളേബര,
 ഭാര്യയാമെന്നെ നീയുപേക്ഷിഞ്ഞിതോ
 ഭാഗ്യമില്ലായ്മയാൽ, ആവ-
- 5 കാളമേഘനിരമാം നിശാചരി
 കാളരാത്രിയെപ്പോലെ ഭയങ്കരി
 കാലൻ നൽകും, നകല, മഹാബല,
 പാലയ പാലയ മാം. ആവ-

2. ധർമ്മപരായണൻ=ധർമ്മലഭ്യൻ; നിർമ്മൂർത്തം=അന്യാ
 യമായി.

3. ജഗൽപ്രാണസുന്ദരം=വായുപുത്രൻ (ഭീമസേനൻ) കൌ
 ണ്ഡിനേരം=രാക്ഷസന്മാരായ വനത്തിന്നു കാട്ടുതീ,
 കാണിനേരം=ക്ഷണനേരം. അന്യാനുപ്രാസം.

4. ആര്യപുത്രൻ=രാജാപത്നി ഭർത്താവിനെ വിട്ടുപോകുന്ന ആ
 ചാരവാക്കു, ചാരുകളേബരൻ=സുന്ദരശാസ്ത്രൻ, അന്യാനുപ്രാസം.

5. കാളമേഘനിരമാം=കാർമ്മേഘത്തിന്റെ നിറമുള്ള; ഈ
 പ്രയോഗവും 'കായാന്യനിരമായ' എന്നതുപോലെയാണെന്നു
 കണ്ടുകൊൾക. കാളരാത്രി = മരണസമയത്തിന്നടുത്തുരാത്രി,
 നിർമ്മൂർത്തം, ഉപമ, അന്യാനുപ്രാസം എന്നിവ അലങ്കാരം.

- 6 അദികന്ദരതുല്യമാം രാക്ഷസി-
 വക്ത്രംതന്നിൽ പതിക്കുന്നതിൻമുമ്പേ
 മാദ്ദീനരന, വീര, സഹദേവ,
 മാം പരലയാത്ര നി ആവ-
- 33 പ്രഥമം ഗുരുശാസനാൽ പ്രയാതഃ
 സഹദേവസ്സമീധസ്സമാഹരിഷ്ഠൻ
 രുദിതം വിപിനാന്തരാൽ പ്രിയായാഃ
 പഥി തുശ്രാവ നിശാചരീഹൃതായാഃ.
- 34 ധനുസ്സമാദായ ധനഞ്ജയാനഃ
 സ സിംഹികാം നിഷ്ഠരസിംഹഭാഷിണീം

6. അദികന്ദരതുല്യം=പർവ്വതതുല്യ സമാനം, രാക്ഷസി വക്ത്രം=രാക്ഷസിയുടെ വായ. അലങ്കാരം ഉപമ.

രസം:-ഇവിടെ സിംഹികാലംബനവും പാഞ്ചാലിനിഷ്ഠവുമായ ഭയമെന്ന സ്ഥായിഭാവം രാക്ഷസിസ്വരൂപലർണം, തൽഗ്രഹണം മുതലായ ഉദ്ദിപനവിഭാവത്താലും ഭൈന്വം, ആവേഗം മുതലായ സഞ്ചാരിയാലും പരിപുഷ്ടമാകയാൽ ഭയാനകരസം.

ശ്ലോകം 33 ഗുരുശാസനാൽ=മുത്തവരുടെ ആജ്ഞയാൽ, സമീധഃ=സമീത്തുകളെ, സമാഹരിഷ്ഠൻ=കൊണ്ടുവരുവാൻ പോകുന്നവനായി, പ്രഥമം=മുമ്പിൽ, പ്രയാതഃ=പോയവനായ, സഹദേവഃ=സഹദേവൻ, പഥി=വഴിയീൽവെച്ചു, വിപിനാന്തരാൽ=വനമദ്ധ്യത്തിൽനിന്നു അല്ലെങ്കിൽ മറ്റൊരു വനത്തിൽനിന്നു നിശാചരീഹൃതായാഃ=രാക്ഷസിയാൽ ഹരിക്കപ്പെട്ട പ്രിയായാഃ=പ്രേയസിയുടെ രുദിതം=നീലവിളിയെ തുശ്രാവം=കേട്ടു. വൃത്തം: വസന്താലിക. അലങ്കാരം മേകാന്ദ്രപ്രാസം, ആദ്യന്ദ്രപ്രാസം, അന്ത്യന്ദ്രപ്രാസമെന്നിവ.

സാരം:- ജ്യേഷ്ഠന്മാരുടെ ആജ്ഞയാൽ സമീത്തുകൊണ്ടുവരുവാനായി മുമ്പിൽപോയ സഹദേവൻ വനാന്തരത്തിൽനിന്നു, രാക്ഷസി ഏടുത്തുകൊണ്ടുപോയ പാഞ്ചാലിയുടെ നീലവിളി വഴിയീൽവെച്ചു കേട്ടു.

ശ്ലോകം 34 ഗുസിംഹവിക്രമഃ=നരസിംഹമുന്തിക്കു തുല്യമായ പരാക്രമത്തോടുകൂടിയ, ധനഞ്ജയാനഃ=അർജ്ജുനസഹോ

**നിശാചരീം താം നിശിതൈശ്ശിലീമുഖൈഃ
നിവാരയന്നാഹ റുസിംഹവിക്രമഃ.**

സഹദേവൻ: —

സുതട്ടി—ചെമ്പട
പല്ലവി

രക്ഷസി, നില്ല നില്ലെടി

ചരണങ്ങൾ

രാക്ഷസദയിതേ കാംക്ഷിതപിശിതേ

രൂക്ഷതരം മമ കൌക്ഷേയകമിതു

വക്ഷസി പതതിപുരാ തേ

രാക്ഷ-

ദേനായ, സഃ=ആ സഹദേവൻ, ധനുഃ=ചാപത്തെ, സമാദായ=എടുത്തു് ശിലീമുഖൈഃ=ബാണങ്ങളാൽ, നിഷ്കൃരസിംഹഭാഷിണീം=സിംഹത്തെപോലെ കറോരമായി ശബ്ദീയ്ക്കുന്നവളും, നിശാചരീം=രാക്ഷസിയുമായ, താം സീംഹികാം=ആ സീംഹികയെ, നിവാരയൻ=തടയുന്നവനായിട്ടു്, ആഹംപറഞ്ഞു. ബ്രഹ്മണിയാളുവിന്നു ലട്ടിൽ, പ്രഥമ പൃഷ്ഠനിൽ മൂന്നു വചനത്തിന്നും മദ്ധ്യമ പൃഷ്ഠനിൽ ഏകവചനത്തിന്നും ഭവിയചനത്തിന്നും മാത്രമേ ആഹാദേശം വരുന്നുള്ളൂ. ഭൂതാർത്ഥത്തിൽ കാണുന്നതു തിങ്ങിനെ പ്രതിരൂപമായ അവ്യയമാണു്.

വൃത്തം. വംശസ്ഥം “ജതങ്ങൾ വംശസ്ഥമതാം ജരങ്ങളും” അലങ്കാരം, ഉപമ, ആദ്യനുപ്രാസം, മേകോനുപ്രാസം എന്നിവ.

സാരം:—നരസിംഹമൂർത്തിയെപ്പോലെ പരാക്രമത്തോടുകൂടിയ അർജ്ജുനസഹോദരനായ ആ സഹദേവൻ വില്ലെടുത്തു ബാണങ്ങൾക്കൊണ്ടു സിംഹത്തെപ്പോലെ നിഷ്കൃരയായി ഗർജ്ജിക്കുന്ന രാക്ഷസിയായ ആ സീംഹികയെ തടുത്തു നിറുത്തിപ്പറഞ്ഞു.

സഹ_കാംക്ഷിതപിശിതേ=മാംസത്തിൽ കൊതിയുള്ളവളേ; രൂക്ഷതരം=എറ്ററവു കറോരമായ, കൌക്ഷേയകം=വാൾ, തേവക്ഷസി=നിന്റെ മാറിടത്തിൽ; പതതിപുരാ=പതിയ്ക്കും നിശ്ചയം.

സിംഹിക-
പല്ലവി

മാനുഷ, നില്ല നില്ലടാ

ചരണങ്ങൾ

മുഷ്ടരമാകം ദിക്കരിനികരം

മൽകരഹതികൾ സഹിക്രതാത്തതി-

വെക്കുമൊടോടീടുന്നു. മാനുഷ-

സ- ചൊല്ലെഴുമെന്റെ വല്ലഭതന്നെ

വല്ലഭമോടു ഹരിച്ചതിനാൽ ഞാൻ

കൊല്ലവനിഹ നിന്നെ. രാക്ഷ-

സി- അല്ലതരാദേ, ദുഷ്ടിത ദേ ദേ,

മൽപുരത്തോ ഹി ജളപ്രളയാം നീ

നില്ലതി നായ് മതിയാമോ? മാനു-

സ- ചേരാത്ത കാര്യം ചെയ്തിടുന്ന

നാരികളെക്കൊലചെയ്തിടാം രഘു-

നാഥ ചരിത്രമതോക്തിൽ രാക്ഷ-

യാവൽ പുരാനിപാഠയോർല്ലട് എന്ന സൂത്രപ്രകാരം നിത്യയ
ദ്യോതകമായ പുരാ' എന്ന അവ്യയത്തോടുള്ള യോഗത്താൽ
ഭാഷ്യത്വത്തിൽ ലട്. അലങ്കാരം അനുക്രമപ്രാസം. ഇതുപോലെ
മറ്റുള്ള ചരണങ്ങളിലും നോക്കിക്കൊള്ളുക.

സിംഹി - മുഷ്ടരം=മടിച്ചതു. ദിക്കരിനികരം=ദീർഘസ
മൂഹം, മൽകരഹതി=എന്റെ കൈകൊണ്ടുള്ള അടി,
സഹ- വല്ലഭം=സൗമ്യം ധർമ്മബാഹുളത്തെ ധർമ്മപരമായ്
പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു.

സി- അല്ലതരാദി=വളരെതൃപ്തനായ ശത്രു, ദുഷ്ടിതൻ=
തർച്ചിഷ്ടൻ, മൽപുരതം=എന്റെ മുമ്പിൽ, ജളപ്രളം=മൂഢന്മാർ
മുമ്പൻ.

സഹ-രഘു നാഥചരിത്രം=രാമൻ താടകയെ കൊന്നസംഗതി.

സിംഹി - മന്ത്രിപതു=മനുഷ്യപതു (പതുപ്രായൻ)
നികാമം=നല്ലപോലെ.

സീം- ധൃത്തി ദുരാത്മൻ മന്ത്രപദേശേ മൽ-

ഭർത്തവധത്തിനുത്തരമായി-

ട്ടിത്തൊഴിൽചെയ്തു നികാമം. മാൻ-

സ- ഖരഗിസമാനം വൽതിച്ചുടനേ

ഖഡ്ഗത്താൽ ഞാൻ തപൽഗുരുകുചയുഗ-

ഖണ്ഡനമാരചയേ. രാക്ഷ-

സീം- ജല്ലക! നിന്നെ ഒപ്പമൊടേ ഞാൻ

കെല്ലൊടുമെന്തെടെ ഭജമതിലാക്കീ-

ട്ടിപ്പൊഴെ ചോവൻ ന്തനം. മാൻ-

സഹ - ഖഡ്ഗി=ഖഡ്ഗമൃഗം, (വാറുപലി) വൽതിക്കുക= കുതിച്ചുചാടുക; തപൽഗുരുകുചയുഗഖണ്ഡനം=നിന്നോ വലുതായ ന്നുനഭയത്തിന്റെ മേദനം, ആരചയേ=ഇതാ ചെയ്യുന്നു, വൽത മാനസാമീപ്യത്താൽ ലട്.

സീംഹി-ജല്ലക=വാചാല, ഒപ്പം=തർച്ചം, കെല്ല്=ശക്തി. സഹഃദേവാക്കികളിൽ രണം വീരമാണ്. സീംഹിക ജന്മലംബന വിഭാവം, പാഞ്ചാലീമാണം ഉദ്ദീപനം, നിർണ്ണനം മുതലായവ ഞാനഭാവം. മതി, തർച്ചം മുതലായവ സഞ്ചാരിഭാവം.

സീംഹിഃകാക്കികളിൽ പ്രധാനമായി വ്യാജിക്കുന്നതു തർച്ചാദൃപസ്തുതായ ശ്രോധമെന്നഭാവമാകുന്നു; രൌദ്രമല്ല, സഹ ദേവൻ തന്റെ പ്രവൃത്തിക്കു പ്രതിബന്ധകരായ് ഭവിക്കുകൊണ്ടുള്ള ശ്രോധമല്ലാതെ അചന്ത കൊല്ലുന്നതിനെ മുഖ്യോദ്ദേശ്യ മെന്ന നിലയിൽ അവർ പ്രവർത്തിച്ചിട്ടില്ല. മുഖ്യോദ്ദേശ്യം പാണ്ഡവന്മാരെ കീർമ്മീരണക്കോണ്ടു കൊല്ലിക്കുകയാണ്. വിശേഷിച്ചു, ആ സമയത്തിലൊക്കെ രൌദ്രവിഭാവങ്ങളായ ത്രാസര കാടികൾ അവളെ തിരെ വിട്ടൊഴിച്ചിട്ടില്ല. അതുകൊണ്ടാണ് അവർ നിവൃത്തിയില്ലാതായപ്പോൾ പാഞ്ചാലിയെ വിട്ടു സഹ ദേവനെ എടുത്തുകൊണ്ടുപോകുന്നത്. ഇതിനെ "എന്നെക്കൈവെ ടിഞ്ഞു സഹഃദേവനെ ഹരിച്ചു പിന്നെ ജരാനരമോടിഎത്തുമെന്നു

35 ഇതുകൂടാ രജനീവരംഗനാശ്രമമുക്തപാ
 പാഞ്ചാലീം തമമ നിജേ കരേ ഗൃഹീതപാ
 ദദ്രാവ ഭൃതമമപാസ്യാസുരരസ്യഃ
 ചിച്ഛേദ സ്തനയുഗമാത്തചദ്രമാസഃ.

നിത്യത്തകചമണ്ഡലാ നിശിതമണ്ഡലാഗ്രേണ സാ
 അരോദ അധിരോക്ഷിതാ സുബഹുചിസ്വപരംവിഹപലാ
 നിശമ്യ നിനദം വനേ ഖലു നിലിമ്പസിന്ധോസ്താ
 ന്നിരേത്യ ഗൃപചുംഗവാ നിജഗദന്നിജപ്രേയസിം.

ജിലുവച്ച കാനനേ ഗമിച്ചു എന്നിങ്ങിനെ പാഞ്ചാലിയുടെ വാ
 ക്കകളെക്കൊണ്ടു കവിതന്നെ സൃഷ്ടുമായി കാണിച്ചുതന്നിട്ടുണ്ടു്
 ശ്ലോകം 35 അഥം=അനന്തരം; രചനീവരംഗനാം=രാ
 ക്ഷസി; ഇതി=ഇപ്രകാരം; ഉക്തപാ=പറഞ്ഞു, ആശ്രമം=വേഗ
 ത്തിൽ; പാഞ്ചാലീം=പാഞ്ചാലിയെ; മുക്തപാ=ഉപേക്ഷിച്ചു്;
 തം=ആ സഹദേവനെ, നിജേ കരേ=തന്റെ കയ്യിൽ ഗൃഹീതപാ=
 എടുത്തു്, ദദ്രാവ=ദാടി, അഥം=അതിനുശേഷം, ഭൃതം=വേഗ
 ത്തിൽ. ആത്തചദ്രമാസഃ=വാളെടുത്തവനായിട്ടു്. പാസ്യാ
 സുനഃ=സഹദേവൻ, അസ്യഃ=ഇവളുടെ, സ്തനയുഗം=കുചയു
 ഗളം, ചിച്ഛേദം=മേടിച്ചു, വൃത്തം: പ്രഹർഷിണി; മേകാര
 പ്രാസം അലങ്കാരം.

സാരം:-ആ രാക്ഷസി ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു. വേഗത്തിൽ
 പാഞ്ചാലിയെ വിട്ടു്, സഹദേവനെ കയ്യിൽ എടുത്തുകൊണ്ടു
 ഓടി. ഉടനെ സഹദേവൻ വാളെടുത്തു അവളുടെ കുചയുഗ
 ലത്തെ മേടിച്ചു.

ശ്ലോകം 36 നിശിതമണ്ഡലാഗ്രേണ=തീർന്നുമായ വാളി
 കൊണ്ടു; നിത്യത്തകചമണ്ഡലാ = മേടിക്കപ്പെട്ട സ്തനാഭോഗ
 ത്തോടുക്കൂടിയവളും, അധിരോക്ഷിതാ=രക്തത്താൽ നന്നത്തവളും
 ആയ, സാ=ആസിംഹിക; വിഹപലാ=വ്യാകുലയായിട്ടു്
 വിസ്വപരം = വികൃതസ്വപരത്തോടു കൂടുംവണ്ണം. സുബഹു=വളരെ

ശങ്കരാഭരണം—ചെമ്പട.

പല്ലവീ

ദൃഷ്ട്വരമീവിപിനത്തിലാവാനും കേവലം

ദൃഷ്ട്വർമ്മലമിതെല്ലാമോക്തിലതിവേലം. ദൃഷ്ട്വ -

ചരണങ്ങൾ:

1 ഇക്കൊടുക്കാട്ടിലെന്തിനു വന്നതു സുതീലേ
നിഷ്കൃഷ്ടമാനസേ നീ ചൊന്നാലുമോമലേ
ഉൾക്കാമ്പിൽനിന്നെന്നതിദീനയെന്ന പോലെ
തർക്കിക്കുന്നേൻ ബാലേ. ദൃഷ്ട്വ -

പാഞ്ചാലി:—

2 വാനോർനദീതീരേ നിങ്ങൾ സന്ധ്യാവന്ദനത്തെ

അധികം, അരോദം=നിലവീളിച്ചു, നൃപംഗവം=നൃപശ്രേഷ്ഠന്മാർ
(യുധിഷ്ഠിരാദികൾ) നിനദം=ശബ്ദത്തെ, നിശമം=കേട്ടു, നി
ലിന്ദസന്ധ്യോഃ=ഗംഗയുടെ, തടാതം=കരയിൽനിന്നു, നീരേതം=
നിർമ്മിച്ചു, വനം = കാട്ടിൽവെച്ചു നിജപ്രേതസം=തങ്ങളുടെ
ദേഹിയോടു, നിജഗദഃ വലു=പറഞ്ഞു, വൃത്തം പൃഥ്വി. അല
കാരം ആദ്യം പ്രാസവും മണ്ഡലം നിശിതമണ്ഡലം 'നിജഗദനിജ'
എന്നിവയിൽ യമകവും.

സാരം:—സഹദേവൻ മൂർച്ഛയുള്ള വാളുകൊണ്ടു സ്തുതനണ്ഡലം
ഫലദിക്കുകയാൽ ചോരകൊണ്ടു നനഞ്ഞവളും വിഹവലയുമായ
ആ രാക്ഷസി വികൃതസ്വരത്തിൽ ഉറക്കെ നിലവീളിച്ചു. ആ
ശബ്ദം കേട്ടു യുധിഷ്ഠിരാദികൾ ഗംഗാതീരത്തിൽനിന്നു പുറപ്പെട്ടു
കാട്ടിൽവെച്ചു കണ്ടുമുട്ടിയ പാഞ്ചാലിയോടു പറഞ്ഞു.

ദിവാദിയിൽ 'ശമു-ഉപശമേ' എന്നാണ് പാിച്ചിരിക്കുന്ന
തെങ്കിലും ധാതുക്കൾക്കു അനേകാർത്ഥമുള്ളതിനാൽ നൂപപസർഗ്ഗക
മായ ആ ധാതുവിൽനിന്നു ലപ് പ്രത്യയം. ചുറ്റാദിയിലുള്ളതാ
ണെങ്കിൽ 'നിശമതു' എന്നാണാവുക.

ദൃഷ്ട്വരം=ദൃഷ്ട്വാധം; അതീവേലം=അത്യർത്ഥം. നിഷ്കൃഷ്ട
മാനസേ=കുളങ്കമില്ലാത്ത മനസ്സോടുകൂടിയവളേ; തർക്കിക്കുന്നേൻ=
ഉൾക്കൊള്ളുന്നേൻ. അന്തപ്രാസം.

വ്യാമോഹമെന്നിയേചെയ്താൻപോയ സമയത്തിൽ
വ്യാജേനരൂപിണിയായിട്ടെന്റെ സവിധത്തിൽ
വന്നാൻ രാക്ഷസസ്ത്രീ. ഭൃഷ്ട-

3 മന്ദഹാസംകൊണ്ടവൻ മയക്കീട്ടുന്റെ ചിത്തം
മന്ദമന്ദം വന്നുടൻ പിടിച്ചാൻ മമ ഹസ്തം
മന്നിലൊരുമാനിനിമാക്കിലേവം സാമർത്ഥ്യം
മന്നവരെ പാർത്താൽ. ഭൃഷ്ട-

4 വഞ്ചിച്ചവളെന്നെകൊണ്ടുപോകുന്നോരുനേരം
അഞ്ചൊതെസഹദേവൻസംപ്രാപ്തനായ്കാനാരം
അഞ്ചൊനാഴിക തമ്മിലുണ്ടായി സമരം
അപ്പോൾ അതിപ്പോരം. ഭൃ-

5 ഉന്നതാംഗിയാകുമവൻ യുദ്ധത്തിൽ നടിച്ചു
എന്നെക്കൈവെടിഞ്ഞു സഹദേവനെ ഹരിച്ചു
പിന്നെ ആരാണുമോടിയെത്തുമെന്നുള്ളിലുറച്ചു
കാനനേ ഗമിച്ചു. ഭൃഷ്ട-

ഭീമൻ

6 ഒട്ടുമേ വിഷാദിക്കരുതത്ര വാക്യ യുയം
നിഷ്ഠൂരകർമ്മംചെയ്തു നിശാചരിയെ സായം
നഷ്ടയാക്കുവാൻ പോകുന്നനിക്കിന്നു സഹായം

പാഞ്ച- 2. വാനോർനദീ=ഗംഗ, വ്യാമോഹം=പ്രമാദം,
വ്യാജേന==വ്യാജത്താൽ, രൂപിണി=സുന്ദരി, ഇവിടെ രൂപ
ശബ്ദം ശുഭാദിഗുണവാചിയല്ല. സൗന്ദര്യവാചിയാകുന്നു. അല്ലാ
ത്തപക്ഷം 'രഞ്ചാദീഭൃഷ്ട' എന്ന സൂത്രത്താൽ രൂപവതി എന്നേ
ആവുകയുള്ളൂ. അന്തപ്രാസം.

3 മന്ദഹാസം=പുഞ്ചിരി; 4 അഞ്ചൊതെ=ശങ്കിക്കാതെ,
കാന്താരം=വനം, സമരം=യുദ്ധം. അന്തപ്രാസം.

5. ഉന്നതാംഗി=വളരെ ഉയരമുള്ള ശരീരത്തോടുകൂടിയവൻ.
നടിച്ചു=ചില ചടങ്ങുകളെ അഭിനയിച്ചു. അന്തപ്രാസം.

ഭീമൻ-6. യുയം=നിങ്ങൾ, സായം=സന്ധ്യാസമയത്തിൽ.

ചെട്ടെൻ ഗദയും.

ദൃഷ്ട -

7 അഗ്രജാദികളെ വിജയ നിരക്ഷിതം
അഗ്രേനിന്നിടേണമേ ഗൃതകൃപാണബാണം
നിഗ്രഹിപ്പനവളെഞാൻ കൈവെടിഞ്ഞുനാണം
നിമ്ലാംഗന്തനം. ദൃഷ്ട -

സമ -

പുച്ഛജന്മാരേ മനസി മാ കരുത ശോകം
പുരുകലേന്ദ്രന്മാരെ ഞാൻ ചെയ്യാരവിവേകം
പോരിൻ വരം സൈന്യകോലാഹലേനസാകം
പുരഷാദലോകം. ദൃ -

പക്ഷേ 5-6 നാഴിക സിംഹികയും സഹദേവനുമായി യുദ്ധം നടന്നുവെന്നു പാഞ്ചാലി പറയുന്നതും മറ്റൊരലോചിക്കുമ്പോൾ സായം എന്ന അവ്യയത്തിന്നു രാത്രിയിൽ എന്നുതന്നെ അർത്ഥം പറയേണ്ടതായിരിക്കുന്നു. അച്ഛർവ്വമായി ചില ഭിക്ഷിൽ കവികൾ രാത്രി എന്നർത്ഥത്തിൽ പ്രകൃതശബ്ദത്തെ ഉപയോഗിച്ചിട്ടില്ലെന്നു മില്ല. സായം ശശാകകിന്നോഹതചന്ദ്രകാന്തനിഷ്ഠന്ദനീരനികരേണ കൃതാഭിഷേകഃ എന്ന മാമുഖൻ പ്രയോഗം നോക്കുക. അന്തപാനപ്രാസം. എന്നാൽ സന്ധ്യാവന്ദനം കഴിഞ്ഞു മടങ്ങുവാൻ അഞ്ചാറു നാഴികയിലധികം വേണ്ടിവന്നു എന്നതും അത്ര യുക്തമല്ല.

7. അഗ്രജാദികളെ = ജ്യേഷ്ഠൻ മുതലായവരെ. അഗ്രേ = മുഖിൽ, ഗൃത കൃപാണബാണം = ധരിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ഖഡ്ഗത്തോടും കൂടുംവണ്ണം. അന്തപാനപ്രാസം.

സമ-പുച്ഛജന്മാരെ, മനസി മാ കരുത ശോകം = ജ്യേഷ്ഠന്മാരെ, മനസ്സിൽ ശോകത്തെ ചെയ്യരുത്. (വീഷാദിക്കരുത്.) പുരുകലേന്ദ്രന്മാരെ = പുരുവംശശ്രേഷ്ഠന്മാരെ, അവീവേഗം = വിവേകത്തോടു കൂടാത്ത പ്രവൃത്തി (അകാശ്ച) ചെയ്തു ഒരവീവേകം എന്നിരിക്കുമ്പോൾ ചെയ്തു എന്നതിലെ ആഖ്യാതാന്തമായ ഉകാരം ലോപിച്ചിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഇങ്ങിനെയുള്ള സന്ധി അർത്ഥപ്രതിതിയെ കൃത്യരീപ്പിക്കുന്നതു കൊണ്ടു ദൃഷ്ടംതന്നെ. പൂണ്ണക്രിയയുടെ അന്തപമായ ഉകാരം വിവൃതമായി ഉച്ചരിക്കേണ്ടതു് ആവശ്യാകയാൽ

ധർമ്മം—

ആശരനാരി നിന്നെക്കൊണ്ടുപോയൊരുശേഷം
ആശ്രനീയെത്തൊരവിവേകം ചെയ്തു സരോഷം
ആഹവത്തിൽ വരും രിപ്പക്കൾ സാഭിലാഷം
ആകണ്ഠയ പോഷം. ഭ-

സഹ—

നാരികളെക്കൊലചെയ്യയോഗ്യമല്ലെന്നാത്തു
നാസികയും കവങ്ങളുമാത്ര ഞാനറത്തു
നല്ലൊരു കലഹത്തിനു കാലവുമടുത്തു
അരനാഴികക്കകത്തു— ഭ

അതിനെ ലോപിപ്പിക്കുന്നത് ഉചിതമായിരിക്കയില്ല. ഈ അഭിപ്രായത്തിലാണ് "ലോപിക്കും സദൃശംപോലെ സംവൃതോപജ്ഞമാകയാൽ" എന്നു കേരളചാണിനി പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത്. അഥവാ ശോകപദത്തിന്നെന്നപോലെ ചെവിയോരവിവേകം എന്നതിനും മനസിമാകരുത എന്നതിനോടു അന്വയം പറയാം. എന്നാൽ ഈ ദോഷത്തിന്നവകാശമില്ലെങ്കിലും ശോകത്തിനും അവിവേകത്തിനും സമുച്ചായകമായ ഉം എന്നു അവ്യയമില്ലാത്തതുകൊണ്ടു അർത്ഥക്ലേശത്തിനു കുറവു വരുന്നതല്ല.

(പുരുഷാദലോകം) മനുഷ്യരെ തിന്നുന്ന രാക്ഷസജനം; (സൈന്യകോലാഹലേന സാകം) സേനകളുടെ കളകളു ശബ്ദത്തോടുകൂടി. അന്തപ്രാസം.

ധർമ്മ - ആശരനാരി=രാക്ഷസസ്ത്രീ, 'നൃനരയോർവൃദ്ധീശ്ച എന്ന ഗണസ്തുത്രതാൽ നൃ ശബ്ദത്തിൽനിന്നോ, നരശബ്ദത്തിൽനിന്നോ നിഷ്പന്നമായ നരീശബ്ദം മനുഷ്യസ്ത്രീ വാചിയാണെങ്കിലും കേവലം സ്ത്രീവാചിയായിട്ടും പ്രയോഗിച്ചു കാണുന്നുണ്ട്. എങ്കിലും അതു അത്ര ഉചിതമാണെന്നു തോന്നുന്നില്ല.

സഹ - കലഹം=യുദ്ധം, അന്തപ്രാസം മേഘകാന്തപ്രാസം "ഇതപ്കതപാ" 'നികൃത്താ' എന്നീ ശ്ലോകങ്ങളിൽ നാസികാ

- 37 ഇതും ക്ഷപാടകലഹാതമമാകലയ്യ
 വക്ഷസ്തഃ ധൃതവിശങ്കടകങ്കടാസ്തേ
 യുദ്ധായ ശസ്ത്രചതുരാസ്തു യുധിഷ്ഠിരാദ്യാഃ
 തസ്ഥഃ സ്വഹസ്തുധൃതചാപകൃപാണബാണാഃ
- 38 ശാർദ്ദൂലസുഹൃന്നിധന-
 ശ്രവണാൽ കോപീ തദാശ്രു കിർമ്മീരഃ
 അലമകരോദാസ്ഥാനം
 കലശോദധിതൃലപ്തസൈന്യമജ്ജപലയൻ.

ഷ്ടേദത്തെപ്പറ്റി ഒന്നും പറയാതിരുന്നതു സാമാജികന്മാർക്കു അല്പം
 വൈമനസ്സും ജനിപ്പിച്ചുപോകാം.

ശ്ലോകം 37. ഇതും=ഇപ്രകാരം; ക്ഷപാടകലഹാതമം=
 രാക്ഷസന്മാരുടെ യുദ്ധത്തിനുള്ള വരവിനെ, ആകലയ്യ=നിത്യ
 യിച്ചു° ശസ്ത്രചതുരാഃ=ആയുധവിദ്യകളിൽ സമർത്ഥന്മാരായ,
 യുധിഷ്ഠിരാദ്യാഃ തു=ആ യുധിഷ്ഠിരാദികളാകട്ടെ, വക്ഷ
 സ്തഃ=മാറിടത്തിൽ; ധൃത വിശങ്കട കങ്കടാഃ=ധരിച്ചിരിക്കുന്ന
 വിശാലമായ കവചത്തോടുകൂടിയവരും, സ്വഹസ്തുധൃതചാപകൃ
 പാണ ബാണാഃ==നിജകരങ്ങളിൽ ധരിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന വാൾ,
 ശരം എന്നിവയോടുകൂടിയവരും ആയിട്ടു്. യുദ്ധായ=യുദ്ധത്തി
 നായി; തസ്ഥഃ=ഒരുങ്ങിനിന്നു, വസന്തതിലകം വൃത്തം. അല
 മകരം ഷ്ടുകാന്തപ്രാസാദി.

സാരം, - ഇങ്ങിനെ രാക്ഷസന്മാർ യുദ്ധത്തിന്നു് എത്ര
 മെന്നു നിത്യയിച്ചു്, ആയുധവിദ്യകളിൽ നിപുണന്മാരായ പാ
 ണ്യവന്മാർ മാറിടത്തിൽ വിസ്തീർണ്ണമായ കവചവും കൈകളിൽ
 വാൾ, ശരം, എന്നിവയും ധരിച്ചു യുദ്ധത്തിനായി ഒരുങ്ങിനിന്നു.

ശ്ലോകം-38. തദാ=അപ്പോൾ, ശാർദ്ദൂല സുഹൃന്നിധനശ്ര
 വണാൽ=ശാർദ്ദൂലന്മാരായ മിത്രത്തിടൻറെ നാശം കേൾക്കയാൽ
 കോപീ=ക്രോധത്തോടുകൂടിയ, കിർമ്മീരഃ=കിർമ്മീരൻ എന്ന
 രാക്ഷസൻ; അശ്രു=വേദത്തിൽ, കലശോദധിതൃലപ്തസൈന്യം=

39 നിർഗ്ഗളവിനിർഗ്ഗളദ്രുധിരരൂഷിതാക്രന്ദിത-
പ്രതിധ്വനിതദിങ്മുഖാബഹുതരം ലാഠ്ഠിതമാ
സമഗ്രബലമഗ്രജം സകലയാതുയാനൈർവൃതം
നിക്രന്തകചനാസികാനിരന്തനാസികാസാവദൽ.

പാലുടലിന്ന സമാനായ സേനയെ, ഉജ്ജ്വലയൻ=ഉജ്ജ്വലി
പ്പിക്കുന്നവനായിട്ട് ആസ്ഥാനം=സദസ്സിനെ, ഞ്ഞലംഞകരോൽ=
അലങ്കരിച്ചു. വൃതം ഗീതി. ഉപമ അലങ്കാരം.

സാരം:-ആ അവസരത്തിൽ ശാർദ്ദൂലനായ സുഹൃത്തിന്റെ
വധം കേട്ടു കോപിച്ച കർമ്മിൻ വേഗത്തിൽ പാലാഴിയെപ്പോലെ
തംഭിരായ സേനയെ ഉജ്ജ്വലിപ്പിക്കുന്നവനായിട്ട് ആസ്ഥാന
ത്തെ അലങ്കരിച്ചു.

ശ്ലോകം 39. തദാ=ആ സമയത്തിൽ. നിക്രന്ത കചനാ
സികാ=മേദിക്കപ്പെട്ട സ്തനങ്ങളോടും നാസികയോടുംകൂടിയ
വളം, നിർഗ്ഗളവിനിർഗ്ഗള ദ്രുധിരരൂഷിതാ=പ്രതിബന്ധംകൂടാ
തെ വഴിഞ്ഞൊഴുകുന്ന രക്തത്താൽ പൂശപ്പെട്ടവളും, ആക്രന്ദിതപ്ര
തിധ്വനിതദിങ്മുഖാ=നിലവിളികൊണ്ടു പ്രതിധ്വനിക്കപ്പെട്ട
ദിങ്മുഖങ്ങളോടുകൂടിയവളും, നിരന്തനാസികാ=അന്തനാസികാ
ക്ഷരങ്ങളോടുകൂടാത്തവളും ആയ- ഞ, ഞ, ഞ, ന, മ എന്നീ
വണ്ണങ്ങളെ ഉച്ചരിപ്പാൻ കഠിനാത്മവർ-ഇവയെ മുക്കിന്റെ
സഹായംകൂടാതെ ഉച്ചരിപ്പാൻ സാധിക്കയില്ല. സാ=ആരാക്ഷസി;
ബഹുവധിം=പലപ്രകാരത്തിൽ, ലാഠ്ഠി=കിടന്നുരുളുന്നവളാ
യിട്ട്; സകലയാതുയാനൈം=എല്ലാശാക്ഷസന്മാരാരും, വൃതം=മു
ഴപ്പെട്ടവനും, സമഗ്രബലം = സംപൂർണ്ണശക്തിയോടും-അഥവാ,
സമ്പൂർണ്ണസൈന്യത്തോടു കൂടിയവനും ആയ അഗ്രജം=ജ്യേഷ്ഠ
നോടു് അവദൽ=പറഞ്ഞു. വൃതം പൃഥ്വപി.

‘നിരന്തനാസികാ’ ഇത്യാദിക്ക ‘നിക്രന്തകചനാസികാ’
എന്നതു മേതുവാകയാൽ കാവ്യലിംഗം അലങ്കാരം. “താല്പര്യഭേദ
മാത്രത്താൽ ആവർത്തിച്ചാൽ പാഠങ്ങളെ ലാഭഭേദേ നടപ്പേറ്റും
ലാഭാനുപ്രാസമാമതു” എന്ന ലക്ഷണപ്രകാരം ‘നാസികാ നിരന്ത

സിംഹികാ:— ഘണ്ടാരം—അടന
ഖണ്ഡങ്ങൾ

- 1 ഹാഹാ രാക്ഷസവീര! വിലോകയ
ഹാഹാ വികൃതശരീരാ ഹി ജാതാ
ഹാഹാ പീഡ ഔഹിക്കത്തേ ഖൈ
ഹാഹാ വീര! സഹോദര! പാലയ
- 2 ആഹാരയോഗ്യരായുള്ളവരിപ്പോ-
ളാഹാ വിരോധികളായതു പശ്യ
ഹാഹാ വിജയഹതപതിയാകയാൽ
ആയുസ്സൊടുക്കുക അല്ലായ്മിലേതസ്യ

നാസികാ, എന്നതിൽ ലാടാനപ്രാസം. ഇതു കൂടാതെ യമകം ആ
ഭ്യാസപ്രാസമെന്നിവയും കണ്ടുകൊൾക.

സാരം:— മൂഷം മുഖയമരിഞ്ഞുകൊണ്ടു ധാരമുറിയാതെ
പ്രവഹിക്കുന്ന രക്തത്തിൽ മുങ്ങിയവളും അനുനാസികാക്ഷരങ്ങളെ
ഉച്ചരിപ്പാൻ കഴിയാത്തവളുമായ ആ രാക്ഷസി പല പ്രകാരം
കിടന്നുണ്ടു് നിലവിളിയാൽ ഭിഷകളെക്കൊണ്ടു് മുഴക്കിക്കൊണ്ടു്
സകല രാക്ഷസന്മാരും ചുറ്റപ്പെട്ടവരും സംപൂർണ്ണബലത്തോടു
കൂടിയവനുമായ ജ്യേഷ്ഠനോടു പറഞ്ഞു.

സിംഹികോക്തികളിൽ അനുനാസികങ്ങളില്ല. ആകയാൽ
പ്രകൃതഖണ്ഡങ്ങളിൽ നിരനുനാസികമെന്ന ചിത്രഭേദമാകുന്നു.

1 വിലോകയ=കണ്ടാലും; വികൃതശരീരാ ഹി ജാതാ=
വികൃതാവയവയായിട്ടല്ലയോ ഭവിച്ചതു്, പീഡ=വ്യഥാ.

2 ആഹാരയോഗ്യർ=തീരക്കു ഉതകുന്നവർ, വിരോധി
കൾ=ശത്രുക്കൾ, പശ്യ=നോക്കുക, അനന്തരം തനിക്കു് ഇന്ന
വീധമാണു് ആപത്തു പററിയതെന്നു പറയുന്നു:—

വിജയഹതപതി=അർജ്ജുനനാൽ വധിക്കപ്പെട്ട ഭർത്താവോ
ടുകൂടിയവൾ, ഏതസ്യ=എന്റെ പതിയെ കൊന്ന അർജ്ജു
നനു, അല്ലായ്മിൽ=അല്ലെങ്കിൽ.

- 3 വല്ലഭ്യതിക്രിയാകർത്തവ്യേതി ഹൃദി
കില്ലകൃടാതെ ഉറച്ചു ചരിച്ചപ്പോൾ
ദോഷലേശത്തെടു വേർപെട്ടൊരേതസ്വ
യോഷാതിലകത്തെ ഒർിച്ചു കാടതിൽ
- 4 പാർത്തു പഴുതു ചെറുതവിടെത്തദാ
പാർത്തരെ വേർപെടുത്തിയളവപ്പോൾ
ഓടിയടുത്തവളെ എടുത്തപ്പോൾ
പേടികൂടാതെ പ്രവേശിച്ചുടവിയിൽ
- 5 താഴ്വരാരതൊരു വിരവര തവ
കാഴ്ചവെച്ചീടുകിൽ ഹൃദി കൈതുകാൽ

3. പ്രതിക്രിയ=പ്രതികാരം, കർത്തവ്യാഹ്തി=ചെയ്യണമെന്നു. കില്ല=സംശയം; എതസ്വ=ഇവന്റെ, അർജ്ജുനന്റെ യോഷാതിലകം=സ്രീരത്നം.

4. തദാ ചെറുതുപൊഴുതു അവിടെ പാർത്തു=അപ്പോൾ കറച്ചു സമയം അവിടെ കാത്തിരുന്നു. അപ്പോൾ അളവ് പാർത്തരെ വേർപെടുത്തി=അപ്പോൾ അളവ് (സന്ധ്യാസമയം) പരണ്ഡവന്മാരെ അകറ്റി. അളവെന്നതു കർത്തവ്യം. അപ്പോൾ ഓടിയടുത്തു അവളെ എടുത്തു പേടികൂടാതെ അടവിയിൽ പ്രവേശിച്ചു. എന്നിങ്ങിനെ അനന്ദപാർത്ഥം. 'പ്രവേശിച്ചു' എന്ന പൂർണ്ണക്രിയയുടെ അന്ത്യമായ ഉകാരം സന്ധിവശാൽ ലോപിച്ചിരിക്കുന്നു. മൂക്കുപോയ സിംഹിക രോകാകലയായി നിരന്തരം സിംഹം പറയുന്ന പ്രകൃതവാക്യത്തിൽ അനന്ദകൃതം ദോഷമല്ല. പ്രകൃത കർമ്മത്തെ രോഭിപ്പിക്കുകയാണു് ചെയ്യുന്നതു്.

5 തവ കാഴ്ചവെച്ചീടുകിൽ ഹൃദികൈതുകാൽ=നിനക്കു കാഴ്ചവെക്കുന്ന വിഷയത്തിൽ മനസ്സിലുള്ള കൌതുകംകൊണ്ടു്. ഈ വാക്യം മുൻ വാക്യത്തോടാനന്ദപര്യായം. താവൽ=അ

താവദതീവ പരവശയായവർ
 ത്രാസപരീതയായ് പരിഭവീച്ചപ്പോൾ
 തത്രസഹദേവശസ്ത്രതാലയ്യോ
 കൃത്തകവാ വികൃതാബത ജാതാ

കീർമ്മീരൻ:—

പന്തുവരാളി-ചെമ്പട
 ഖണ്ഡങ്ങൾ

- 1 വശേ! കിന്തു വൃഥാ തവ രോദം
 മത്സോദരി കരു മാ മാ വിഷാദം
 മാത്സ്യമുജ്ജ്വാത മത്ത്വമിദാനി-
 മുത്സാഹേന സമുത്സാദയാനി.
- 2 ഉൾത്താപം തപജ സതപരമിന്ത നീ
 ഉത്ഥാനചെയ്യ മതേതഭഗാമിനി
 മത്ത്വനാദര അമത്ത്വലോകേ വേപ്പാൻ
 ചിത്തകോപത്തൊടു പോകുന്നു തൊന്നിപ്പോൾ

പ്പോഴേക്കും അതീവ=അത്യന്തം. പരവശം=അസഹായീന. പരിഭവീച്ചു=നിലവീളിച്ചു. ഇവിടെയും മുൻപറഞ്ഞതുപോലെ ആഖ്യാതാത്പരമായ ഉകാരം ലോപിച്ചിരിക്കുന്നു. തത്ര=ആ കാട്ടിൽ, സഹദേവശസ്ത്രതാൽ=സഹദേവന്റെ ആയുധത്താൽ, വികൃതാ=വികൃതരൂപം, ബത=കഷ്ടം; ഇതിൽ രസം കരുണം കമാദിച്ഛേദനം ആലംബനവിഭാവം, പീഡാദി ഉദ്ദീപനവിഭാവം, പ്രലാപം മുതലായവ അനുഭാവം: ദൈന്യം, വിഷാദം, നിർവ്വേദം മുതലായവ വ്യക്തിചാരിഭാവം.

കീർമ്മീരൻ - കിന്തു=എന്തിന്നു, വൃഥാ=വെറുതെ, രോദം=രോദനം (ഭാവചേഷ്ട) മാമാകരുവിഷാദം=അതത്ര വിഷാദിക്കത്തത്ര മാത്സ്യം=ദേഹം ഉത്ത്വം=മനുഷ്യനെ (മരിക്കുവാൻ അർഹനെ) ഉത്സാഹേന=ഉത്സാഹത്തോടുകൂടി, സമുത്സാദയാനി=ഹനിക്കാം. അന്തപാനപ്രാസം

2 തപജ=ഉപേക്ഷിച്ചാലും ഉത്ഥാനചെയ്യ=എഴുന്നേല്ക്കുക. മതേതഭഗാമിനി=മടിച്ചിരിക്കുന്ന ആനയെപ്പോലുള്ള ഗമനത്തോടുകൂടിയവളേ, ഉപ, അമത്ത്വലോകേ=സ്വർഗ്ഗത്തിൽ.

3 ആഹന്ത നിന്നെ വികൃതയാക്കിയിന്നു
 ആരൊരുത്തൻ ഭൂവി സൗഖ്യേന വാഴുന്നു?
 ആരുള്ള മൽഭജവീര്യം സഫിപ്പാൻ
 ആമേരുലങ്കമവനിയിലിപ്പോരും.

4 ഹാ പൃഥ്വിയിൽ മയി ജീവതപ്രഹോ കഷ്ടം
 ആപത്തുകൊണ്ടു നീ വേദിക്കരുതൊട്ടും
 കോപത്തിനിന്നിവർ ലാക്കാകയില്ലമേ
 ഭൂരാപത്തിനു യുധി ലാക്കായിവന്നീടുമേ

40 സോരസ്താധമമും ക്ഷിതൗ നിപതിതാം
 രക്തപ്രവാഹോക്ഷിതാം
 നീലാദ്രീന്ദ്രതടീം സതൈരികഗളൽ-
 സന്നിർത്ഥരൗഘാമിവ

3 ആഹന്ത=കഷ്ടം. ഭജവീര്യം കയ്യുക്ക് ആമേരുലങ്കം=
 മഹാമേരു മുതൽ ലങ്കയോളം.

4 മയിജീവതി=ഞാൻ ജീവിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ, ലാക്ക്=
 ലക്ഷ്യം രോപം=ബാണം. എന്റെ കോപം മുഴുവനും അവരോടു
 കാണിപ്പാൻ എനിക്കു സാധിക്കയില്ല. അതിന്നുമുന്പുതന്നെ അവ
 ഞന്റെ ബാണത്തിന്നിരയായിത്തീർന്നമെന്നു താല്പര്യം.

ശ്ലോകം 40. സോരസ്താധം=മാറത്തടിച്ചുകൊണ്ടു ക്ഷിതൗ=
 ഭൂമിയിൽ നിപതിതാം=വീണവളം; ഉത്ഥിതാം=ഏഴുന്നേറ്റവളം,
 രക്തപ്രവാഹോക്ഷിതാം=രക്തപ്രവാഹത്താൽ നനഞ്ഞവളും ആക
 യാൽ; സതൈരികഗളൽസന്നിർജ്ജരൗഘാം=കാവിമണ്ണോടു കൂടി
 ഒഴുകുന്ന മലമ്പുഴയോടു കൂടിയ നീലാദ്രീന്ദ്രതടീം ഇവ=നീലമല
 യുടെ നിതംബപ്രദേശംപോലെയിരിക്കുന്നവളുമായ, അമും താം=
 ഈ അവളെ-സിംഹികയെ ആശ്വാസ്യം=ആശ്വസിപ്പിച്ചു്, സഃ
 അസൗകിർമ്മിരഃ=ആ ഈ കിർമ്മിരൻ, ഉഘൈഃ=ഉറക്കെ, ബാ

ഉച്ചൈർബ്യാഹൃതലാഹതാവനിരസാ
വാശ്യാസ്വ അമൃതമിതാം
കിർമ്മീരഃ പുനരാഹവായ സ യയ
ചാഹ്യാസ്വ ഭീമം അയാ

കിർമ്മീരൻ—

സാരംഗം—ചെമ്പട

പല്ലവി

മുസ വിലോകയമേ വാടാ പാടവം

ചരണങ്ങൾ

1 കടലോടടൽപൊരുതിടിന പടയോടഹമിവിടെ
ശ്യാശ്യാടേതൃടവിവിടപിപടലിയെ

പൊടിപെടുപ്പുന്നതി പടുതപമൊടു മുസ—

ഇതല-വനിഃ=കൈന്തലത്താൽ പ്രാഹരിക്കപ്പെട്ട ഭൂതലത്തോടു കൂടിയവനായിട്ടു പുന=പിന്നിട്ട്, ആഹവായ=യുദ്ധത്തിനായിട്ടു, യയൗ=ചെന്നു; അയാ = കോപത്തോടുകൂടി ഭീമം=ഭീമസേനനെ; ആഹ്യാസ്വച=പോഷ്വിളിക്കുകയും ചെയ്തു. 'സ്വച്ഛായാമാദഃ' എന്ന സൂത്രത്താൽ ആത്മനേപദം.

വൃത്തം ശാട്ടുലവിക്രിഡിതം; അലങ്കാരം ഉപമ, വൃത്യന്പ്രാസം.

സാരം-മറഞ്ഞിട്ടുള്ളുകൊണ്ടു ഭൂമിയിൽ വീണുരുണ്ടു് എഴുന്നേറ്റാവളം രക്തപ്രവാഹംകൊണ്ടു നനഞ്ഞവളും മണ്ണോടുകൂടി ഒഴുകിവരുന്ന മലമ്പുഴയോടുകൂടിയ നീലമാമലയുടെ തടംപോലെയിരിക്കുന്നവളുമായ ആ സിംഹിക്കയെ ആശ്വസിപ്പിച്ചു് ആ കിർമ്മീരൻ കൈകൊണ്ടു ഭൂമിയിൽ അടിച്ചുകൊണ്ടു യുദ്ധത്തിന്നുചെന്നു കോപത്തോടുകൂടി ഭീമനെ പോഷ്വിളിച്ചു.

പല്ലവി - വിലോകയ=കണ്ടുറപ്പും വാടവം=സാമർത്ഥ്യം 'വാടാവാടവം' എന്നു ഒന്നിച്ചെടുക്കുന്നപക്ഷം ക്ഷയിക്കാത്ത സാമർത്ഥ്യമെന്നർത്ഥം.

1 അടൽപൊരുതിടിന=യുദ്ധംചെയ്യുന്ന 'പൊരുതുക' എന്നതിന്നുതന്നെ ഈ അർത്ഥമുള്ളതിനാൽ 'അടൽ' എന്നു വേണ

- 2 മടവാരൊടു കടുതായിതു ശം തേ കരപടുതാ
മിടമതേടുമടികൾകൊണ്ടു നിന്നുടൽ
ശ്യാതി പാടിതുമടാമ്യയി കീട! മുഡ-
- 3 വലശാസനകുലിശാഹതകലശൈലവദവശം
അതിനിശാതമദിഷ്ടജാതദലിതം
തവശരീരമിഹ ശയിക്കുമധുനാ. മുഡ-
- 4 കലജാമലകലശാംബുധി ചലനംപരികലയൻ
കളകളേന ബലകൃതേന തുമലം
കലഹമാത്ര ഞാൻ കരോമ്യധുനാ. മുഡ-

മെന്നില്ല. ശ്യാശ്യാടതി=‘ശ്യാശ്യാട’ എന്നു. അടവിവിടപി
പടലിയെ=കാട്ടിലുള്ള വൃക്ഷനിരയെ. അലങ്കാരം. ഉപമ.

2. മടവാർ=ശ്രീ, മിടമ=മിടുക്കം. പാടിതും=പിളർക്കു
വാനായി, അടാമി=സഞ്ചരിക്കുന്നു. കീടം=പഴു.

3. വലശാസന കുലിശാഹതകലശൈലവൽ=ഇന്ദ്രന്റെ
വജ്രായുധത്താൽ പ്രഹരിക്കപ്പെട്ട കലപർവ്വതങ്ങളോടു തുല്യം.
‘തേനതുലപാക്രിയാമേദപതിഃ’ എന്ന സൂത്രത്താൽ വതിപ്രത്യയം.
ഇവിടെ ശയനക്രിയകൾക്കു തമിലാണു് സാമ്യം. കലപർവ്വത
സാമ്യം വിവക്ഷിച്ചാൽ പ്രകൃതപ്രത്യയം വരുന്നതല്ല. ആകയാൽ
കലശൈലംപോലെ എന്നർത്ഥം പറയുന്നതു ശരിയല്ല. അവശം=
പരവശംമാകുംവണ്ണം, അതിനിശാതമദിഷ്ടജാതദലിതം=അത്യന്തം
തീക്ഷ്ണമായ എന്റെ ശരസമൂഹത്താൽ പിളർക്കപ്പെട്ടതായിട്ടു്.
അലങ്കാരം ഉപമ.

4. കലജാമലകലശാംബുധിചലനം=കലഗീരികളുടേയും
പാലുകുലിന്ദന്റേയും ഇളക്കം. പരികലയൻ=ജനിപ്പിക്കുന്നവനാ
യിട്ടു്. ബലകൃതേന=ചൈതന്യങ്ങളാൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന,

41 **ആഹ്വയാത്ര പരസ്പരം പരികരം
 ബലധ തതഃ സ്വർജിനൈ
 വ്യാമോഹേന സമുത്ഥിതോഽഭേദഗഭയ
 വ്യാഹനപമാനൈ ഭൂതം
 സംക്രമൈശ യധി മുഷ്ടിഘാതമവനീം
 ഘ്ലന്തൈ പ്ല. തോദ്വലപനീ**

കലകലേന=കോലാഹലത്തോടുകൂടി, ത്രമുലം=ഭയകരം, കലഹം=
 യുദ്ധം, കരോമി=ഇതാചെയ്യുന്നു. രണ്ടും മൂന്നും വണ്ഡങ്ങളിലെ
 ലകാരമായ ഘടന ഓജോവ്യാജകമല്ലായ്മയാൽ പ്രകൃതാനുഗ്രഹമ
 ല്ലെന്നു ധരിക്കണം. ലകാരം കോമലമാകയാൽ ത്രംഗാരാദിക്കാ
 ണ് അനുഗ്രണം. വിരാദിക്കല്ല.

ശ്ലോകം 40. തതഃ=അനന്തരം, 1 പരസ്പരം=അന്വേദനം,
 ആഹ്വയം=പോഷ്ഠിപ്പിച്ചിട്ട്, ആഹ്വ=വേഗത്തിൽ, പരികരം
 ബലധം=കുച്ചകെട്ടിമുറക്കി; സ്വർജിനൈ=ഇതർച്ചയോടുകൂടിയ
 വയം, ബാഹുജാതരവരൈ=ക്ഷത്രിയന്മാർക്കും രാക്ഷസന്മാർക്കും ശ്രേ
 യുഷം ആയ, തതഃ ഉഭയം=ആ രണ്ടുപേരും, ഭൂതം=ഏറ്റവും
 സംക്രമൈശ=ക്രമന്മാരും സമുത്ഥിതോഽഭേദഗഭയം=ഉയർത്തിയതും
 ഭയകരവുമായ ഗഭകളോടുകൂടിയവരും വ്യാഹനപമാനൈ=താഡി
 ക്കപ്പെടുന്നവരും, വ്യാമോഹേന-സംഭ്രമാധികൃതന്മാർ; അവനീം=
 ഭൂമിയെ, 2 മുഷ്ടിഘാതം=ഘ്ലന്തം=മുഷ്ടികളെക്കൊണ്ടു താഡിക്ക

1 'കർമ്മവൃതിഫലേ സർവ്വനാശ്ലോ ദോ വാചോസമാസവ
 ചുബ്ധഇളം' എന്ന വാർത്തികത്താൽ ചി.തപം; ബഹുളഗ്രഹണസാ
 മർത്ഥത്താൽ അസമാസവദഃ ഭാവം. അസമാസവദഃഭാവേ സുപ
 സ്സർച്ചാചപഃ' എന്നതിനാൽ സുതപം. കസ്ത്യാദിതണത്തിൽ പഠി
 ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു സകാരത്തിന്നു സകാരമല്ലാതെ മറ്റൊന്നും
 വരുന്നില്ല.

2. 'കരണേഫനഃ' എന്ന സൂത്രത്താൽ 'ണമുൽ' പ്രത്യയം
 'ഫനസ്ത്യാചിണ്ണലോഃ' എന്നതിനാൽ 'ഫന' ധാതുവിന്റെ നകാ
 രത്തിന്നു തകാരാഭേദം 'ഫോഫനേഃ' ണ് 'ണീനേഷു' എന്നതിനാൽ

**ബാഹാബാഹവി ബാഹുജാശരവരത
തൈ വ്യാസജേതാമുക്തേ.**

നവരം പൂതോദ്യജാനി=മാട്ടങ്ങളായ ചടങ്ങുകളെകൊണ്ടു
ഉയരുന്ന ശബ്ദത്തോടുകൂടിയവരുമായിട്ട് യുധി=യുദ്ധത്തിൽ
ദി ബാഹാബാഹവി=പരസ്പരം കൈകളെകൊണ്ടു കെട്ടിപ്പിടിച്ചു്

ഹകാരത്തിന്നു ഘകാരം ക്ഷോഭിഷ്യാഥാവിജ്വലപ്രയോഗഃ
എന്നതിനാൽ മനഃയാതുവിന്നുതന്നെ അനുപ്രയോഗം. എന്നാൽ
ഘോരംപുണ്യം എന്നിവയിലെ ധാതപത്ഥം ഒന്നുതന്നെ എങ്കിലും
മുഷ്ടിവിശേഷണസംബന്ധത്താൽ തമ്മിൽ ഭേദമുണ്ടെന്നുധരിക്കണം.
സാമാന്യവിശേഷ ഭാവത്താൽ വിശേഷണവും വിശേഷ്യവുമായി
അന്യായിക്കുന്നതിന്നു വിരോധമില്ല.

3. ബാഹുഭിഃ ബാഹുഭിഃശ്രമിതാം ഇദം യുദ്ധം പ്രവൃത്തം
എന്ന വിഗ്രഹവാക്യാർത്ഥത്തിൽ ക്ഷമ്ബുതീഹാരം ശമ്യമായിരി
ക്കുമ്പോൾ (ക്ഷമ്ബുതീഹാരമെന്നതു് പരസ്പര പ്രഹരണമോ പര
സ്പരഗ്രഹണമോ ആകുന്നു.) 'ഇച്ഛ' കർമ്മവ്യതിഹാരം എന്നതി
നാൽ 'ഇച്ഛ' എന്ന സമാസാന്ത പ്രത്യയം. 'അന്യേഷാമപിദ്വ
ശ്വേത' എന്നതിനാൽ ഒന്നാമത്തെ ബാഹു ശബ്ദത്തിന്റെ ഉകാര
ത്തിന്നു ദീർഘം. 'ഭാർഗ്ഗവഃ' എന്നതിനാൽ രണ്ടാമത്തെ ബാഹു
ശബ്ദത്തിന്റെ ഉകാരത്തിന്നു ഗുണം, അവാദേശം 'ബാഹുബാ
ഹവി' എന്നു രൂപം. തിഷ്ഠദ്ഗുപ്രഭൃതിഗണത്തിൽ ഇച്ഛപ്ര
ത്യയം പഠിച്ചിരിക്കയാൽ പ്രകൃതശബ്ദത്തിന്നു അവ്യയീഭാവ
തവും അവ്യയതപവും സിദ്ധിക്കുന്നു. അഥവാ സ്വരാദിപാഠ
ത്താൽ അവ്യയതപം. പ്രാചീനന്മാരാകട്ടെ 'അന്യേഷാമപിദ്വ
ശ്വേത' എന്ന സൂത്രത്തിലെ 'ദ്വ' ഗ്രഹണ സാമ്യമുപത്താൽ
ആതപം കൂടി വികല്പമായി വരമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. എവം
ച ബാഹാബാഹവി മുഷ്ടാമുഷ്ടി എന്നിങ്ങിനെയും രൂപമുണ്ടെ
ന്നാണ് അവരുടെ അഭിപ്രായം. ഈ പക്ഷത്തെ അനുസരിച്ചാണ്
ഗ്രന്ഥകർത്താവു് ബാഹാബാഹവി എന്നിങ്ങിനെ പ്രയോഗി
ച്ചിരിക്കുന്നതെന്നു തോന്നുന്നു. എന്നാൽ ഇതു് അപാണിനി

ഭിമൻ-

പൂർവ്വകല്പ്യാണി-ചെമ്പട
ശസ്ത്രജാലംതടക്ക നീ രാക്ഷസാധമ!

ചരണങ്ങൾ

1 * നകരഞ്ചരാധമ! നികൃത്തശരീരനായി വൈ-
കർത്തനൻ തന്റെ വരപത്തനേ പോക-
മൊക്കമുറ്റുത്തമതിനകത്തു. ശസ്ത്ര-

4 വ്യാസഭക്താംപരസ്സരം വ്യാസകന്മാരായി ഭവിച്ചു. കയ്യോടു കയ്യോ, കാലോടു കാലം, തലയോടുതല എന്നിങ്ങിനെ തങ്ങളിൽ കൂട്ടിച്ചുട്ടി. വൃത്തം ശാസ്ത്രവിക്രിയം. അലങ്കാരം മേകാനുപാസ മാദ്യനുപാസം വൃത്താനുപാസമെന്നിവ.

സാരം—ക്ഷത്രിയന്മാർക്കും രാക്ഷസന്മാർക്കും മുന്പരായ അവർ രണ്ടുപേരും ഏറ്റവും കോപത്തോടു പരസ്സരം പോർവിട്ടിച്ചു കയ്യുകെട്ടി മുറുക്കി സ്വർണ്ണോടു കൂടി ഗദകളെ ഓങ്ങിയും അടിയേറും സംഭ്രാന്ധികൃത്താൽ ഭൂതലത്തിൽ കൈമടക്കിക്കുത്തിയും ശബ്ദം മുഴങ്ങുപ്രകാരം കുതിച്ചുമാടിയും യുദ്ധസംരംഭത്തിൽ കൈകളെക്കൊണ്ടു കെട്ടിപ്പിടിച്ചു കലോടുകാലം തലയോടുതലയും മാറോടു മാറുമായി പരസ്സരം കൂട്ടിച്ചുട്ടി.

ചര-1. നകരഞ്ചരാധമ=നീ ചരാക്ഷസ; നികൃത്തശരീരൻ=ദളിതദേഹൻ, വൈകർത്തനൻ=അന്തകൻ, വരപത്തനേ=പ്രധാനനഗരത്തിൽ, മുറ്റുത്തം=രണ്ടുനാഴിക

യമാണെന്നു സിദ്ധാന്തിച്ചു" നവീനന്മാർ ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു കൂടി ധരിക്കണം.

4 'കർത്താർകർമ്മവ്യതിഹാരം' എന്ന സൂത്രത്താൽ പരസ്സരകരണമായ കർമ്മവ്യതിഹാരവിഷയത്തിൽ ആത്മനേപദം. 'ഷഞ്ച' യാത്ര പാരസ്പെപദീയാവുകകൊണ്ടു കർമ്മവ്യതിഹാരത്തെ വിവക്ഷിക്കാതെ ആത്മനേപദത്തിന്നു വഴിയില്ല. അതുകൊണ്ടു 'വ്യാസകരായ' ഭവിച്ചു" എന്നു മാത്രമേ പഠഞ്ഞാൽ പോര.

കിർമ്മിരൻ:—

പല്ലവി

ശസ്ത്രജ്ഞാലയങ്ങളുടെ നീ മാന്മാഷാധമ!

ചങ്ങങ്ങൾ

1 മത്തകാശിനിമാരോടിയൊഴിയില്ലെന്നിന്നോ
ടുത്തരം ചെയ്യാനെന്നെന്റെ ശസ്ത്രങ്ങളുമതിയാകും
മത്പ്രാധമാതിയുത്ത. ശസ്ത്ര-

ഭീ- നിഷ്ഠരതരശ്ശാസ്ത്രികൾകൊണ്ടു വൃഥാ-
പുഷ്ടനാകിയ നിന്നെ നഷ്ടമാക്കുവനിഹ
ചെട്ടെന്നതിടുഷ്ട ശസ്ത്ര-

കി- നിസ്സുഖ വിസ്തൃതമായ തവോ
രസ്ഥലരംഗത്തിങ്കൽ ശസ്ത്രജ്ഞാലയങ്ങൾ
സുത്തമാടീടുമത്ര ശസ്ത്ര-

ഭീ- സത്പ്രശ്നശ്ചാദിയായ കൃത്യഹീനരാജ്യസ,

1. മത്തകാശിനി=മത്തമസ്ത്രീ, അധിയുത്തം=പരമചഞ്ചക
ഭീ- നിഷ്ഠരതരശ്ശാസ്ത്രീ=അത്പരം തിഷ്ണമായ ശരങ്ങളുടെ
വർഷാ, വൃഥാപുഷ്ടൻ=വെറുതെതടിച്ചവൻ, തടികൊണ്ടു യാതൊരു
പ്രയോജനമില്ലെന്ന താല്പര്യം.

കി- നിസ്സുഖ=നിർലജ്ജ, ഉരസ്ഥലരംഗത്തിങ്കൽ=
മാറിയമായ അറങ്ങളുള്ള, ശസ്ത്രജ്ഞാലയങ്ങൾ=ആയുധക്കൂട്ടങ്ങൾ. ഏക
ദേശവിവർത്തിരൂപകം.

ഭീ- സത്പ്രശ്നശ്ചാദിയായ കൃത്യഹീനം=സത്പ്രശ്നശ്ചാദിയായ
മുതലായ കൃത്യങ്ങളോടു കൂടാത്തവനെ, 'സത്പ്രശ്നശ്ചാദിയായ'
എന്നതു 'കൃത്യഹീന' എന്ന സമസ്തപദത്തിന്റെ ഏകദേശമായ
'കൃത്യ'ത്തിലന്വയിക്കേണ്ടതായിരിക്കയാൽ പ്രയോഗം കൃഷ്ണം
തന്നെ. കേരളപാണിനിയത്തിൽ സമാസത്തിൽ ചരധീന
പ്പെട്ടുപോയ പദങ്ങളിൽ, ദാസദാസനന്ദായരീത്യാ ചോദാബാഹു
വീരേഷണം' എന്നിങ്ങിനെ എടുത്തു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടെങ്കിലും
ഇയാക പ്രയോഗങ്ങൾ പ്രാചീനന്മാരുടെ കവിതകളിൽ ധ

-പത്ര സുഖിച്ചിടുമാദിതൃസുരപുരത്തി-

ലത്യാദരമുപേതൃ. ശസ്ത്ര-

കി- നിഷ്കൃഷ്ണനാമെന്റെ നൽകരപഞ്ചരത്തിൽ
ദാഷ്ട്യമ്ഫലംകൊണ്ടു വിഷ്ണിരമെന്നപോലെ
പുഷിതു നീയെന്നോക്കു. ശസ്ത്ര-

ഭീ- വാടാ നീച, നീ ശങ്കീട! കരധൃതവി-
ചാരം, മാധകരുകൊണ്ടു കൂടായോധനമേതും
കൂടായെന്നോടു മൂഡ. ശസ്ത്ര-

രാളം കാണുന്നുണ്ടു്. എന്നിന്നു വളരെ 'സുമുഖികപിക്ഷലതീലക
നായ സൂത്രാഞ്ജൻ സുഗ്രീവഭൃതൻ ജഗൽപ്രാണാന്ദനൻ' രാജക
മാരനാം രാജാർയാമഹാ വ്യാജേന കൊണ്ടു പോന്നേനതിനെത്തേ'
എന്നിങ്ങിനെ എഴുത്തച്ഛൻ രാമായണത്തിലും മറ്റും പ്രയോഗി
ച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. രാക്ഷസാപത്രം=രാക്ഷസസന്താനമേ,
ആദിത്യസുരപുരത്തിൽ = യമപുരത്തിൽ, അത്യാദരം=വളരെ
ആദരവോടുകൂടി, ഉപേതൃ = ചെന്നു.

കി-നിഷ്കൃഷ്ണൻ-നിട്ടിയയൻ, നല്ലരപഞ്ചരത്തിൽ=കയ്യം
കുന്ന നല്ലകൂട്ടിൽ, വിഷ്ണിരം-പക്ഷി. ഉപമ. 'കരപഞ്ചരം'
എന്നതിൽ രൂപകം.

ഭീ-കരധൃതവിചാരംകയ്യിൽ ബാണം ധരിച്ചിരിക്കുന്നവനേ.
കൂടായോധനം-വ്യാജയുദ്ധം, കൂടാ=കൂട്ടുകയില്ല, - പറകയില്ല
യമകം. ഇവയിലൊക്കെയും അനുക്രമപ്രാസവും കണ്ടുകൊൾക.

പ്രകൃതഘട്ടത്തിൽ ശത്രുവിന്റെ ദർശനം, അഭിമുഖാഗമനം
മുതലായ ഉദ്ദിപന വിഭാവത്താലും പോഷ്ഠവിളി മുതലായ അന
ഭാവത്താലും അമർഷം, ഉഗ്രത, ഹർവം മുതലായ സഞ്ചാരിഭാവ
ത്താലും പരസ്പരാലംബനമായ ഇരുവരുടേയും ക്രോധമെന്ന സ്ഥാ
യിഭാവം പഠിപ്പിച്ചുവായി സഹൃദയാസ്വാദേവവിധേ പ്രാപിക്ക
ുന്നതിനാൽ രൌദ്രമസം.

- 42 സ്തരണമുപതതേ സുഹൃദഃപദസം-
വതികപിതോമ വൃകോദരേന യുദ്ധൻ
ഇഥ ഖലു സഹസൈവ പുച്ഛപാദേ
പ്രഥമപദം സ സകാരാമീനമാവ
- 43 കിച്ഛീരേ നിഹതേ തദീയഭൃത്യഃ
പ്രച്ഛന്നാ ദിശിദിശി സംഗതാസ്തദാനീം
താപതപം സമുപതതാസ്തപസ്യവർഗ്ഗാഃ
പ്രത്യേകം പ്രണിജഗദഃ പ്രഹർഷ്വന്തഃ.

ശ്ലോകം 42. അഥ=അനന്തരം സുഹൃദഃപദം=സുഹൃത്തായ ശാസ്ത്രലഭൻ വ.സം. സ്തരണം=സൂതിയെ, ഉപതതേ=പ്രാപിച്ചു ക്ലോപം, അതികപിതഃ=അത്യാതം കോപിച്ചവനായിട്ട്, വൃകോദരേണ=ഭീമനോടു, യുദ്ധൻ=യുദ്ധം ചെയ്യുന്നവനായ, സഃ അസൗ=ആ ഇവൻ-കിച്ഛീരൻ, ഇഥഖലു=ഈ ശ്ലോകത്തിലുള്ള, പുച്ഛപാദേ = ആദ്യപാദത്തിലെ, സകാരാമീനം = സകാരത്തോടു കൂടാത്ത, പ്രഥമപദം=ആദ്യപദപ്രതിപാദ്യമായ അർത്ഥത്തെപ്പറ്റി ണത്തെ; വൈയാകരണനാമം മീമാംസകനാമം പദപദാർത്ഥങ്ങൾക്കു താദാത്മ്യം നികരിക്കുന്നവരാകയാൽ അവരുടെ പക്ഷത്തിൽ പദവ്യർത്ഥമൊന്നുതന്നെ, സഹസാഹൃവം=പെട്ടെന്നു തന്നെ, പ്രാപം=പ്രാപിച്ചു, വൃത്തംപുഷ്പിതാഗ്ര.

സാരം:- സുഹൃദഃപദം കാർഷ്വകനോടു കിച്ഛീരൻ ഏകദേശം ക്രമമായി ഭീമനോടു യുദ്ധം ചെയ്തു പെട്ടെന്നു മരണംപ്രാപിച്ചു.

ശ്ലോകം 53 കിച്ഛീരേ=കിച്ഛീരൻ, യഥീ=യുദ്ധത്തിൽ നിഹതേ=കൊല്ലപ്പെട്ടപ്പോൾ, തദീയഭൃത്യഃ=അവന്റെ ഭൃത്യന്മാർ, ദിശിദിശി=കാശോടിക്കുതോറും, പ്രച്ഛന്നാഃ=പ്രച്ഛന്നനായ് ചേർന്നു-കാടിക്കളിച്ചു, തദാനീം=അപ്പോൾ, പ്രഹർഷവന്തഃ=സന്തുഷ്ടന്മാരായ, തപസ്യവർഗ്ഗാഃ=തപസജനങ്ങൾ സംഗതഃ=ഒരുമിച്ചുചേർന്നവരായി, താപതപം=ഭീമസേനനെ സമുപതതഃ=പ്രാപിച്ചവരായിട്ട്, പ്രത്യേകം=വെച്ചേറെ പ്രണിജഗദഃ=സ്മരിച്ചുപാഞ്ഞു. വൃത്തംപ്രഹർഷിണി. അലങ്കാരം ആദ്യാപ്രാസം.

- 1 ലീമപരാക്രമജലധേ, ഭീതിയകന്നിതു സുമതേ.
ലീമഹൊളജബല തേ സദാദവതുതുഭംഭ്രമിപതേ
- 2 നിരപമരം നിശീചരരനിഹനിക്കയാൽനിസമേ
നിതപ്രമിക്കാന്താരേനിവസിക്കാംരഹിതദരേ
- 3 അഗ്നിഹോത്രംചെയ്തിവിടെഅസ്താകംഗംഗയുട
അതിവികടേ തടനികടേ ചെയ്യാമാവാസം മോദാൽ
- 4 ഭവപുജനാവനകർമ്മം ഭരതകലോത്തമധർമ്മം
ഫലിതമിദം തവ ജനം ഭവതു സദാവനശർമ്മം

സാരം:-കിർമ്മീരൻ മരിച്ചപ്പോൾ അവന്റെ ഭ്രാതൃന്ദ്രന്മാരായ രാക്ഷസന്മാർ ഭാരോരോ ദിക്കുകളിൽ ഓടിക്കളിച്ചു. ആ സമയത്തിൽ സന്തുഷ്ടന്മാരായ താപസന്മാരെല്ലാം ഒരുമിച്ചുകൂടി ലീമന്റെ അടുക്കെ വന്നു ഭാരോരുത്തരും അവനെ സ്തുതിച്ചു.

1. ലീമപരാക്രമജലധേ=ഭയങ്കരമായ വിക്രമങ്ങൾക്കു സമുദ്രമേ, ലീമ=ലീമസേന, മഹാളജബല=മഹത്തായ കയ്യുക്കോടുകൂടി യവനേ. രൂപകം, യമകം, അന്ത്യാനുപ്രാസമെന്നിവ അലങ്കാരം.

2. നിരപമർ=സാമ്യമില്ലാത്തവർ; സമരം=യുദ്ധത്തിൽ ഹേമിതദരേ ഈ കാന്താരം=ഭയരഹിതമായ ഈ കരട്ടിൽ. അന്ത്യാനുപ്രാസം.

3. അഗ്നിഹോത്രം=ഹോമവിശേഷം, അസ്താകം=അങ്ങൾക്കു, അതിവികടേ=വളരെ വിശാലമായ, തടനികടേ=കരക്കടുക്കെ, മോദാൽ=സന്തോഷത്തോടുകൂടി. അന്ത്യാനുപ്രാസവും യമകവും അലങ്കാരം.

4. ഭവപുജനാവനകർമ്മം സജ്ജനങ്ങളുടെ രക്ഷണകൃത്യം, ഭരതകലോത്തമധർമ്മം=ഭരതവംശത്തിന്നു മുഖ്യമായ ധർമ്മം, ഇദം തവ ജനം ഫലിതം=നിന്റെ ഈ ജനം സഫലംതന്നെ, സദാ വനശർമ്മംഭവതു=എല്ലാജ്യോതിം വനവാസസൗഖ്യമുണ്ടാകട്ടെ. യമകവും അന്ത്യാനുപ്രാസവും അലങ്കാരം.

**44 സമഹർഷി മഹർഷിഭിർഹദ്ഭിഃ
 പുനരാശീഭിരപുരി ഭീമസേനഃ
 അഥ മുർദ്ധ്വനി പപാത പാണ്ഡുസ്യുനോഃ
 ഖലു വിദ്യാധരമുക്തപുഷ്പവൃഷ്ടിഃ.**

ശ്രീഭം

ശ്ലോകം 44:- മഹദ്ഭിഃ=മഹദ്ഭന്തരോപന്തരായ, മഹർഷിഭിഃ= മഹർഷികളാൽ, സമഹർഷി (ഭാവേലുഭഃ)=സന്തോഷിക്കുകയുണ്ടായി, പുനഃ=പിന്നീട്, ഭീമസേനഃ=ഭീമൻ, ആശീർഭിഃ=ആശീർണ്ണകളാൽ, അപുരി=നിറയ്ക്കപ്പെട്ടു-തൃപ്തനാക്കപ്പെട്ടു, അഥ=അനന്തരം. വിദ്യാധരമുക്തപുഷ്പവൃഷ്ടിഃ = വിദ്യാധരന്മാരാൽ ചൊടിക്കപ്പെട്ട പുഷ്പവർഷം, പാണ്ഡുസ്യുനോഃ = ഭീമന്റെ, മുർദ്ധ്വനി=ശിരസ്സിൽ, പപാത ഖലു=പതിക്കുകയും ചെയ്തു. വൃത്തം വസന്തമാലിക. അലങ്കാരം യമകം.

സാരം:-മഹാന്മാരായ മഹർഷികൾ സന്തോഷിക്കുകയും അവർ ഭീമസേനനെ അനുഗ്രഹങ്ങളെകൊണ്ടു തൃപ്തനാക്കുകയും ചെയ്തു. ഉടനെ ഭീമന്റെ ശിരസ്സിൽ വിദ്യാധരന്മാർ പുഷ്പങ്ങളെ വർഷിച്ചു.

‘ഭീമസ്തേനതാനു കിർമ്മീരവധം സുഗമമാക്കിയോ
 കൃഷ്ണിയമാമുസ്സഹായം വിജയിക്കട്ടേ മേൽക്കഭേൽ.’
 കൃഷ്ണിയമെന്ന ഭാഷാവ്യാഖ്യാനം സമാപ്തം.

വ്യാഖ്യാതാവിന്റെ മറ്റു കൃതികൾ.

യൂനിയേർസീറാി പ്രസിദ്ധീകരണങ്ങൾ.

വില: ക. ണ. പ.

ആട്ടക്കഥ അല്ലെങ്കിൽ കഥകളി		2	8	0
[ഒരു പദ്യവേക്ഷണം]				
കാവ്യാലോകം	ഒന്നാംഭാഗം	4	0	0
	[രണ്ടാംഭാഗം അച്ചടിച്ചുവരുന്നു]			
കാവ്യജീവിതവൃത്തി	ഒന്നാംഭാഗം	4	0	0
ടി	രണ്ടാംഭാഗം	6	0	0

സ്വന്തം പ്രസിദ്ധീകരണങ്ങൾ.

കാവ്യജീവിതവൃത്തി	മൂന്നാംഭാഗം	6	8	0
[രണ്ടാമതുകൊണ്ട്]				
കാലകേയവധം	(സമ്പാദ്യം)	1	4	0
ശാക്താദൈവതം		1	0	0
പ്രണയവിലാസം	(ശൃംഗാരകാവ്യം)	0	12	0
	[ചെറുശ്ലോക മാധവമേനോന്റെ വ്യാഖ്യാനത്തോടു കൂടിയതു്.]			
ചെറുചെതൽ	(സമ്പാദ്യം)	0	8	0

S. V. V. Printing Works,

CHITTUR-COCHIN. (Via) PALGHAT.